

УКРАЇНСЬКА МОВА

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

**для загальноосвітніх навчальних закладів,
які працюють за науково-педагогічним проектом**

«Інтелект України»

1-4 класи

Пояснювальна записка

Мова — унікальне явище культури, що є не тільки засобом спілкування, а й засобом засвоєння, зберігання й передачі знання, досвіду поколінь, віддзеркаленням ментальності народу, його душею. В мові виявляється свідомість як окремої людини, так і нації в цілому.

Українська мова має особливий статус серед шкільних дисциплін: вона є державною мовою України, основним засобом опанування всіх інших предметів. Тому курс української мови є провідною складовою загального змісту початкової освіти.

Провідна мета курсу української мови в початковій школі полягає в забезпеченні мовного і мовленнєвого розвитку дитини, у створенні передумов для формування в учнів початкової школи ключових, загальнопредметних і предметних компетентностей. Одночасно курс допомагає дитині усвідомити себе носієм державної мови.

Ключова *комунікативна компетентність* виявляється в здатності людини успішно спілкуватися. Для цього на уроках української мови в учнів необхідно формувати здатність продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді; виконувати різні соціальні ролі; брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання. Ключова *соціокультурна* компетентність стосується сфери розвитку культури особистості, її адаптації до життя в певному соціальному середовищі. З метою її формування необхідним виявляється ознайомлення учнів з культурною спадщиною українського народу, найважливішими досягненнями національної науки й культури, визначними подіями та постатями в історії України тощо. Ключова компетентність *уміння вчитися* виявляється в здатності учнів успішно здійснювати навчально-пізнавальну діяльність, характеризується наявністю розвинених способів навчальної діяльності та має мотиваційний, змістовий і процесуальний компоненти. Тому на уроках української мови доцільним виявляється передбачити роботу з формування в учнів широкої соціальної та процесуальної мотивації навчання, прагнення і здатності до освіти упродовж життя, набуття ними знань про компоненти навчально-пізнавальної діяльності, опанування ефективними способами її здійснення, розвитку таких якостей особистості, як цілеспрямованість, працелюбність, організованість, охайність, наполегливість, воля тощо. *Мовленнєва* компетентність передбачає здатність людини розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань і вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету; уміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їхні думки, почуття, наміри; уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання. *Мовна* компетентність передбачає здатність застосовувати мовні засоби в мовленні відповідно до орфоепічних, лексичних, граматичних, орфографічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної мови.

Відповідно до компетентнісно зорієнтованого змісту початкового курсу української мови і державних вимог до навчальних досягнень учнів, визначених у Державному стандарту початкової загальної освіти, основними завданнями початкового курсу української мови є:

- формування в учнів компонентів мовленнєвої діяльності — мотиваційного, змістового, процесуально-діяльнісного та контрольно-оцінного в їх органічній єдності та взаємозв'язку;
- формування в учнів усних і писемних видів мовленнєвої діяльності — слухання і говоріння, читання і письма;
- опанування учнями найважливіших функціональних складових мовної системи;
- формування в учнів ключових компетентностей, зокрема комунікативної, соціокультурної, компетентності уміння вчитися.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти курс української мови будується за мовленнєвою, мовною, соціокультурною та діяльнісною змістовими лініями.

В основі навчання української мови покладено діяльнісно-комунікативний підхід. Тому *мовленнєва* змістова лінія, спрямована на формування в учнів усіх компонентів мовленнєвої компетентності, є системоутворювальною. Її зміст будується за принципом наступності та перспективності, що передбачає вдосконалення в учнів знань, умінь і навичок мовленнєвої діяльності, набутих у дошкільному віці, а також поступове ускладнення й поглиблення мовленнєвознавчих знань і формування на їх основі вмій і навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма).

Мовна змістова лінія має пропедевтичний характер. Її зміст будується за концентричним принципом, передбачає системну реалізацію внутрішньопрдметних і міжпредметних зв'язків, що сприяють формуванню в учнів знань про мовні явища у системі, збагаченню їхнього словникового запасу, удосконаленню мовних і мовленнєвих умінь і навичок тощо.

Соціокультурна змістова лінія, що розв'язує завдання з формування в учнів соціокультурної компетентності, реалізується передусім системою інтелектуально та емоційно зорієнтованих завдань, що передбачають опрацювання спеціально дібраного дидактичного матеріалу, метою якого є ознайомлення учнів із національними й загальнолюдськими культурними і духовними цінностями, нормами, що регулюють стосунки між людьми, сприяють морально-етичному та культурному розвитку особистості. Її змістове наповнення здійснюється на основі відбору соціокультурних відомостей освітніх галузей «Мови і літератури», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Мистецтво», а також інших освітніх галузей.

Роль *діяльнісної* змістової лінії виявляється у формуванні ключової компетентності уміння вчитися. Її реалізація відбувається в процесі роботи над навчальним матеріалом мовної, мовленнєвої й соціокультурної змістових ліній. Отже, усі змістові лінії взаємопов'язані між собою, збагачують і доповнюють одна одну.

Особливістю змісту навчальної програми є використання в процесі реалізації мовленнєвої, мовної, соціокультурної та діяльнісної змістовних ліній дидактичного потенціалу внутрішньопредметних зв'язків (фонетики, орфоепії, орфографії, лексики, будови слова, морфології, синтаксису, стилістики, культури мовлення тощо). Їх системна реалізація сприяє формуванню правильного, точного, виразного, послідовного мовлення, якому притаманні широкий словниковий запас, влучне використання прислів'їв, приказок, фразеологізмів і крилатих висловів. Значна роль відводиться також і міжпредметним зв'язкам із такими навчальними предметами, як «Навчаємося разом», «Читання», «Людина і світ». Вони надають можливість вдосконалити процес формування в учнів мовленнєвої та мовної компетентностей, комунікативної культури, сприяють розвитку їх особистості.

Програму структуровано за такими розділами: «Навчання грамоти», «Мовленнєва змістова лінія», «Мовна змістова лінія», «Соціокультурна змістова лінія», «Діяльнісна змістова лінія».

I. Навчання грамоти

У процесі навчання грамоти важливим виявляється дотримання принципів наступності та перспективності. Тому аналітико-синтетичний метод як основний метод формування первинних умінь і навичок писемного мовлення органічно поєднується з методом цілих слів.

Одним із найважливіших завдань початкової школи є планомірна та систематична робота з формування умінь і навичок каліграфічного письма. Її концептуальними засадами є теорія поетапного формування розумових дій П. Гальперіна та Н. Талізінної. Відповідно до основних положень цієї теорії системоутворювальна роль у навчанні каліграфії належить генетичному й алгоритмічному методам.

Навчання письма з використанням генетичного методу будується на основі генезису, тобто утворення кожної наступної літери відбувається шляхом попереднього засвоєння основного елемента і додавання нового. За подібністю елементів літери поділено на 15 груп: 8 груп малих букв і 7 груп великих букв.

Навчання письма з використанням алгоритмічного методу передбачає ознайомлення учнів з алгоритмами написання основних елементів букв, а також малих і великих літер, що здійснюється за допомогою педагогічних програмних засобів (ІКТ). При цьому обов'язковим є використання на кожному уроці вправ, спрямованих на розвиток в учнів дрібної мускулатури руки, окоміру, координації рухів, засвоєння ними правил сидіння за партою, умінь правильно тримати ручку, класти зошит і користуватися ним

Навчання грамоти поділяється на три взаємопов'язаних періоди: навчання грамоти з використанням аналітико-синтетичного методу та методу цілих слів, навчання грамоти з використанням аналітико-синтетичного, генетичного методів і методу цілих слів, навчання грамоти з використанням аналітико-синтетичного, алфавітного методів і методу цілих слів.

Навчання грамоти з використанням аналітико-синтетичного методу та методу цілих слів триває 35-40 днів. За цей час учні вчаться ідентифікувати звуки й відповідні їм букви, читати складами, впізнавати й читати знайомі слова, опановують прийомом стеження під магнітофон, привчаються виконувати завдання вчителя, дотримуватись правил гігієни при письмі, правильно тримати ручку, засвоюють розліновку зошита, вчаться орієнтуватись на його сторінках. У цей період учні за допомогою алгоритмів засвоюють правила написання основних елементів букв — похилої, похилої з нижнім правим заокругленням, овалу, лівого та правого півовалів тощо. Велике значення надається розвитку в учнів усного мовлення, опанування ними уміннями аудіювання.

Навчання грамоти з використанням аналітико-синтетичного й генетичного методів, а також методу цілих слів триває 2,5 місяці й передбачає продовження роботи із співвіднесення звуків і букв, формування первинних умінь і навичок читання цілими словами, опанування прийомом стеження під магнітофон, розвитку усного мовлення тощо. Характерною для цього періоду є робота з формування умінь і навичок каліграфічного письма генетичним методом, а також із формування первинних знань про слово, речення, правила орфографії. До особливостей даного періоду слід віднести добір текстів для читання — українські народні казки, тексти про Україну, її державні символи, український народ. Це дозволяє розпочати роботу з формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи.

Навчання грамоти з використанням аналітико-синтетичного й алфавітного методу, а також методу цілих слів триває до кінця навчального року й передбачає продовження роботи, що здійснювалася на попередніх етапах. До особливостей даного етапу слід віднести те, що повторення вивченого матеріалу відбувається у процесі поступового руху за алфавітом. При цьому добір текстів для читання здійснюється за тематично-монографічним принципом і передбачає ознайомлення учнів із творчістю видатних казкарів світу.

Важливим завданням уроків із навчання грамоти є формування в учнів позитивної мотивації читання, первинних умінь і навичок роботи з дитячою книжкою.

II. Мовленнєва змістова лінія

До системоутворювальних завдань мовленнєвої змістової лінії належить формування всіх видів усної та писемної мовленнєвої діяльності в їх органічній єдності та взаємозв'язку — аудіювання, говоріння, читання, письма.

Аудіювання як невід'ємна складова мовленнєвої діяльності передбачає сформованість в учнів умінь уважно слухати й розуміти почуте, опрацьовувати отриману інформацію на репродуктивному, варіативному й творчому рівнях. У процесі формування умінь і навичок аудіювання ефективними виявляються слухання аудіозаписів, а також демонстрація відеофрагментів із уривками художніх творів, науково-популярних оповідань

з наступним виконанням тестових завдань закритого типу, завдань із логічним навантаженням, а також творчих завдань.

Концептуальними засадами формування умінь і навичок говоріння є діяльнісно-комунікативний підхід. Потужний дидактичний потенціал щодо його реалізації має робота в парах змінного складу, що застосовується як на уроках української мови, так і на уроках «Навчаємося разом», «Читання», «Людина і світ» тощо. При цьому важливою є цілеспрямована робота з формування знань про культуру спілкування, правильне, послідовне, точне та виразне мовлення, правила мовленнєвого етикету тощо та вмінь застосовувати набуті знання під час комунікативної взаємодії.

Найважливішою складовою мовленнєвої компетентності є уміння письмово виражати власні думки, емоції, ставлення до людей, природи, подій, процесів і явищ. писати тексти-описи, тексти-міркування та тексти-розповіді. Ця робота повинна носити системний характер, що забезпечується її здійсненням на основі теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна і Н. Талізінної.

Відповідно до принципу подвійного входження освітніх цілей до змісту освіти реалізація мовленнєвої змістової лінії здійснюється як на спеціальних уроках із розвитку мовлення (17 год на рік), так і на уроках української мови, а також інших навчальних предметах. До основних завдань уроків зв'язного мовлення належать: збагачення лексичного запасу новими словами, прислів'ями, синонімами, антонімами (1-4 класи), афоризмами, фразеологізмами, крилатими висловами, порівняннями, епітетами, метафорами (2-4 класи) тощо; формування уміння усно будувати з вивченими словами та словосполученнями речення та зв'язну розповідь, що поступово розширюється й ускладнюється упродовж навчання в початковій школі; висловлювати свої думки, судження, ставлення (1-4 класи); самостійно записувати власні висловлювання, тексти-описи (2-4 класи), тексти-розповіді, тексти-міркування (3-4 класи), здійснювати письмовий детальний, стислий, вибірковий, творчий переказ тексту, складати до нього план (3-4 класи), писати твори на основі власних спостережень і міркувань (4 клас).

До найважливіших видів мовленнєвої діяльності належить читання. При цьому формування навичок раціонального читання має відбуватися на всіх без виключення навчальних предметах, зокрема, на уроках української мови. Програмою передбачено як використання комплексу вправ, спрямованих на формування технічної складової навички читання, так і комплексу орфоепічних вправ, а також вправ на аналіз навчальних текстів, емоційно-ціннісне ставлення до подій і героїв, про які в них розповідається.

На розв'язання завдання щодо формування мовленнєвої компетентності учнів початкової школи передбачено виділити не менше половини навчального часу.

III. Мовна змістова лінія

Системоутворювальне значення під час реалізації мовної змістової лінії має практична спрямованість набутих знань. Учні не тільки і не стільки мають опанувати знання про мову як засіб спілкування та пізнання навколишнього світу, її одиниці — звуки, слова, словосполучення, речення, текст, але й навчитися застосовувати набуті знання під час усного й писемного мовлення.

Реалізація мовної змістової лінії здійснюється на основі внутрішньопродметних зв'язків, що обумовлює доцільність доповнення системи комбінованих уроків поліфункціональними уроками, на яких мовні одиниці (фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні, орфоепічні, орфографічні тощо) вивчаються як взаємопов'язані характеристики певних мовних явищ.

Характерною особливістю реалізації мовної змістової лінії є й міжпредметні зв'язки. Так, на уроках «Читання», «Навчаємося разом» передбачена цілеспрямована робота з формування орфоепічних і лексичних умінь і навичок учнів, уміння робити письмовий переказ текстів, писати тексти-описи, тексти-розповіді, тексти-міркування, письмово висловлювати власні міркування, враження, ставлення, оцінку, розташовувати слова в алфавітному порядку, користуватися лексичними словниками, словниками синонімів, антонімів, фразеологізмів тощо. Водночас на уроках української мови опрацьовується навчальний матеріал, який використовується на уроках з інших навчальних предметів.

До системоутворювальних завдань навчання української мови в початковій школі належить формування в учнів орфографічної та пунктуаційної грамотності та зірності. Характерними особливостями розв'язання даного завдання є використання педагогічних програмних засобів (ІКТ), алгоритмічних методів презентації правил, записування з пам'яті речень за методикою Федоренка. Так, засвоєння словникових слів здійснюється на кожному уроці української мови таким чином: перший-другий уроки із шестиурочного циклу — презентація шести словникових слів за допомогою педагогічних програмних засобів, відтворення їх учнями з пам'яті в робочому зошиті, усне складання речень із цими словами; третій-п'ятий уроки — презентація словникових слів за допомогою педагогічних програмних засобів, усне відтворення їх учнями, письмове складання речень із словниковими словами; шостий урок — презентація словникових слів за допомогою педагогічних програмних засобів, усне відтворення їх учнями, письмове складання тексту із словниковими словами.

До найважливіших початкового навчання мови є **формування графічних навичок, техніки письма**. Необхідно прагнути, щоб письмо молодших школярів було охайним, розбірливим; його швидкість має задовольняти навчальні потреби учнів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Робота над каліграфією, технікою письма не обмежується періодом навчання грамоти, а продовжується в наступних класах. Увага до цього

аспекту письма необхідна не тільки під час виконання школярами спеціальних вправ у написанні окремих літер, їх елементів, буквосполучень, слів, а й під час виконання всіх інших письмових робіт (списування, письмо під диктування, з пам'яті та ін.).

Важливим завданням учителя є формування в учнів уміння писати на дошці з орієнтацією на її площину, регулювати розміри букв, дотримуватися горизонтальності рядків, доцільно розташовувати матеріал і т. ін.

Робота з письма передбачає формування у школярів культури оформлення письмових робіт (відступ від попередньої роботи чи від верхнього краю сторінки, розташування на рядку заголовка, дотримання абзаців, полів, охайність підкреслень, виправлень та ін.).

IV. Соціокультурна змістова лінія

Реалізація змісту соціокультурної лінії передбачає загальнокультурний розвиток молодших школярів і підготовку їх до життєдіяльності в українському соціумі. Загальнокультурний розвиток здійснюється шляхом використання в процесі навчання української мови народознавчого матеріалу; текстів, у яких розкриваються сторінки історичного минулого України; інформації про відомих українців минулого і сьогодення; підготовки і залучення дітей до проведення народних та релігійних свят, обрядів, ознайомлення з історією їх виникнення; використання текстів на морально-етичну тематику для побудови переказів, репродукцій картин для написання творів за картиною тощо.

Підготовка до життя в українському соціумі передбачає засвоєння учнями назви рідної держави та її столиці, ознайомлення з державними символами України, усвідомлення значення державної мови, якою в нашій державі є українська, виховання патріотичних почуттів, толерантне ставлення до інших націй, які проживають в Україні, і їхніх мов.

Належне місце на уроках української мови повинно займати використання краєзнавчого й особливо лінгвокраєзнавчого матеріалу. У процесі опрацювання малих фольклорних форм доцільно пропонувати школярам записувати усталені вирази, прислів'я, приказки, співанки, які вживають у своєму мовленні мешканці рідного краю. Для побудови зв'язних висловлювань варто обирати тематику, пов'язану з рідною місцевістю: складати описи рідної природи, писати про події і людей того міста чи села, в якому діти проживають тощо.

З метою формування культури поведінки в сім'ї доцільно ознайомлювати учнів з українськими традиціями в родинних стосунках, традиційними формами звертання членів родини один до одного, зі ставленням до старших і молодших членів сім'ї.

Для забезпечення успішної адаптації в шкільному середовищі дітей потрібно вчити спілкуватися з учителями, однокласниками, старшими і молодшими школярами, обслуговуючим персоналом школи; дотримуватись

правил поведінки на уроці і перерві, в класі, коридорі, спортзалі, їдальні, актовій залі, на стадіоні, подвір'ї школи тощо.

На уроках української мови варто готувати молодших школярів до виконання соціальних ролей: читача бібліотеки, глядача театру чи кінотеатру, покупця, пішохода, пасажира, перехожого, відвідувача різноманітних культурних заходів тощо. З цією метою слід використовувати тексти, у яких йдеться про поведінку людей у громадських місцях, з обов'язковим аналізом дій персонажів текстів. З метою вправлення учнів у правильному і доречному вживанні формул мовленнєвого етикету та формування в молодших школярів етики спілкування доцільно пропонувати складати діалоги за ситуативними малюнками, словесно описаними ситуаціями на теми: «У театрі», «На виставці», «У магазині», «На вулиці», «У транспорті», «У їдальні», «У гостях» і подібні.

V. Діяльнісна змістова лінія

Діяльнісна лінія передбачає формування в молодших школярів загальнонавчальних умінь і навичок: *навчально-організаційних* (розуміти визначену вчителем мету навчальної діяльності, організувати робоче місце, раціонально розподіляти час, планувати послідовність виконання завдання, організувати навчальну діяльність у взаємодії з іншими її учасниками (у парі, малій групі)); *навчально-інформаційних* (самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел, користуватися довідниковою літературою, зосереджено слухати матеріал, зв'язно, послідовно, доказово відповідати, вести діалог); *навчально-інтелектуальних і творчих* (аналізувати мовні явища, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, встановлювати і пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, вилучати зайве, групувати й класифікувати за певними ознаками, висловлювати аргументовані критичні судження, доводити власну думку, переносити знання і способи діяльності в нову ситуацію, застосовувати аналогію); *контрольно-оцінних* (використовувати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності, знаходити і виправляти помилки, оцінювати власні навчальні досягнення).

Ця робота здійснюється в процесі реалізації інших змістових ліній шляхом настанов учителя, використання різних алгоритмів навчальної діяльності, пам'яток, зразків, інструкцій, застосування парних і групових форм роботи, інтерактивних методів і прийомів навчання тощо

1 клас

Слухання-розуміння усного мовлення

Сприймання на слух мовних одиниць (на початку року — після декількох прослуховувань, у кінці — після одного-двох прослуховувань).

Сприймання на слух, розуміння, запам'ятовування з 1—2 прослуховувань змісту невеликих текстів, що належать до художнього й розмовного стилів (казка, розповідь, вірш).

Говоріння

Формування уміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення. Читання напам'ять віршів, загадування загадок, промовляння скоромовок тощо.

Відтворення (за ролями) діалогів із прослуханих казок, розповідей.

Побудова запитань і відповідей на них за прослуханим чи прочитаним текстом, малюнком, фрагментом мультфільму, навчальною ситуацією у класі.

Переказування невеликого прослуханого тексту з опорою на подані словосполучення, запитання, план.

Повторення зразка зв'язного висловлювання, запропонованого учителем.

Побудова діалогу чи зв'язного висловлювання за поданим початком і малюнком (серією малюнків).

Побудова зв'язного висловлювання на основі прослуханого тексту, випадку з життя.

Писемне мовлення

Передбачається формування і розвиток уміння:

— писати друковані, рукописні рядкові і великі букви українського алфавіту;

— поєднувати букви у процесі написання слів, використовуючи природні способи поєднань (верхнє, нижнє і середнє);

— зберігати правильну форму, широту, висоту букв, правильність поєднань під час письма слів, речень;

— писати зв'язно, ритмічно букви в словах і реченнях, правильно розташовуючи їх у рядку;

— позначати звуки, сприйняті на слух, відповідними рукописними буквами;

— писати під диктовку букви, склади, а також слова, вимова і написання яких збігаються;

— списувати рукописні склади, слова, речення;

— записувати рукописними буквами друковані літери, склади, невеликі слова;

— зіставляти графічну форму друкованих і рукописних рядкових і великих букв;

— писати такі розділові знаки: крапку, кому, тире, дефіс, знак оклику та знак питання;

— впізнавати кожен букву алфавіту — друковану, рукописну, велику, малу, правильно називати її.

— списувати слова і речення, написані рукописним і друкованим шрифтом;

— писати під диктовку склади, слова, речення з 3-4 слів, у яких написання відповідає вимові;

— складати, записувати (з допомогою вчителя і самостійно) речення за малюнком, ситуацією у класі;

— доповнювати 2-3 незакінчені речення із зв'язного висловлювання, записувати доповнені речення;

— складати, записувати запитання з використанням питальних слів (хто, що, де, куди і т. ін.); звертатися з цими запитаннями до однокласників, які мають відповісти на них усно;

— складати письмові повідомлення про реальні чи вигадані епізоди із життя, в яких деякі слова можуть бути замінені малюнками.

Знання про мову. Мовні вміння

Загальне уявлення про зв'язне висловлювання в усній або письмовій формі (про текст).

Зміст, заголовок тексту; відповідність заголовка змісту тексту. Уміння вибрати із поданих або самостійно дібрати заголовок до тексту.

Поділ зв'язного висловлювання на речення; встановлення меж речення на слух і за графічними ознаками (велика літера у першому слові, розділові знаки у кінці).

Спостереження за інтонацією розповідних, питальних, спонукальних, а також окличних речень (без термінів). Уміння інтонаційно правильно вимовити (прочитати) слідом за вчителем речення, різні за структурою і метою висловлювання. Уміння зіставити речення за певною ознакою (речення, яке містить запитання, прохання та ін.).

Поділ речення на слова. Поділ речення на слова, розпізнавання в усному мовленні і на письмі прийменників, сполучників, часток як окремих слів (без термінів). Побудова графічних моделей речень, які складаються з 1-5 слів.

Загальне уявлення про слова — назви предметів, ознак, явищ дійсності. Засвоєння власне українських загальноживаних слів на місці засвоєних окремими учнями в дошкільному житті російських слів: *олівець, гумка, рядок, зошит, лялька, годинник, літак, смужка, малюнок, крапка, кишеня, сорочка* та ін. Уточнення правильного вимовляння українських слів, які засвоєно під впливом російської мови неправильно: *лінійка, вікно, ліс, дерево, бабуся, дідусь* та ін. Уміння на слух відрізнити українські слова від слів інших близьких мов.

Розуміння значення слова, уміння співвіднести слово і зображення відповідного предмета, дії, ознаки: вибрати з-поміж 2-3 слів те, якому відповідає тлумачення, що дає учитель.

Уміння доповнити речення 1-2 словами, добираючи їх самостійно чи вибираючи із запропонованого учителем ряду слів.

Побудова речень з одного чи кількох слів. Об'єднання 2-3 речень у зв'язне висловлювання (діалогічне чи монологічне), добір заголовка до нього.

Звуки мовлення у зіставленні з немовними звуками.

Уявлення про те, що слова складаються зі звуків.

Послідовний ряд звуків слова. Уміння вимовити слідом за вчителем ланцюжок із 2-6 звуків. Уміння виділити (слідом за вчителем і самостійно) окремі звуки слова (перший, наступний, той, що іде після такого-то звука, останній), правильно вимовляючи їх. Уміння зливати звуки для утворення складів різної структури.

Ознайомлення з голосними і приголосними звуками; дзвінками і глухими; твердими і м'якими приголосними. Уміння правильно повторити слідом за вчителем звук чи ряд звуків з тієї чи іншої групи.

Ознайомлення з артикуляційними органами, спостереження за їх роботою під час вимовляння різних звуків. Удосконалення вимови окремих звуків, які становлять певні вимовні труднощі.

Поділ слова на склади. Уміння повторити за учителем слово, поділене на склади (слово вимовляється за правилами вимови). Уміння розрізнявати одно-, дво-, трискладові слова.

Наголос у слові. Уміння повторити за учителем слово так, щоб було чітко чути склад під наголосом (вимовляють не по складах; наголошений голосний трохи розтягують, начебто перепитують, дивуючись чомусь). Уміння вимовляти слова, правильно акцентуючи їх, — насамперед ті, у наголошуванні яких найчастіше допускаються помилки.

Позначення звуків буквами. Алфавітні назви букв.

На кінець навчального року в першокласників слід перевірити сформованість таких умінь:

— слухати і розуміти усне висловлювання (сюжетний текст) — час звучання до 1 хвилини;

— відтворювати в особах (з іншим учнем або вчителем) діалог з прочитаного твору;

— переказувати сюжетний текст букварного типу;

— читати прості тексти цілими словами (окремі слова ускладненої структури — за одиницями читання);

— списувати рукописний і друкований текст обсягом 15-20 слів, дотримуючись каліграфічних вимог;

— писати під диктовку зв'язний текст обсягом 15-20 слів, написання яких відповідає вимові (інші слова записуються на дошці або продиктовуються «орфографічно»);

— вибрати з поданих або дібрати самостійно заголовок до тексту букварного типу;

— визначити на слух кількість речень у тексті (з 2-4 речень) під час читання;

— вимовити слідом за вчителем речення різної структури і мети висловлювання з дотриманням відповідної інтонації;

— визначити кількість слів у реченні, яке складається з 1-4 слів (на слух та під час читання);

— доповнити незавершене речення 1-2 словами; самостійно скласти речення за малюнком (усно);

— повторити слідом за вчителем слово з виділенням наголошеного складу; позначити наголос у записаному слові; визначити на слух правильно і неправильно наголошене слово;

— самостійно поділити на склади слово з відкритими складами (двома-трьома); вимовити по складах слідом за вчителем слово зі збігом приголосних звуків;

— правильно відтворювати ланцюжок звуків у почутому слові з 2-5 звуків (без явищ асиміляції); вимовляти перший і останній звук у будь-якому слові з букваря; правильно називати букви в написаному слові.

2 клас

Слухання-розуміння усного мовлення

Сприймання на слух мовних одиниць.

Вибір із поданого ряду слів того, яке подібне за значенням до першого слова.

Поділ прослуханих слів на дві групи за поданою учителем чи обраною самостійно ознакою.

Сприйняття на слух, розуміння з 1—2 прослуховувань змісту тексту, визначення його виду.

Формування умінь усвідомлювати елементи фактичного змісту (хто, що, де, коли), запам'ятовувати з одного прослуховування послідовність подій; уявляти те, що описано; висловлювати свою думку про персонажів, факти, події.

Формування уміння зрозуміти, запам'ятати з одного прослуховування інструкцію, що стосується виконання навчальних дій чи ігрових завдань.

Говоріння

Розвиток уміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення.

Читання напам'ять віршових і прозових текстів.

Відтворення, розігрування діалогів із прослуханих, прочитаних казок, розповідей. Складання короткого переказу про епізод, який відрізняє один із розіграних діалогів від іншого.

Переказування прослуханого чи прочитаного тексту за поданим планом.

Складання діалогічного чи монологічного висловлювання за пропонованими учителем допоміжними матеріалами, а також самостійно. Дотримання правил мовленнєвого етикету, культури спілкування.

Писемне мовлення

Складання, записування підписів під серією малюнків (назв малюнків), які можуть слугувати планом розповіді.

Побудова і записування речень, що передають зміст малюнка; вид з вікна класу; дії, які виконуються на уроці мови чи з інших предметів.

Складання 2—3 речень на теми, подібні до зазначених вище; пов'язування їх між собою; записування складеного зв'язного висловлювання.

Побудова і записування запитання на тему шкільного життя чи ін. і відповіді на це запитання, одержаної від однокласника.

Самостійне письмове висловлювання учня на актуальну для нього тему чи на тему, запропоновану вчителем.

Складання записок, адресованих батькам, однокласникам, учителю, що вміщують якусь інформацію, прохання тощо. Використання в них слів ввічливості.

Читання, обговорення письмових робіт у парах, невеликих групах; формування уміння бачити позитивне в роботі, давати поради щодо її доопрацювання, уміння вдосконалювати написане.

Робота з деформованим текстом: перестановка окремих речень; вилучення речення, що не відповідає темі. Записування виправленого тексту.

Графічні навички письма, техніка письма, культура оформлення письмових робіт. Закріплення гігієнічних навичок письма. Формування уміння робити вільні розчерки рухом окремо кожної частини руки: передпліччям, кистю, пальцями; одночасно кистю і пальцями.

Письмо великих і рядкових букв, буквосполучень у розчерках.

Письмо рядкових і великих букв за групами у порядку ускладнення їх написання.

Поступове прискорення письма в міру індивідуальних можливостей учнів. Письмо на швидкість і правильність: Виписування слів з такими буквосполученнями із текстів підручника та інших допоміжних матеріалів.

Формування уміння правильно, охайно оформляти письмову роботу: самостійно розташовувати заголовок на рядку, дотримуватись вертикальності лівого краю письмової роботи, не заходити на поля по правому краю.

Знання про мову. Мовні вміння

Звуки української мови. Позначення звуків буквами. Алфавіт. Розташування слів за алфавітом з орієнтацією на першу і другу літери.

Наголос.

Склад.

Голосні звуки [а, о, у, и, і, е]. Спостереження за роботою мовленнєвих органів під час промовляння голосних звуків. Букви, що позначають голосні звуки. Спостереження за словами з ненаголошеними голосними, у яких вимова не повністю відповідає написанню. Відпрацювання правильної вимови слів з ненаголошеними голосними е, и.

Приголосні звуки. Спостереження за роботою мовленнєвих органів (*язик, губи, зуби*) під час вимови приголосних звуків. Уміння правильно вимовити (за зразком учителя), розрізнявати на слух дзвінки — глухі, тверді — м'які приголосні. Практичне засвоєння і вдосконалення нормативної (неоглушеної) вимови дзвінких приголосних у кінці слова і складу.

Удосконалення вимови слів з апострофом перед я, ю, є, ї; уміння записувати слова з апострофом під диктовку та правильно їх читати (твердо вимовляючи приголосні звуки [б, п, в, м, ф, р] перед сполученнями [йа, йу, йе, йі]).

Текст. Заголовок тексту. Удосконалення вміння добирати заголовок відповідно до змісту тексту.

Спостереження за побудовою тексту: речення-зачин, у якому повідомляється, про що йтиметься в тексті; основна частина, у якій викладено зміст висловлювання; заключне речення, яке свідчить про те, що висловлювання завершено.

Спостереження за роллю абзаців у тексті. Уміння пояснити (у простих випадках, з допомогою вчителя), чому текст поділений на абзаци саме так.

Уміння дотримуватись абзаців, які відповідають трьом основним частинам висловлювання (зачин — основна частина — заключна).

Речення. Зміст та інтонаційне оформлення речення. Уміння виділяти за інтонацією завершене і незавершене речення. Уміння виділяти у тексті (на слух) окремі речення (наприклад, порахувати їх у навчальному тексті після одного прослуховування).

Речення, у яких є повідомлення, запитання, прохання або наказ, спонукування до дії. Спостереження за інтонацією таких речень.

Розділові знаки в кінці речення, велика літера в першому слові речення.

Розширення речення за питаннями, поданими вчителем. Уміння самостійно ставити питання до окремих слів для розширення речення.

Об'єднання двох простих речень в одне складне — за зразком, без використання термінів. Використання безсполучникових зв'язків, а також сполучників *а, і*.

Значення слова. Спостереження за лексичним значенням слова. Розвиток уявлень про те, що слово служить для назви предмета, якості, дії.

Тематичні групи слів. Уміння розподілити слова на тематичні групи (предмети для малювання, з певної теми уроку праці і т. ін.) за такими ознаками, як колір, матеріал, форма та ін. Уміння складати ряди слів за певною змістовою ознакою (видовою або родовою).

Слова, близькі за значенням. Слова, протилежні за значенням. Уміння знаходити в ряду слів ті, що є близькими чи протилежними за значенням. Уміння вибирати із ряду слів ті, які більше підходять для доповнення речення за малюнком і т.п.

Формування уявлення про частини мови; про те, що слова поділяються на групи залежно від того, на яке питання вони відповідають.

Слова, які відповідають на питання *хто? що?* Уміння поставити до слова одне з цих питань. Зміна слів, які відповідають на питання *хто? що?*, за числами. Уміння утворювати множину іменників (у простих випадках, без уживання терміна). Правильно вживати іменник у множині чи однині у складеному реченні.

Слова, що відповідають на питання *який? яка? яке? які?* Уміння поставити питання до цих слів у реченні.

Практичне змінювання цих слів за числами. Уміння складати групи слів цієї категорії, які мають різне лексичне значення (без використання термінів): за відношенням до пори року; матеріалу, з якого виготовлено предмет, інші ознаки. Уміння знаходити серед слів ті, які подібні чи протилежні за значенням.

Уміння зв'язати між собою слова, які відповідають на питання *хто? що? який? яка?* Уміння дібрати слова, які відповідають реальним ознакам того чи іншого предмета.

Слова, які відповідають на питання *що робити? що зробити? що робив? що буде робити?* Уміння поставити питання до таких слів у реченні. Уміння

складати групи слів цієї категорії з певним лексичним значенням (без уживання термінів), слова, що позначають говоріння, навчальні дії, виявлення почуттів та ін. Уміння знаходити серед слів ті, які подібні чи протилежні за значенням.

Слова, до яких не ставлять питань, але без яких майже неможливо побудувати речення: *на, в, із, по, до, у, над, під, а, але, і, чи, тому що*. Уміння пов'язувати слова, частини речення за допомогою цих слів.

Корінь слова. Спільнокореневі слова. Спостереження за значенням спільнокореневих слів; виділення кореня в поданих словах. Добір спільнокореневих слів з найуживанішими в мовленні школярів коренями.

Складання речень із спільнокореневими словами з метою усвідомлення значення кореня. Спостереження за словами з омонімічними коренями.

На кінець навчального року в учнів 2 класу слід перевірити сформованість таких умінь:

— слухати і розуміти після одного прослуховування текст, звучання якого триває 2-3 хв;

— створювати діалог на задану тему (3-4 репліки на кожного учасника, без урахування етикетних формул початку і завершення розмови); другим учасником діалогу може бути інший учень або учитель;

— усно переказувати текст обсягом 40-50 слів з опорою на допоміжні матеріали (ілюстрація, опорні слова, словосполучення);

— читати вголос цілими словами; правильно інтонувати різні за метою висловлювання речення, речення в діалозі; розуміти прочитане;

— скласти і записати 2 зв'язаних між собою речення за змістом малюнка (враховується зміст і граматична правильність побудови речення); упорядкувати і записати деформований текст з 3-4 речень;

— дібрати до тексту заголовки і записати його; удосконалити текст із часто повторюваними словами шляхом їх заміни лексичними синонімами (без терміна) та словами він, вона, воно, вони, цей, ця, це, ці в різних формах;

— розрізнявати розповідні, питальні і спонукальні речення, правильно їх інтонувати; самостійно складати задані типи речень; поширювати речення за поданими питаннями;

— розрізнявати в усному мовленні речення — питальні, спонукальні і розповідні; інтонаційно правильно читати такі речення;

— поділити ряд слів на 2 групи за смисловою ознакою; доповнити кожен ряд 2—3 словами;

— дібрати 4—6 слів, які відповідають на різні питання (хто? що? який? яка? яке? що робить? що роблять? і ін.);

— пов'язати між собою два слова словами *на, в, під, і, але* або без них;

— списати текст (30-40 слів) з друкованого або рукописного шрифту, дотримуючись правил каліграфії, перевірити, виправити допущені помилки;

— писати під диктовку текст із 30-40 слів, написання яких здійснюється за фонетичним принципом та за вивченими правилами, у тому числі слів, передбачених програмою 1-2 класів для запам'ятання (інші слова записуються вчителем на дошці);

- прочитати алфавіт (напам'ять або з запису), правильно називаючи букви;
- вимовити слово так, щоб чітко було чути наголошений звук;
- правильно називати слова, вимову і правопис яких треба запам'ятати; записати ці слова (3-5 слів);
- розташувати 5-6 слів за алфавітом з орієнтацією на першу літеру (дозволяється використовувати алфавіт).

3 клас

Слухання-розуміння усного мовлення

Сприймання на слух текстів художнього, розмовного або науково-популярного стилів, різних жанрів (казка, оповідання, вірш) і типів (розповідь, опис, міркування).

Робота над усвідомленням елементів фактичного змісту (дійові особи, місце і час дії, тема і мета) висловлювань. Запам'ятовування послідовності подій. Відтворення змісту прослуханого «своїми словами». Вираження власної думки щодо змісту прослуханого, персонажів, фактів чи подій.

Слухання, сприймання і розуміння навчальних інструкцій і настанов з боку вчителя.

Говоріння

Регулювання дихання, сили голосу, темпу мовлення. Читання напам'ять віршів та прозових текстів. Відтворення, розігрування діалогів за прослуханим або прочитаним твором; складання діалогу за малюнком, описаною ситуацією – з опорою на допоміжні матеріали і без них.

Розширення уявлень про культуру мовлення і культуру спілкування: етичні норми мовлення, правила культури спілкування.

Переказування тексту з опорою на поданий план або опорне сполучення слів. Переказування епізоду із переглянутого фільму, розповіді, почутої в позакласний час від близьких, знайомих. Висловлення своєї думки про певні предмети, явища, події.

Повторення зразка зв'язного висловлювання, поданого вчителем, внесення деяких доповнень, змін у текст.

Складання усних зв'язних висловлювань (розповідь, опис, міркування) самостійно та за поданою вчителем дидактичною опорою: даним початком, основною частиною та кінцівкою з орієнтацією на ситуацію мовлення, за даним або колективно складеним планом.

Використання виражальних засобів мови (епітетів, порівнянь тощо).

Орієнтування мовлення на слухача (співрозмовника), врахування ситуації, теми і мети повідомлення (повідомити про щось нове, поділитися радістю, звернутися з проханням, висловити співчуття, підтримати в складних ситуаціях).

Писемне мовлення

Складання і записування 1 або 2-3 зв'язаних між собою речень за певними орієнтирами, поданими вчителем або в підручнику, робочому зошиті.

Складання і записування запитань за змістом прочитаного, на задану тему та відповідей на запитання.

Робота з деформованим текстом — упорядковування частин тексту, окремих речень, добір заголовка тощо.

Написання переказів (розповідний текст) за колективно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали.

Письмове висловлювання про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, ситуації з життя класу або сім'ї та ін.

Використання виражальних засобів мови в писемному мовленні. Висловлення власної думки у письмовій формі. Складання записки, яка містить пояснення певного факту; привітання, запрошення; написання листа другові.

Обговорення письмових робіт у парах, невеликих групах. Удосконалення змісту і форми написаного тексту (відповідність темі; наявність у тексті складових частин; логічність і послідовність викладу думок; усунення одноманітних конструкцій речень, невиправданих лексичних повторів)

Знання про мову. Мовні вміння

Текст. Розширення уявлень про текст та його будову. Уявлення про змістовий зв'язок між частинами тексту. Спостереження за найголовнішими ознаками художніх, науково-популярних та ділових текстів. Тема і мета висловлювання у текстах різних типів — розповідях, описах, міркуваннях.

Заголовок тексту. План тексту. Поділ тексту на логічно завершені частини за планом і без нього. Складання плану прочитаного тексту.

Абзац. Роль абзаців у тексті. Необхідність дотримання абзаців при оформленні творчих завдань, переказів.

Засоби змістового зв'язку між реченнями в тексті (слова *він, вона, воно, цей, ця, це, той, та, те*; лексичні повтори, близькі за значенням слова), вироблення вміння використовувати їх у власних висловлюваннях.

Складання текстів-описів, художніх та науково-популярних (без уживання термінів), за поданими зразками, з урахуванням ситуації мовлення. Побудова тексту-міркування. Складання текстів-інструкцій.

Речення. Закріплення й узагальнення вивченого про речення в 1–2 класах. Речення, різні за метою висловлювання та інтонацією (розповідні, питальні, спонукальні; окличні та неокличні). Інтонавання речень під час голосного читання, зв'язних висловлювань та усного діалогу. Використання різних типів речень у висловлюваннях, створених на основі навчальних ситуацій. Розділові знаки в кінці речень.

Звертання, розділові знаки при них. Виділення звертань в усному мовленні паузами, а на письмі — розділовими знаками (практично). Використання у ролі звертань форм кличного відмінка:

Головні члени речення (підмет і присудок). Зв'язок слів у реченні. Поняття про словосполучення. Головне і залежне слово у словосполученні. Різні способи вираження підмета і присудка (лише практично). Встановлення смислових і граматичних зв'язків між словами в реченнях.

Побудова речень (простих і складних, зі звертанням та однорідними членами) за зразком та схемами. Поширення речень за питанням і схемами. Перебудова речень: об'єднання двох простих речень в одне просте з однорідними членами; об'єднання двох простих речень в одне складне (за зразком).

Слово. Значення слів, пряме і переносне значення, випадки багатозначності, найуживаніші омоніми (без терміна). Синоніми та антоніми, добір синонімів з метою увиразнення висловленої думки та уникнення не виправданих повторів одного і того самого слова. Роль синонімів у тексті. Ознайомлення з деякими найпоширенішими фразеологізмами.

Будова слова. Поняття про закінчення й основу слова. Роль закінчення як частини слова, за допомогою якої змінюється форма слова (на прикладах з різних частин мови). Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні. Визначення закінчення способом змінювання слів за питаннями.

Частини основи: корінь, префікс, суфікс.

Корінь. Спільнокореневі слова і форми слова. Аналіз будови слова. Чергування голосних [о], [е] з [і] та приголосних [г], [к], [х] → [ж], [ч], [ш] → [з'], [ц'], [с'] у коренях слів. Вимова і правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, які перевіряються наголосом. Поняття «орфограма». Вимова і правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом. Робота з орфографічним словником.

Поглиблення знань про дзвінки й глухі приголосні (парні й непарні). Вимова і правопис слів з дзвінками приголосними в кінці та середині слів перед глухими.

Префікс. Словотворча роль префіксів. Творення слів з найуживанішими префіксами, складання з ними словосполучень і речень. З'ясування значення слів з різними префіксами.

Префікси, співзвучні з прийменниками (спостереження за звучанням і написанням). Правопис префіксів *роз-*, *без-*. Спостереження за збігом однакових приголосних звуків на межі префікса і кореня (*беззубий*, *беззвучний*, *беззмістовний*; *роззолочений*, *роззуватись*, *роззиратись*). Практичне ознайомлення з написанням префіксів *з-* (*с-*). Спостереження за значенням слів з різними префіксами (у словосполученнях, реченнях, тексті). Апостроф після префіксів перед *я*, *ю*, *є*, *ї*.

Перенос слів з префіксами.

Суфікс. Спостереження за роллю суфіксів на прикладі спільнокореневих слів, які належать до однієї і тієї самої частини мови. Творення слів з найуживанішими суфіксами, введення їх у речення, текст. Спостереження за збігом однакових приголосних на межі кореня і суфікса (*сонний*, *денний*, *осінній*). Поділ таких слів для переносу.

Спостереження за значенням слів із суфіксами (у реченнях, тексті).

Частини мови.

Іменник. Загальне поняття (питання, значення, роль та зв'язок з іншими словами в реченні за допомогою закінчень та прийменників). Іменники, що означають назви істот (*хто?*), та іменники, які означають назви неістот

(що?). Власні і загальні іменники. Велика буква у власних іменниках. Вживання іменників у прямому і переносному значеннях. Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Віднесення слова до одного з родів. Змінювання іменників за числами (однина і множина). Практичне ознайомлення з відмінками іменника (назви відмінків, відмінкові питання).

Прикметник. Загальне поняття (питання, значення, роль у реченні). Встановлення зв'язку прикметників з іменниками за допомогою питань від іменника до прикметника. Вживання прикметників у прямому і переносному значеннях. Прикметники-синоніми, прикметники-антоніми. Використання їх у зв'язних висловлюваннях. Спостереження за влучним уживанням прикметників у тексті, зокрема в описах, розмірковування над тим, з якою метою вони дібрані автором. Вибір з-поміж поданих прикметників тих, що найточніше характеризують персонажів, події, явища. Змінювання прикметників за родами у сполученні з іменниками. Родові закінчення прикметників: *-ий, -ій, -а, -я, -е, -є*. Розпізнавання форм прикметників за родовими закінченнями та іменниками, від яких залежать прикметники. Змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.

Дієслово. Загальне поняття (питання, роль у реченні). Зв'язок дієслова з іменником у реченні. Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми. Вживання дієслів у переносному значенні. Спостереження за влучним добром дієслів автором тексту для змалювання подій, явищ. Вибір із даних дієслів тих, що найвиразніше передають думку, відповідають меті й типу висловлювання. Удосконалення висловлювань шляхом добору дієслівних синонімів.

Час дієслова. Змінювання дієслів за часами. Розпізнавання часових форм дієслів у тексті. Використання їх у власних висловлюваннях. Правило написання *не* з дієсловами. Використання дієслів з *не* в монологічному та діалогічному мовленні.

Фонетика і графіка. Український алфавіт. Букви на позначення голосних і приголосних звуків. Способи позначення м'якості приголосних на письмі.

На кінець навчального року в учнів 3 класу слід перевірити сформованість таких умінь:

слухати і розуміти після одного прослуховування усне висловлювання (художній чи науково-популярний текст), час звучання якого — 2-3 хвилини (220-300 слів);

фіксувати початок і кінець висловлювання (тексту);

розрізняти типи висловлювань — розповідь, опис, міркування;

запам'ятовувати персонажів;

передавати зміст почутого «своїми словами» з відтворенням послідовності подій;

визначати тему і мету почутого (тексту);

виявляти своє ставлення до дійових осіб, їхніх вчинків;

висловлювати власну думку про предмети, явища, події (почуті, прочитані, сприйняті у фільмі тощо);

повторювати зразок короткого висловлювання (3-4 речення), поданого вчителем;

будувати усне зв'язне висловлювання (усний твір типу розповіді, опису або міркування – орієнтовний час звучання 1-2 хв) за малюнком, ситуацією та з опорою на допоміжні матеріали (частиною тексту, планом, опорними словами, словосполученнями); *використовує* виражальні засоби мови;

висловлювати своє ставлення до предмета, явища, ситуації;

самостійно складати речення (окремі та зв'язані між собою) за поданими ілюстраціями, за спостереженнями, опорними словами, на зазначену вчителем тему;

будувати і записувати 2-3 запитання за змістом прочитаного тексту, на задану тему;

формулювати письмові відповіді на запитання, поставлені однокласниками, вчителем;

складати письмове висловлювання (близько 60 слів) на основі вражень від прочитаного твору, переглянутого фільму, ситуації з життя класу, сім'ї тощо;

визначати в тексті його основні складові — *зачин, основну частину, кінцівку*;

відновлювати деформований текст з переміщеними частинами;

впізнавати за характерними ознаками художні, наукові (правила, визначення), науково-популярні та ділові тексти;

визначати тему (про що цей текст) та мету (чого він навчає, для чого створений) у текстах різних типів;

добирати заголовок відповідно до теми тексту;

складати і записувати художні і науково-популярні описи за поданим зразком;

будувати текст-міркування за зразком та поданим зачином (про вчинки людей, події з життя сім'ї, стосунки між однолітками тощо);

складати тексти-інструкції щодо виготовлення окремих предметів, проведення рухливих рольових ігор, догляду за домашніми тваринами, кімнатними рослинами тощо.

складати усно і записувати речення, різні за метою висловлювання та вираженням почуттів;

правильно вживати розділові знаки в кінці різних за метою висловлювання речень;

виділяти звертання в усній формі інтонацією, а на письмі розділовими знаками — комами, знаком оклику; *використовує* форми кличного відмінка (до вчителя, товаришів по класу, працівників школи, членів родини);

визначати в реченні головні члени (підмет і присудок — його основу);

виділяти словосполучення у групі підмета і групі присудка;

визначати другорядні члени речення (без поділу їх на види);

складати і поширювати прості речення за поданими схемами;

виявляти в тексті слова з прямим і переносним значенням, багатозначні слова, найуживаніші омоніми;

добирати синоніми й антоніми до загальнонавжаних слів;

добирати слова для точного вираження думки в усному і писемному мовленні;

змінювати слова за питаннями;

виділяти змінну частину, *визначати* основу;

знаходити, *визначати* закінчення в слові, поданому в кількох формах;

пояснювати роль закінчення у зв'язках слів у реченні;

знаходити, *визначати* корінь у ряді спільнокореневих слів;

визначати префікс, суфікс у ряді слів з одним і тим самим префіксом, суфіксом;

розрізняти учителя спільнокореневі слова і форми того самого слова;

мати уявлення про іменник як частину мови;

впізнавати в тексті й *самостійно добирати* іменники;

ставити питання до іменників, що належать до різних родів;

будувати сполучення іменників з іншими словами, використовуючи для зв'язку закінчення і прийменники;

розрізняти іменники-назви істот і неістот, правильно *ставити* до них питання;

розрізняти власні і загальні іменники, *добирати* відповідні приклади;

вживати в письмових текстах власні іменники з великою буквою;

відносити до іменників за поставленим питанням *що?* опрідмечені якості, дії (*зелень, добро, плавання, напис*).

розрізняти і *пояснювати* в процесі навчальної роботи іменники в прямому і переносному значеннях;

визначати рід іменників, *ставити* питання і *відносити* іменник до одного з родів;

змінювати іменники за числами;

визначати число іменників;

знати назви відмінків і відмінкові питання;

змінювати іменники різних родів за відмінками з орієнтуванням на зразок, навчальну таблицю;

добирати найуживаніші (1-3) синоніми та антонім до заданих іменників;

вживати синоніми й антоніми в усних і письмових висловлюваннях;

брати участь в удосконаленні навчальних і власних текстів за допомогою синонімів.

розрізняти частини мови, *змінювати* їх;

відтворювати усно український алфавіт;

називати букви на позначення голосних і приголосних звуків, парних дзвінких і глухих приголосних;

правильно називавати всі літери;

розташовувати слова за алфавітом, орієнтуючись на другу літеру;

користуватися орфографічним та іншими навчальними словниками

4 клас

Слухання-розуміння усного мовлення

Сприймання на слух текстів різних стилів, жанрів і типів, які містять не тільки прості речення, а й ускладнені однорідними членами, порівняльними зворотами, та складні.

Робота над усвідомленням фактичного змісту тексту. Запам'ятовування послідовності подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення виражальних засобів мови у прослуханому висловлюванні. Висловлювання власних думок з приводу почутого.

Говоріння

Читання напам'ять віршових і прозових текстів. Відтворення, розігрування діалогу з прослуханого або прочитаного твору. Складання діалогу за малюнком, описаною ситуацією — з опорою на допоміжні матеріали і без них.

Дотримання правил мовленнєвого етикету, культури спілкування.

Переказ (детальний або вибірковий) тексту з опорою на даний або колективно складений план, опорні сполучення слів, а також без опори на допоміжні матеріали. Переказ епізоду із переглянутого фільму, розповіді, почутої в позаурочний час від близьких, знайомих. Висловлення своєї думки про предмет почутого, обґрунтування її, доповнення тексту на основі особистого життєвого досвіду (використовуються тексти — розповіді, описи, міркування).

Повторення зразка зв'язного висловлювання, даного вчителем, внесення деяких доповнень, змін до тексту.

Складання зв'язного висловлювання (розповідь, опис, міркування) за малюнком, описаною ситуацією, з опорою на допоміжні матеріали (поданий зачин або кінцівку, опорні сполучення слів, даний або колективно складений план та ін.). Вираження свого ставлення до предмета висловлювання.

Оцінювання (з допомогою вчителя) сприйнятого діалогу або зв'язного висловлювання, відзначення в ньому достоїнств, пропозиції щодо доопрацювання, удосконалення.

Писемне мовлення

Складання і записування зв'язаних між собою речень, які описують зміст малюнка, частину інтер'єру класу, навчальну ситуацію на уроці тощо.

Складання і записування запитань на задану тему та відповідей на запитання, поставлені однокласником (вчителем).

Робота з деформованим текстом: виділення відсутніх абзаців, переставляння частин тексту, вилучення речень, які не відповідають темі, додавання кінцівки (заклучного речення), заміна недоречно повторюваних слів, забезпечення зв'язку між реченнями та абзацами тексту.

Детальний та вибірковий переказ (розповідний текст з елементами опису або міркування), за колективно і самостійно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали, дотримуючись тричастинної структури висловлювання.

Самостійне складання письмового висловлювання типу розповіді, опису, міркування на добре знайомі учням теми: про прочитаний твір, епізод

переглянутого фільму, ситуації з життя класу або сім'ї та ін., використання виражальних засобів мови, виявлення свого ставлення до предмета висловлювання.

Складання записки, яка містить пояснення якогось факту; привітання, запрошення, а також загадки, лічилки, казки.

Обговорення своїх письмових робіт у парах, невеликих групах; відзначення позитивних сторін роботи, висловлення порад щодо їх доопрацювання. Удосконалення написаного

Знання про мову. Мовні вміння

Текст. Закріплення поняття про будову текстів різних типів. Тема і мета висловлювання. Заголовок. Визначення теми висловлювання у текстах-розповідях, описах, міркуваннях, формулювання основної думки.

Знаходження та інтонаційне виділення у реченнях тексту (монологічного і діалогічного) слів, найважливіших для висловлення думки. Спостереження над засобами зв'язку речень у тексті. Лексичні засоби для зв'язку речень у тексті.

Поділ тексту на частини, складання плану з допомогою вчителя та самостійно. Спостереження за роллю абзаців.

Спостереження за особливостями змісту та побудови тексту-міркування: наявність певного *твердження, доказів та висновків*.

Побудова тексту-міркування, добір переконливих доказів, формулювання висновку.

Речення. Повторення й узагальнення вивченого про види речень за метою висловлювання, про головні і другорядні члени речення. Встановлення зв'язку слів у реченнях: виділення головних і другорядних членів. Визначення, за допомогою чого зв'язуються слова (за допомогою закінчень і прийменників, тільки закінчень).

Поширення речень словами та словосполученнями. Складання речень за зразком, за схемою. Відновлення змісту деформованих речень.

Поняття про однорідні члени речення. Головні і другорядні однорідні члени речення. Спостереження за вживанням речень з однорідними членами в тексті. Кома при однорідних членах речення. Поєднання однорідних членів за допомогою інтонації, сполучників. Інтонація перелічування та протиставлення. Складання речень з однорідними членами, поширення їх залежними словами; використання речень з однорідними членами у побудові текстів. Граматичні питання до однорідних членів речення.

Уявлення про складне речення. Вправління в аналізі складних речень та в складанні їх за зразком, схемою, малюнками, створеними ситуаціями.

Слово. Значення слова. Повторення й узагальнення знань і вмінь учнів про: лексичне значення слова; морфемну будову слова; розрізнення слів, що належать до гнізда спільнокореневих, і форм одного з таких слів.

Іменник. Розширення уявлень про лексичне значення іменника (слова з абстрактним значенням: *радість, сум, сміливість* тощо). Іменники-синоніми, іменники-антоніми, багатозначність окремих іменників. Вживання іменників

у прямому і переносному значеннях. Спостереження за точним і влучним вживанням з ряду синонімів тих слів, які найбільше відповідають змістові. Рід іменників. Віднесення іменника до одного з родів. Змінювання іменників за числами і відмінками. Формування умінь ставити іменники в початкову форму. Спостереження за закінченнями іменників, що належать до різних відмін (без уживання терміна) у тому самому відмінку. Зміна приголосних [г], [к], [х] на [з'], [ц'], [с'] перед закінченням *-і* в іменниках різного роду. Спостереження за явищами чергування кореневих [і] з [е], [о] в окремих іменниках жіночого роду з основою на приголосний. Закінчення іменників жіночого роду на *-а* в родовому відмінку однини з основою на твердий і м'який приголосний та на [ж, ч, ш]. Закінчення іменників в орудному відмінку однини: закінчення *-єю* в іменниках жіночого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення *-єю* в іменниках на *-ія*; закінчення *-ем* в іменниках чоловічого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі); закінчення *-ем* в іменниках з основою на [й]. Практичне засвоєння правопису закінчень найуживаніших іменників чоловічого роду на *-ар, -яр*. Спостереження над паралельними закінченнями іменників чоловічого роду – назв істот у давальному та місцевому відмінках однини. Форми іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини. Спостереження за закінченнями іменників у множині (таблиця відмінювання). Вправи на вживання правильних відмінкових закінчень іменників у множині. Розвиток умінь правильно використовувати прийменники з іменниками в різних відмінках. Засвоєння літературних форм іменників у місцевому відмінку множини з прийменником *по*.

Прикметник. Змінювання прикметників за родами та числами у сполученні з іменниками. Родові закінчення прикметників. Розрізнення роду і числа прикметників у сполученнях з іменниками. Відмінювання прикметників у сполученні з іменниками (таблиця відмінювання) в однині та множині. Граматичне питання до прикметника у сполученні з іменником. Зіставлення закінчень прикметників з основою на твердий та м'який приголосний в однині і множині. Побудова сполучень слів і речень з прикметниками в різних відмінкових формах, введення їх у текст. Визначення відмінків прикметників за відмінками іменників. Побудова речень з однорідними членами, вираженими прикметниками, складних речень за зразком, за схемами з поданими сполучниками, введення їх у тексти. Вимова і написання найуживаніших прикметників на *-ський, -цький, -зький*. Вживання *ь* перед закінченнями прикметників у родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках однини. Вимова і написання закінчень (*-ій*) у прикметниках жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини. Вживання відмінкових форм прикметників у множині. Закінчення *-і* у називному відмінку множини (вимова та правопис).

Числівник. Загальне уявлення про числівник як частину мови. Вимова і правопис найуживаніших числівників, вживання їх у мовленні.

Практичне засвоєння вимовляння і письма та відмінкових форм окремих числівників (11, 14, 16, 50, 60, 70, 80, 1000). Питання до кількісних і порядкових числівників. Словесні формули на означення показників часу протягом доби.

Займенник. Поняття про займенник як частину мови. Спостереження за роллю різних займенників у тексті. Особові займенники. Займенники 1-ої та 3-ої особи однини і множини. Їх значення, синтаксична роль. Відмінювання особових займенників. Вживання займенників з прийменниками. Побудова сполучень слів і речень із займенниками в різних формах. Вправи на використання займенників для зв'язку речень у текстах. Удосконалення текстів, шляхом використання займенників замість лексичних повторів.

Дієслово. Часи дієслова. Змінювання дієслів за часами і числами. Змінювання дієслів за особами і числами у теперішньому і в майбутньому часі. Побудова речень з дієсловами різних особових форм теперішнього і майбутнього часу. Переконструювання тексту зі зміною граматичної форми (із заміною однієї часової форми іншою, неозначеної форми дієслова часовою і навпаки). I і II дієвідміни дієслова. Особові закінчення дієслів I і II дієвідмін (без уживання терміна). Дієслова минулого часу. Змінювання дієслів у минулому часі за родами (в однині) і числами. Дієслова на **-ся** (літературна вимова і правопис). Спостереження за значенням дієслів на **-ся** у тексті. Утворення (за зразком) різних форм дієслів на **-ся** і вживання їх у реченнях, мовленні.

Прислівник. Поняття про прислівник як частину мови (значення, питання, роль у реченні, зв'язок з дієсловами). Незмінюваність – основна граматична ознака прислівників. Прислівники, близькі і протилежні за значенням. Поширення речень (тексту) прислівниками. Побудова речень з однорідними членами, вираженими прислівниками. Спостереження за роллю прислівників у тексті. Вибір з поданих прислівників тих, які найбільше відповідають меті та типу висловлювання. Вживання прислівників під час побудови текстів.

На кінець навчального року в учнів 4 класу слід перевірити сформованість таких умінь:

розуміти з одного прослуховування художній чи науково-популярний текст, час звучання якого триває 3-4 хвилини (320-400 слів);

висловлюватися з приводу змісту прослуханого;

виявляти у сприйнятих на слух текстах образні і влучні вирази, коментує їх;

визначати тему й основну думку почутого висловлювання, причинно-наслідкові зв'язки;

виявляти своє ставлення до дійових осіб, їхніх вчинків;

пов'язувати, зіставляти почуте із власними спостереженнями, життєвим досвідом;

виконувати усні інструкції і настанови вчителя щодо навчальних завдань.

читати напам'ять вірші, прозові твори, вивчені протягом навчального року;

дотримуватися правил етикету, культури спілкування;

усно переказувати текст (детально або вибірково), що відноситься до художнього або науково-популярного стилю і одного з типів мовлення (розповідь, опис, міркування) — обсяг початкового матеріалу 70–100 слів;

висловлювати власну думку про предмети, події, явища, почуті в розповіді, з переглянутого фільму, з приводу почутого;

повторювати зразок короткого висловлювання, поданого вчителем, вносить свої доповнення, продовження;

будувати самостійне зв'язне висловлювання (усний твір типу розповіді, опису або міркування) – за спостереженнями в навколишньому, ілюстрацією, поданим зачином або кінцівкою, за опорними словами, за поданим або колективно складеним планом;

давати загальну оцінку почутому діалогу або розповіді, опису чи міркуванню;

складати і записувати 3-4 зв'язані між собою речення за змістом ілюстрації, навчальної ситуації, запропонованої вчителем; 3-4 запитання на задану тему, відповіді на запитання, поставлені однокласником;

відновлювати деформований з навчальною метою текст, удосконалює його за настановами вчителя;

писати переказ розповідного тексту з елементами опису або міркування за колективно або самостійно складеним планом з опорою на допоміжні матеріали (подані зачин або кінцівку, ключові словосполучення та ін.) з дотриманням тричастинної структури висловлювання, використанням виражальних засобів мови;

складати самостійне письмове висловлювання типу розповіді, опису, міркування на добре знайомі учням теми: за прочитаним твором, епізодом з переглянутого фільму, ситуацією з життя класу, родини і т. ін.;

знаходити у тексті зачин, основну частину, кінцівку;

самостійно формулювати тему і мету (основну думку) тексту; *добирати заголовок*, який відповідає темі або основній думці тексту;

виявляти в тексті слова, які несуть на собі важливі відомості тексту;

зв'язувати два речення за допомогою особових займенників (*він, цей, такий* у різних родах і числах), слів *тоді, спочатку, потім, по-перше, по-друге, нарешті* тощо;

ділити текст на частини за поданим планом і самостійно у процесі навчальної роботи;

записувати кожен частину тексту з абзацу;

аналізувати тексти-міркування; *виявляти* в текстах-міркуваннях твердження, доказ та висновок; *будувати* в навчальній роботі тексти-міркування;

аналізувати тексти-описи; *виявляти* слова, які характеризують істотні ознаки описуваних предметів, явищ;

давати визначення речень за метою висловлювання; *розрізняти* на слух і на письмі розповідні, питальні і спонукальні речення; *розрізняти* серед них окличні і неокличні;

складати речення за поданими графічними схемами; *відновлювати* зміст деформованих речень;

виявляти в реченні однорідні члени (головні і другорядні); *виконує* навчальні вправи з реченнями з однорідними членами; *вживає* кому при однорідних членах речення в навчальних вправляннях;

складати речення з однорідними членами, *поширювати* їх залежними словами (добирає прикметники, що характеризують однорідні слова-іменники тощо);

виокремлювати значущі частини слова: основу, закінчення, частини основи – корінь, суфікс, префікс;

розрізняти спільнокореневі слова та форми того самого слова;

ділити на групи слова, що відповідають на питання різних частин мови (серед них числівники, прислівники – без уживання термінів).

добирати до поданого іменника 2-3 синоніми, антонім; *розкривати значення* багатозначного іменника; складати з ним словосполучення, речення;

визначати рід і число іменників; *змінювати* іменники за числами і відмінками; *визначати* початкову форму іменника (називний відмінок однини), відмінок іменника в реченні;

визначати прикметники, *добирати* до поданого прикметника синоніми та антоніми, *змінювати* прикметники за числами і в однині за родами;

визначати рід і число прикметника за родом зв'язаного з ним іменника та за характерним закінченням, *визначати* відмінки прикметників за відмінками іменників;

будувати, поширювати прості речення однорідними членами речення, вираженими прикметниками;

впізнавати серед слів числівники, *ставить* до них питання *скільки? який? котрій? котра? котре? котрі?*

правильно вимовляти і писати числівники, передбачені програмою для 1-класів, форми родового відмінка числівників 50-80 (*п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти, вісімдесяти*);

ставити питання до кількісних і порядкових числівників;

упізнавати серед слів займенники, які вказують на предмети, їх ознаки, кількість, але не називають їх; *ставить* питання до займенників;

відмінювати особові займенники за зразком; *користується* навчальною таблицею для визначення відмінків займенників у реченні;

дотримуватися правила вживання займенників з прийменниками;

будувати словосполучення і речення з особовими займенниками;

визначати дієслова, *добирати* до поданого дієслова 2-3 синоніми, антонім; *пояснювати* пряме і переносне значення дієслів, 2-3 значення багатозначного дієслова, вводячи їх у словосполучення, речення, зв'язні висловлювання;

будувати речення з однорідними присудками, вираженими дієсловами, за ілюстраціями, мовленнєвими ситуаціями, графічними моделями;

використовувати дієслова в навчальних вправах, у текстах розповідного та описового типу; *добирати* з-поміж поданих дієслів те, що найбільш відповідає мовленнєвій ситуації;

впізнавати неозначену форму дієслова; *добирати* неозначену форму до дієслів, поданих в інших формах; *використовувати* неозначену форму у побудові навчальних текстів-інструкцій, порад;

визначати час дієслова у реченнях, текстах;

змінювати дієслова за особами і числами в теперішньому і майбутньому часі; *вживати* ці дієслівні форми в реченнях і зв'язних висловлюваннях;

переконструювати навчальні тексти шляхом заміни дієслівних форм одну одною відповідно до поставленого завдання;

визначати дієслова, які належать до I і II дієвідміни з опорою на закінчення в 3-ій особі множини;

змінювати дієслова минулого часу за родами,

дотримуватися літературної вимови і правопису дієслів на *-ся*;

розрізняти серед подан

их слів прислівники; *знати* їх основну граматичну ознаку – незмінюваність;

ставити до них питання; *зв'язувати* їх з дієсловами в словосполучення, *вводити* в речення; *поширювати* речення прислівниками;

розташовувати слова за алфавітом, орієнтуючись на другу і третю літери в слові.

I. Навчання грамоти

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Навчання читати <i>Добукварний період</i> (16 год) Практичне ознайомлення зі словами – назвами предметів, ознак, дій, граматичними питаннями до них. Розрізнення назв предметів за питаннями <i>хто це? що це?</i> Умове позначення слів. Практичне ознайомлення з реченням. Спосіб умовного позначення речень. Складання речень за заданою графічною схемою. Поділ слів на склади. Поняття про наголос, наголошений склад.</p> <p>Мовні і немовні звуки.</p> <p>Уявлення про голосні і приголосні звуки, тверді і м'які приголосні, умове позначення їх на письмі. Звуковий аналіз простих за звуковою будовою слів. Побудова звукової схеми слів.</p>	<p>Учень (учениця): <i>має уявлення</i> про номінативну роль слова; <i>розрізняє</i> назви істот і неживих предметів; <i>розпізнає</i> слова – назви ознак, дій, <i>ставить</i> до них питання; <i>позначає</i> слова умовними значками; <i>виокремлює</i> речення з мовного потоку; <i>аналізує</i> їх за кількістю слів; <i>будує</i> графічні схеми речень; <i>складає</i> речення за даною графічною схемою; <i>вимовляє</i> слова по складах; <i>визначає</i> на слух склад, який вимовляється з більшою силою голосу; <i>має уявлення</i> про мовні і немовні звуки; <i>розрізняє</i> голосні і приголосні звуки, тверді і м'які приголосні; <i>умовно позначає</i> їх на письмі; <i>робить</i> звуковий аналіз простих за звуковою будовою слів; <i>будує</i> їх звукову схему, використовуючи умовні позначення звуків; <i>впізнає</i> і <i>розрізняє</i> букви на позначення</p>

Букварний період (75 год)

Позначення звуків буквами. Ознайомлення з буквами, які позначають голосні і приголосні звуки.

Навчання основного прийому читання прямого складу з орієнтацією на букву, що позначає голосний звук; практичне усвідомлення складового принципу української графіки.

Практичне ознайомлення зі способами позначення м'якості приголосних звуків; з буквами *я, ю, є, ї* на позначення двох звуків: [й] + відповідний голосний – [йа, йу, йе, йї].

Ознайомлення з апострофом ('). Використання апострофа для того, щоб показати, що наступні за ним букви *я, ю, є, ї* позначають два звуки: [й] + відповідний голосний.

Ознайомлення з буквами та буквосполученнями *г, ц, дж, дз* і їх звуковими значеннями. Читання слів з ними.

Читання слів з поступовим ускладненням їх звуко-складової структури.

Складове читання і читання цілими словами.

Навичка миттєвого впізнавання найбільш уживаних у букварі слів, що складаються з 2-4 літер (*ти, де, та, так, дім, хто, мама, вона, стіл, брат*) і коротких словосполучень (*я був, я і ти* і под.).

Читання речень, коротких текстів з вивченими буквами. Правильне інтонування речень, у кінці яких стоять різні розділові знаки. Практичне засвоєння розділових знаків: крапка, кома, знак питання, знак оклику.

Післябукварний період (32 год)

Після вивчення букваря уроки читання будуються на основі навчального матеріалу, призначеного для удосконалення основних якостей читацької навички – усвідомленості, правильності, виразності, а також швидкості, наближеної до повільної зв'язної розповіді.

Читання текстів, які супроводжуються різноманітними навчальними завданнями, спрямованими на вдосконалення читацької навички й усвідомлення прочитаного тексту, підготовку учнів до роботи в 2 класі за Читанкою.

2. Навчання письма.

Графічні навички письма. Техніка письма.

Культура оформлення письмових робіт

Добукварний період (15 год)

Посадка учня під час письма.

Положення ручки (олівця) в руці під час письма.

голосних і приголосних звуків;

читає прямі склади типу «ПГ», «П'Г»;

читає склади і слова з буквами *і, я, ю, є, ь* в різних позиціях: на початку слова, складу, після букв на позначення приголосних звуків;

читає слова з апострофом;

читає слова з буквами українського алфавіту і буквосполученнями – *г, ц, дж, дз*;

читає слова складами (окремі слова нескладної структури – цілком);

читає букварні тексти цілими словами (окремі слова ускладненої структури – за одиницями читання), правильно інтонуючи речення, різні за метою висловлювання та інтонацією – розповідні, питальні, спонукальні, окличні (без уживання термінів) з орієнтацією на відповідні розділові знаки;

читає доступні тексти правильно, виразно, усвідомлюючи їх зміст;

дотримується швидкості читання, наближеної до повільної зв'язної розповіді;

розуміє й адекватно виконує короткі інструкції до навчальних завдань у підручнику та запропонованих учителем (для виконання індивідуально, у парах, у групах).

Учень (учениця):

свідомо приймає правильну позу перед початком письма;

показує правильне положення ручки в руці, *тримає* її великим, середнім і вказівним

<p>Розташування зошита на парті під час письма.</p> <p>Рух пальців під час зображення графічних фігур.</p> <p>Рух кисті й передпліччя уздовж рядка в процесі виконання графічних вправ.</p> <p>Зображення ліній і фігур, штрихування, розфарбовування.</p> <p>Зображення ліній, схожих на елементи букв.</p> <p>Орієнтування на сторінці зошита та в графічній сітці.</p> <p>Букварний період (75 год) Комунікативна спрямованість процесу письма.</p> <p>Відомості про рукописні букви та пунктуаційні знаки.</p> <p>Правила поєднання елементів букв. Правила письма малих і великих букв.</p> <p>Типи поєднань малих букв. Типи поєднань великих і малих букв. Позначення звуків, сприйнятих на слух, відповідними рукописними буквами.</p> <p>Списування з рукописного і друкованого текстів. Письмо під диктування.</p> <p>Функції пунктуаційних знаків.</p> <p>Робота у зошиті без друкованої основи. Післябукварний період (32 год) Використання набутих умінь і навичок письма (включаючи правописну грамотність) для різного виду письмових робіт.</p> <p>Робота у звичайному зошиті з сіткою № 1 (без друкованої основи)</p>	<p>пальцями; <i>кладає правильно</i> зошит на парту перед початком письма і <i>зберігає</i> таке його положення в процесі письма; <i>правильно рухає</i> пальцями під час зображення невеликих фігур, розфарбовування; <i>рухає знаряддя</i> письма уздовж рядка за допомогою кисті й передпліччя на мизинному пальці; <i>показує</i> верхню, нижню, ліву, праву сторони сторінки; початок, середину, кінець рядка; середину між рядковими лініями;</p> <p><i>проводить лінії:</i> вертикальні, горизонтальні, похилі (ліворуч, праворуч); <i>зображує</i> прямі, ламані, хвилясті, петельні лінії перервними і неперервними (у міру можливого) рухами руки; <i>правильно пише</i> прямі з верхнім і нижнім заокругленнями, верхні та нижні петлі, овали, півовали; <i>знаходить і показує</i> всі лінії графічної сітки зошита (верхня і нижня рядкові лінії, міжрядкова, похила); <i>розрізняє</i> друковане і рукописне письмо; <i>пояснює</i> важливість рукописного письма, необхідність його естетичного вигляду; <i>впізнає і називає</i> відповідно до алфавіту малі і великі рукописні букви; <i>пише</i> їх із дотриманням правильної форми, висоти, ширини; <i>поєднує</i> безвідривно елементи букв природного злиття; букви за типами поєднань: верхнє, середнє, нижнє; букви природного злиття; <i>пише</i> слова зв'язно, ритмічно, з однаковим нахилом букв; <i>розташовує</i> слова і речення в основному рядку;</p> <p><i>стисує</i> склади, слова, речення з рукописного і друкованого тексту; <i>пише під диктування</i> склади, слова, речення; <i>називає і вживає</i> на письмі пунктуаційні знаки: <i>крапку, кому, тире, знаки оклику і питання</i>; <i>дотримується</i> гігієнічних вимог у процесі письма;</p> <p><i>стисує</i> друкований і рукописний текст, дотримуючись каліграфічних вимог; <i>виконує</i> мовні завдання фонетико-графічного, лексичного, граматичного характеру; <i>пише під диктування</i> слова, речення з 3-4 слів (з урахуванням службових слів), у яких написання не розходиться зі звучанням,</p>
--	---

	зв'язний текст, у якому написання слів відповідає вимові (інші слова записуються на дошці або продиктовуються орфографічно)
--	---

II. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року)</p> <p>Сприймання на слух матеріалу, що складається з декількох звуків, складів, слів, словосполучень, виявлення серед них тих, які відповідають зазначеним прикметам.</p> <p>Сприймання на слух, розуміння, запам'ятовування з 1-2 прослуховувань змісту невеликих (за складністю подібних до букварних) текстів, що належать до художнього й розмовного стилів (казка, розповідь, вірш).</p> <p>Сприймання на слух інструкцій, що стосуються виконання навчальних дій чи ігрових завдань.</p> <p>2. Говоріння (протягом року)</p> <p>Формування вміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення.</p> <p>Читання напам'ять віршів, загадування загадок, промовляння скоромовок тощо.</p> <p>Відтворення (за ролями) діалогів із прослуханих казок, розповідей.</p> <p>Побудова запитань і відповідей на них за прослуханим чи прочитаним текстом, малюнком, діафільмом, навчальною ситуацією у класі та ін.</p> <p>Складання, розігрування діалогів за темами,</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>розрізняє</i> сприйняті на слух мовні одиниці: звуки, склади, слова, словосполучення; <i>встановлює</i> кількість почутих звуків, складів у словах, слів у реченнях; <i>виявляє</i> серед звуків, складів, слів ті, які є «зайвими», відповідають зазначеним прикметам, наприклад, починаються певним звуком і под.;</p> <p><i>слухає і розуміє</i> усне висловлювання (сюжетний текст), звучання якого триває до 1 хвилини (80-100 слів); <i>виокремлює</i> в почутому слова із заданими ознаками (на початку року — після кількох прослуховувань, у кінці — після одного-двох); <i>фіксує</i> початок і кінець тексту; <i>визначає на слух</i> кількість речень (2-4) у тексті; кількість слів у реченні (до 4 слів); <i>відповідає на запитання</i> за змістом прослуханого (<i>хто? що? де? коли? як?</i>); <i>розповідає</i>, про що йдеться у тексті, який прослуховується; <i>висловлює співпереживання</i> з дійовими особами в процесі слухання тексту; <i>виконує</i> навчальні та ігрові дії відповідно до прослуханої інструкції.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>регулює</i> дихання, силу голосу і темп мовлення в процесі виконання навчальних завдань; <i>читає напам'ять</i> до 5 віршів (з букваря або інших джерел); <i>відтворює</i> за зразком інтонацію речень, різних за метою висловлювання; <i>відтворює</i> в особах (з іншим учнем або вчителем) прослуханий діалог; <i>формулює</i> запитання за змістом прослуханого тексту чи іншим джерелом інформації; <i>відповідає</i> на поставлене запитання; <i>уважно слухає</i> співрозмовника й <i>адекватно відповідає</i> на його запитання, самостійно формулює репліки (запитання) до</p>

<p>близькими до життєвого досвіду дітей, — після попередньої підготовки (обговорення змісту, робота зі словом, словосполученням, етикетними мовленнєвими формулами, що використовуються в діалогах).</p> <p>Повторення зразка зв'язного висловлювання, запропонованого вчителем.</p> <p>Переказування невеликого прослуханого тексту з опорою на подані словосполучення, запитання, план (на початку року вчитель пропонує зазначену вище допомогу усно, а в кінці року — і в письмовій формі).</p> <p>Побудова зв'язного висловлювання за поданим початком і малюнком (серією малюнків), на основі прослуханого тексту, випадку з життя.</p> <p>3. Читання (протягом року) Роль уміння читати в житті школярів і дорослих людей.</p> <p>Усвідомлене читання доступних текстів. Правильне інтонування речень, у кінці яких стоять різні розділові знаки.</p> <p>Робота з дитячою книжкою Практичне ознайомлення учнів зі змістом понять: письменник, його прізвище, назва (заголовок) книжки (твору), малюнок (ілюстрація), обкладинка, написи на ній, корінець, сторінка.</p> <p>Формування умінь правильно називати книжку (твір): спочатку прізвище письменника, потім назву.</p> <p>Формування початкових умінь читати-розглядати дитячу книжку.</p> <p>Ознайомлення школярів з періодичними виданнями (дитяча газета, журнал).</p> <p>Практичне ознайомлення учнів з поняттями: бібліотека, бібліотекар, читальна зала.</p> <p>Ознайомлення школярів з основними правилами гігієни читання-розглядання, з правилами збереження книжки, правилами поведінки в бібліотеці.</p> <p>4. Письмо (протягом року) Уявлення про те, що письмо є важливим</p>	<p>співбесідника за змістом попередньо підготовленої короткої розмови на добре знайому тему;</p> <p><i>повторює</i> вслід за вчителем зразок зв'язного висловлювання зі збереженням змісту та інтонаційних особливостей висловлювання; <i>переказує</i> сюжетний текст букварного типу;</p> <p><i>самостійно будує</i> зв'язне висловлювання за поданим початком і малюнком (ілюстрацією, серією малюнків), на основі прослуханого тексту або випадку з життя.</p> <p>Учень (учениця): <i>висловлюється</i> про значення вміння читати в житті людини і прагне опанувати його; <i>читає</i> вголос у темпі 20-30 слів за хвилину доступні тексти цілими словами (окремі слова ускладненої структури — за одиницями читання); <i>розуміє</i> зміст прочитаного; <i>правильно інтонує</i> речення, різні за метою висловлювання та інтонацією, відповідно до розділових знаків;</p> <p><i>практично розрізняє, називає</i> структурні елементи дитячої книжки: обкладинка, корінець, сторінка; <i>виділяє, показує</i> на обкладинці та в середині книжки назву (заголовок) твору, прізвище письменника, ілюстрації;</p> <p><i>правильно називає</i> книжку (твір): спочатку прізвище письменника, потім назву (заголовок); <i>розглядає</i> дитячу книжку (ілюстрації, назву, прізвище письменника); <i>висловлює</i> припущення (кілька слів), про що може розповісти ця книжка; <i>практично розрізняє</i> дитячі періодичні видання: газету, журнал; <i>правильно називає</i> 1-2 дитячі журнали (наприклад, «Малютко», «Пізнайко»); <i>пояснює</i>, для чого існують бібліотека, читальна зала, книжкова виставка, хто допомагає вибрати книжку в бібліотеці; <i>дотримується</i> (під керівництвом учителя) правил збереження дитячої книжки, гігієни читання-розглядання, елементарних правил поведінки в бібліотеці.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> види письма: друкованого,</p>
---	---

<p>винаходом, який дає змогу передавати інформацію на відстані, зберігати її тривалий час.</p> <p>Переваги письма перед іншими засобами передачі інформації (жести, умовні знаки, звукові сигнали та ін.).</p> <p>Роль уміння писати в житті людей. Переваги грамотної людини над неграмотною.</p> <p>Добір і записування назви малюнків.</p> <p>Складання і записування речень за ілюстраціями, навчальною ситуацією, подіями з життя тощо</p>	<p>рукописного, малюнкowego; <i>розуміє</i> їх значення для спілкування між людьми на відстані й у часі;</p> <p><i>добирає і записує</i> (за допомогою вчителя) назву малюнка;</p> <p><i>складає, записує</i> (самостійно та з допомогою вчителя) речення за ілюстраціями, навчальною ситуацією, створеною вчителем</p>
---	---

III. Мовна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Текст. Речення. Слово (протягом року)</p> <p>Усні й письмові висловлювання, текст.</p> <p>Зміст, заголовок тексту; відповідність заголовка змісту тексту.</p> <p>Поділ зв'язного висловлювання на речення; встановлення меж речення на слух і за графічними ознаками (велика літера у першому слові, розділові знаки в кінці).</p> <p>Спостереження за інтонацією розповідних, питальних, спонукальних речень, а також окличних речень (без уживання термінів) і виконання з ними навчальних завдань, що вимагають читання й письма.</p> <p>Поділ речення на слова, розпізнавання в усному мовленні і на письмі прийменників, сполучників, часток як окремих слів (без термінів). Побудова графічних схем речень, які складаються з 1-5 слів.</p> <p>Ознайомлення зі словами – назвами предметів, ознак, явищ дійсності. Робота над засвоєнням власне українських загальноновживаних слів на місці засвоєних окремими учнями в дошкільному житті російських слів: <i>олівець, гумка, рядок, зошит, лялька, годинник, літак, смужка, малюнок, крапка, кишеня, сорочка</i> та ін. Уточнення правильного вимовляння українських слів, на місці яких засвоєно під впливом російської мови слова з іншим звучанням: <i>лінійка, вікно, ліс, дерево, бабуся, дідусь</i> та ін.</p> <p>Робота над усвідомленням учнями лексичного значення слова.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>розрізняє</i> усні і письмові висловлювання, текст;</p> <p><i>вибирає</i> з поданих або <i>добирає самостійно</i> заголовок до тексту букварного типу;</p> <p><i>визначає</i> кількість речень у тексті (з 2-4 речень); <i>виявляє</i> їх межі за графічними орієнтирами;</p> <p><i>інтонаційно правильно вимовляє</i> (читає) речення, різні за метою висловлювання, і відповідно <i>оформляє</i> їх на письмі;</p> <p><i>упізнає</i> речення за певною комунікативною ознакою (містить запитання, прохання, побажання та ін.);</p> <p><i>визначає</i> кількість слів у реченні, яке складається з 1-4 слів (на слух під час читання);</p> <p><i>складає</i> графічні схеми простих речень (до 5 слів), у тому числі зі службовими частинами мови;</p> <p><i>складає</i> речення, які відповідають заданим графічним схемам;</p> <p><i>впізнає і розрізняє</i> слова – назви предметів, ознак, дій;</p> <p><i>ставить</i> до слів питання <i>хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять?;</i></p> <p><i>володіє</i> загальноновживаними українськими словами, зокрема тими, що стосуються навчальної діяльності;</p> <p><i>відрізняє</i> на слух загальноновживані українські слова від слів споріднених мов з тим самим значенням;</p>

<p>Поширення речень іншими словами за змістом.</p> <p>Розташування речень за змістом у деформованому тексті.</p> <p>2. Звуки і букви. Склад. Наголос (протягом року)</p> <p>Звуки мовлення у зіставленні з немовними звуками.</p> <p>Уявлення про те, що слова складаються зі звуків.</p> <p>Практичне ознайомлення зі смислорозрізнавальною роллю звуків; спостереження за тим, як вставка, пропуск, заміна одного зі звуків слова може призвести до появи іншого слова (<i>сон – слон, танк – так, сини – сіни</i> та ін.).</p> <p>Послідовний ряд звуків слова. Виділення (услід за вчителем і самостійно) окремих звуків слова (перший, наступний, той, що іде після такого-то звука, останній), правильно вимовляючи їх.</p> <p>Утворення складів різної структури (<i>на, нам, тра, трам</i>) з розрізнених звуків.</p> <p>Ознайомлення з голосними і приголосними звуками; дзвінкими і глухими; твердими і м'якими приголосними.</p> <p>Ознайомлення з артикуляційними органами, спостереження за їх роботою під час вимовлення різних звуків.</p> <p>Удосконалення вимови окремих звуків, які мають певні вимовні труднощі: [г], [г'], [дж], [дз], [дз'], [ц], [ц'], [ч] та ін.</p> <p>Поділ слова на склади. Повторення за вчителем слів з наступним поділом їх на склади (слово вимовляється за правилами вимови). Розрізнення одно-, дво-, трискладових слів.</p> <p>Наголос у слові. Повторення за вчителем слів так, щоб було чітко чути склад під наголосом (вимовляють складами; наголошений голосний трохи розтягують, начебто перепитують, дивуючись чомусь). Робота зі словами, вимовлення і наголошування яких програма вимагає запам'ятати.</p> <p>Позначення звуків буквами. Алфавітні назви букв.</p> <p>3. Правопис (протягом року)</p> <p>Позначення звуків буквами у тих випадках, коли написання відповідає вимові.</p> <p>Використання <i>ь</i> і букв <i>я, ю, є, і</i> для позначення</p>	<p><i>співвідносить</i> слово і зображення відповідного предмета, дії, ознаки; <i>вибирає</i> з-поміж 2-3 слів те, якому відповідає тлумачення, пропонуване вчителем;</p> <p><i>доповнює</i> речення 1-2 словами за змістом, добираючи їх самостійно або вибираючи із запропонованих у підручнику, вчителем;</p> <p><i>відновлює</i> деформований текст, який складається з 2-3 речень.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>розрізняє</i> мовні і немовні звуки;</p> <p><i>знає</i>, що слова складаються зі звуків, що звуки на письмі позначаються буквами;</p> <p><i>пояснює</i> співвідношення між звуками і буквами у складі, слові;</p> <p><i>пояснює</i> зміну значення слова у результаті заміни одного зі звуків;</p> <p><i>правильно відтворює</i> ланцюжок звуків у почутому слові з 2-5 звуків(без явищ асиміляції);</p> <p><i>виділяє</i> перший і останній звуки у будь-якому слові букварного тексту;</p> <p><i>поєднує</i> окремі звуки (2-4) у склад відповідної структури;</p> <p><i>розрізняє</i> голосні і приголосні звуки за звучанням та способом вимовлення;</p> <p><i>правильно вимовляє</i> приголосні звуки [дж], [дз], [дз'], [ц], [ц'], [ч], гортанний звук [г] та глотковий [г'];</p> <p><i>поділяє на склади</i> слова з двох – трьох складів;</p> <p><i>визначає</i> наголос у дво-трискладових словах.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>правильно записує</i> слова, вимова і написання яких не розходяться;</p> <p><i>правильно позначає</i> на письмі м'якість</p>
--	--

<p>м'якості приголосних звуків. Вживання великої літери на початку речення. Вживання розділових знаків у кінці речення.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів.</p> <p>Письмо під диктування. Навчальні диктанти, матеріалом для яких є слова, речення, тексти.</p> <p>Слова, значення, вимову і написання яких учні повинні засвоїти: <i>бабуся, бджола, вирізно, влітку, ворота, гумка, ганок, ґрунт, гудзик, джміль, дзіґа, дзьоб, дідусь, загадка (і заґадка), зозуля, ім'я', їжак, кватірка, Київ, лелека, лінійка, лялька, новий, олень, олівець, папір, парасолька, подруга, посередині, Україна, українська, фартух, цукерка, цукор, якір (35)</i></p>	<p>приголосних звуків; <i>дотримується правила</i> вживання великої літери на початку речення; <i>правильно вживає</i> розділові знаки (крапка, знак питання, знак оклику) під час списування та запису на слух речень; <i>стиснує текст</i> (20-30 слів), дотримуючись правил каліграфії; <i>перевіряє</i> написане; <i>виправляє</i> допущені помилки; <i>пише під диктування</i> слова, речення з 3-4 слів, зв'язний текст обсягом 20-30 слів, написання яких здійснюється за фонетичним принципом; <i>правильно вимовляє, наголошує і пише</i> загальнонавчальні слова, передбачені програмою для запам'ятання</p>
--	--

IV. Соціокультурна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Тематичні групи слів, що називають державу, її столицю, державну символіку, реалії життя народу (протягом року) Назва рідної держави і її столиці.</p> <p>Державні символи України.</p> <p>Рідне місто чи село.</p> <p>Національні символи України – <i>верба, калина</i>.</p> <p>Народні і релігійні свята, обрядові дієства під час них.</p> <p>2. Фольклорні твори великої і малої форм (протягом року) Слухання і відтворення українських народних казок.</p> <p>Відгадування доступних загадок. Вивчення лічилок, мирилок, скоромовок.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає</i> назву своєї держави і її столиці; <i>має уявлення</i> про державні символи України (прапор, герб, гімн, мова); <i>знає назву</i> рідного міста чи села, вулиці, на якій мешкає; <i>має уявлення</i> про українські національні символи (<i>верба, калина</i>); <i>знає</i> найвідоміші народні і релігійні свята (Новий рік, свято Миколая, Різдво, Великдень, Івана Купала та ін.), обрядові дієства, в яких можуть брати участь діти.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>сприймає на слух і розповідає</i> найвідоміші українські народні казки («Курочка Ряба», «Колобок», «Ріпка», «Рукавичка», «Колосок» та ін.); <i>відгадує</i> найпростіші загадки; <i>знає напам'ять</i> найвідоміші лічилки, мирилки, скоромовки і <i>використовує</i> їх під час рухливих ігор, спілкування з ровесниками.</p>

<p>3. Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування (протягом року) Вивчення найпростіших українських формул мовленнєвого етикету вітання, прощання, прохання. Засвоєння українських форм звертання до дітей і дорослих (Марійко, Іванку, Тамаро Петрівно, Іване Григоровичу). Ознайомлення з відмінностями формул мовленнєвого етикету, які використовуються у спілкуванні з людьми різного віку і статусу.</p>	<p>Учень (учениця): <i>знає і вживає</i> найпростіші українські формули мовленнєвого етикету вітання, прощання, прохання, українські форми звертання до дітей і дорослих;</p> <p><i>розрізняє і правильно обирає</i> формули етикету, що використовуються у спілкуванні з дорослими і дітьми, близькими і малознайомими людьми.</p>
<p>4. Соціальні ролі (протягом року) Спілкування в сім'ї.</p> <p>Адаптація до соціальної ролі учня.</p> <p>Формування умінь поводитись у громадських місцях (транспорті, магазині, на вулиці).</p> <p>Поведінка на природі</p>	<p>Учень (учениця): <i>поважає</i> членів своєї родини (батьків, бабусь і дідусів, братів і сестер); <i>ввічливо спілкується</i> з ними;</p> <p><i>встановлює</i> комунікативні контакти з однокласниками; <i>ввічливо звертається</i> до вчителів, старших школярів, технічного персоналу школи;</p> <p><i>знає і дотримується</i> правил ввічливої поведінки в транспорті, магазині, на вулиці; <i>доцільно вживає</i> слова ввічливості; <i>любить спостерігати</i> за природою рідного краю; <i>не завдає шкоди</i> рослинам і тваринам</p>

V. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року) Організація робочого місця.</p> <p>Організація навчальної діяльності.</p> <p>Взаємодія з іншими учасниками навчального процесу.</p> <p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року) Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування в процесі навчання.</p>	<p>Учень (учениця): <i>добирає</i> необхідне обладнання до уроку, <i>розташовує</i> його на парті в правильному порядку;</p> <p><i>дотримується</i> правильної поведінки під час сидіння за партою; <i>правильно тримає</i> ручку під час письма;</p> <p><i>уважно слухає і розуміє</i> вчителя, <i>приступає до роботи</i> відразу після його настанови; <i>слухає</i> відповіді однокласників.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> основні елементи навчальної книжки (обкладинка, сторінка); <i>орієнтується</i> на сторінці підручника; <i>користується</i> закладкою;</p> <p><i>орієнтується</i> на сторінці зошита з друкованою основою; <i>працює</i> в зошитах для письма, розвитку зв'язного мовлення тощо; <i>говорить</i> у помірному темпі, чітко, виразно, з відповідною силою голосу; <i>зосереджено слухає</i> вчителя, <i>відповідає</i> на поставлені</p>

<p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року) Виконання мисленнєвих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових ситуаціях.</p> <p>4. Формування контрольно-оцінювальних умінь і навичок (протягом року) Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання.</p>	<p>запитання повними реченнями; <i>зв'язно передає</i> кількома реченнями почуте, побачене; <i>ввічливо звертається</i> до вчителя, учнів.</p> <p>Учень (учениця): <i>виокремлює</i> в мовному потоці певні мовні одиниці (слова в реченнях, звуки і склади в словах); <i>виділяє</i> в предметах, мовних одиницях (звуках, складах, словах, реченнях) певні характерні ознаки; <i>порівнює</i> предмети, мовні одиниці; <i>знаходить</i> у двох предметах, мовних одиницях одного рівня однакові, схожі і різні ознаки; <i>вилучає</i> «зайвий» із групи об'єднаних за певною ознакою трьох-чотирьох об'єктів (предметів, мовних одиниць); <i>робить</i> (з допомогою вчителя) висновок-узагальнення після виконання навчального завдання; <i>виконує</i> мисленнєві операції за аналогією під час самостійної роботи.</p> <p>Учень (учениця): <i>фіксує</i> помилки в усних відповідях однокласників; <i>знаходить</i> орфографічні і пунктуаційні помилки у власних письмових роботах, <i>виправляє</i> їх; <i>оцінює</i> словесно результати своєї навчальної діяльності за орієнтирами, даними вчителем (правильно, красиво, що саме; якщо помилився, то в чому, що треба змінити, чого уникати подібних помилок у наступній роботі та ін.).</p>
--	---

2 клас (121 година)

I семестр – 4 години на тиждень (64 години)

II семестр – 3 години на тиждень (57 годин)

I. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року)</p> <p>Сприймання на слух рядів з кількох звуків, складів, слів, словосполучень.</p> <p>Зіставлення ряду прослуханих слів з малюнком, на якому зображено один із названих предметів.</p> <p>Поділ прослуханих слів на групи за поданою вчителем чи обраною самостійно ознакою.</p> <p>Сприймання на слух текстів художнього, розмовного або науково-художнього стилів (казка, художня розповідь, сюжетна розповідь пізнавального характеру, вірш).</p> <p>Робота над усвідомленням елементів фактичного змісту (хто? що? де? коли?), запам'ятовування з одного прослуховування послідовності подій; висловлювання власної думки про персонажів, факти, події.</p> <p>Сприйняття на слух інструкцій, що стосуються виконання навчальних дій.</p> <p>2. Говоріння (протягом року)</p> <p>Розвиток уміння регулювати дихання, силу голосу, темп мовлення.</p> <p>Відтворення, розігрування діалогів із прослуханих, прочитаних казок, розповідей.</p> <p>Складання діалогічного висловлювання на задану тему за пропонованими вчителем допоміжними матеріалами та без них.</p> <p>Вивчення формул мовленнєвого етикету, правил спілкування.</p> <p>Переказування прослуханого чи прочитаного тексту за поданим планом.</p> <p>Самостійне переказування епізоду з переглянутого фільму, телепередачі і т. ін., виявлення свого ставлення до подій, персонажів.</p> <p>Розповіді на основі спостережень, з власного досвіду, за малюнком, серією малюнків, заданим початком, початком і кінцівкою.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>встановлює</i> кількість почутих звуків, складів, слів у реченні (до 5), речень у мікротексті (до 4);</p> <p><i>розуміє</i> значення почутих слів, словосполучень, зміст речень;</p> <p><i>виявляє</i> в усному мовленні слова, які належать не до української, а іншої, спорідненої, мови;</p> <p><i>розуміє</i> після 1-2 прослуховувань художній текст, звучання якого триває 1-2 хвилини (120-200 слів);</p> <p><i>запам'ятовує</i> персонажів, послідовність подій;</p> <p><i>відтворює</i> елементи фактичного змісту прослуханого;</p> <p><i>розуміє й адекватно виконує</i> сприйняті на слух інструкції щодо виконання поставлених учителем навчальних завдань.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>регулює</i> дихання, силу голосу, темп мовлення відповідно до вимог навчальної діяльності;</p> <p><i>створює</i> (спільно з однокласником (однокласницею) з попереднім обдумуванням протягом 2-3 хвилин) діалог на задану тему – 3-4 репліки для двох учасників без урахування вступних і прикінцевих етикетних формул;</p> <p><i>використовує</i> у власному мовленні формули мовленнєвого етикету; <i>дотримується</i> правил спілкування;</p> <p><i>усно переказує</i> текст обсягом 40-50 слів з опорою на допоміжні матеріали (ілюстрація, план, опорні слова, словосполучення);</p> <p><i>висловлює</i> своє ставлення до подій, персонажів тексту;</p> <p><i>розповідає</i> про свої спостереження, події з власного життя; за ілюстраціями, поданими складовими тексту.</p>

3. Читання (протягом року)

Розвиток навичок читання цілими словами.

Розвиток навичок миттєвого впізнавання найуживаніших слів, що складаються з 2-3 букв, і коротких словосполучень (*хто ти, ми тут* і подібне).

Формування уміння миттєво (не читаючи всього підряд) розпізнавати окремі характеристики тексту: наявність або відсутність заголовка, загальна кількість абзаців, наявність слів з великою літерою в середині речення (власних назв).

Читання, правильне інтонування речень, що містять звертання, однорідні члени речення.

Читання, розуміння значення 2-3 речень, які відрізняються одним словом (у тому числі прийменником, сполучником).

Читання, розуміння речень, подібних за значенням, але відмінних за формою (наприклад, замість *зошит без підпису* сказано *непідписаний зошит* і т.ін.).

Читання кількох речень, знаходження серед них тих, у яких йдеться про певний предмет, місце, де відбувається дія, про причину події і т. ін.

Читання матеріалів, які мають комунікативне навантаження: достатньо розгорнутих (порівняно з попереднім роком навчання) інструкцій до ігрових чи навчальних завдань; листів, записок різного змісту, написаних учителем чи учнями; взаємне читання учнями виконаних творчих робіт.

4. Писемне мовлення (17 год і протягом року)

Складання, записування підписів під серією малюнків (назв малюнків), які можуть слугувати планом розповіді.

Побудова і записування речень, що передають зміст малюнка; вид з вікна класу; дії, які виконуються на уроці мови чи з інших предметів.

Складання 2-3 речень на теми, подібні до зазначених вище; пов'язування їх між собою; записування складеного зв'язного висловлювання.

Складання записок, адресованих батькам, однокласникам, учителю, що вміщують якусь інформацію, прохання тощо. Використання в них слів ввічливості.

Добір до тексту заголовка; удосконалення тексту із часто повторюваними словами.

Обговорення письмових робіт у парах, невеликих групах; формування уміння бачити позитивне в роботі, давати поради щодо її

Учень (учениця):

читає цілими словами на кінець I семестру не менше 40 слів за хвилину, на кінець II семестру – не менше 60 слів за хвилину;

виявляє змістові й структурні ознаки навчального тексту;

правильно інтонує речення, різні за метою висловлювання, окличні речення в монологічному і діалогічному текстах; речення зі звертанням, однорідними членами речення;

читає й *адекватно розуміє* тексти-інструкції до виконання завдань у підручниках, підготовлених учителем на картках тощо з різних предметів (рідної мови, читання, математики, природознавства тощо); інструкції до ігор, зміст листів, записок тощо.

Учень (учениця):

самостійно добирає назву і підписує малюнок (серію малюнків) за його змістом;

складає і *записує* 2-3 зв'язаних між собою речення за змістом ілюстрації (враховується зміст і граматична правильність побудови речення); під кінець навчального року *створює* і *записує* коротке (близько 40 слів) зв'язне висловлювання за ілюстрацією (серією малюнків), *використовує* в ньому виражальні засоби мови;

складає тексти з метою письмового спілкування з батьками, вчителем, однокласниками з дотриманням формул звертання, подяки тощо;

добирає і *записує* заголовок до тексту; *удосконалює* текст із часто повторювальними словами шляхом їх заміни лексичними синонімами (без терміна) та словами *він, вона, воно, вони, цей, ця, це, ці* в різних формах;

бере участь (робота в парах, групах) в

доопрацювання, уміння вдосконалювати написане. Робота з деформованим текстом: перестановка окремих речень; вилучення речення, що не відповідає темі. Записування поновленого тексту	обговоренні навчальних текстів та складених самостійно іншими учнями з метою редагування, удосконалення тексту; <i>відновлює і записує</i> навчальний деформований текст, який складається з 3-4 речень
--	--

II. Мовна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Звуки і букви (43 год) Звуки слова. Відтворення слідом за вчителем і самостійно ланцюжка звуків слова, що складається з 3-7 звуків. Заміна, додавання, вилучення одного із звуків слова так, щоб вийшло інше слово (<i>сон – слон</i>).</p> <p>Алфавіт. Алфавітні назви літер. Розташування слів за алфавітом з орієнтацією на першу літеру. Уміння користуватися алфавітом у роботі з навчальним словником.</p> <p>Наголос. Вправління у правильному вимовлянні слів, у яких допускають помилки в наголосі (список слів складається учителем з урахуванням реальної мовленнєвої ситуації).</p> <p>Склад. Вимовляння слів, «розтягуючи» їх по складах (ба-бу-ся).</p> <p>Перенесення частин слів з рядка в рядок по складах. Правила перенесення слів зі збігом двох і кількох приголосних звуків. Правила перенесення частин слів з літерами <i>й</i> та <i>ь</i> у середині слів.</p> <p>Голосні звуки [а], [о], [у], [и], [і], [е]. Спостереження за роботою мовленнєвих органів під час промовляння голосних звуків. Букви, що позначають голосні звуки.</p> <p>Спостереження за словами з ненаголошеними голосними, у яких вимова не повністю відповідає написанню (<i>листи – лист, земля – землі</i>). Відпрацювання правильної вимови слів з ненаголошеними голосними [е], [и].</p> <p>Приголосні звуки. Спостереження за роботою мовленнєвих органів (язик, губи, зуби) під час вимови приголосних звуків. Правильне вимовляння (за зразком учителя), розрізнення на слух дзвінких – глухих,</p>	<p>Учень (учениця): <i>виконує</i> усно звуковий і звуко-буквений аналіз слів із 4-5 звуків; <i>виконує</i> під керівництвом учителя аналітико-синтетичні і конструктивні навчальні дії зі словами на звуковому (буквеному) рівні;</p> <p><i>правильно читає</i> (напам'ять або із запису) український алфавіт; <i>розташовує</i> 5-6 слів за алфавітом з орієнтацією на першу літеру;</p> <p><i>вимовляє</i> слова так, щоб чітко було чути наголошений звук (не розтягуючи слово по складах); <i>правильно наголошує</i> слова, передбачені програмою; <i>ділить</i> дво-трискладові слова на склади;</p> <p><i>не розриває</i> злиття приголосного з голосним, переносячи частини слова з рядка в рядок; <i>застосовує</i> правило перенесення слів зі збігом приголосних (<i>шап-ка, ша-пка</i>); <i>не відриває</i> при переносі літер <i>ь, й</i> від попередньої літери;</p> <p><i>перелічує</i> голосні звуки (шість) і <i>називає</i> букви на їх позначення (десять); <i>упізнає</i> голосні звуки на слух та за вимовою (відсутність перешкоди на шляху видихуваного повітря);</p> <p><i>правильно вимовляє</i> (самостійно або слідом за вчителем) слова з ненаголошеними голосними [е], [и];</p> <p><i>упізнає і розрізняє</i> на слух та за способом вимовляння приголосні звуки (утворення перешкоди на шляху видихуваного повітря); <i>розрізняє</i> на слух і за способом вимовляння тверді і м'які, дзвінкі і глухі приголосні</p>

<p>твердих – м'яких приголосних звуків. Практичне засвоєння і вдосконалення нормативної (неоглушеної) вимови дзвінких приголосних у кінці слова і складу: <i>дуб, сад, сядь, віз, ложка, казка, берізка</i>. Удосконалення вимови слів з апострофом перед <i>я, ю, є, ї</i>. Записування слів з апострофом під диктування та правильне їх читання (твердо вимовляючи приголосні звуки [б], [п], [в], [м], [ф], [р] перед сполученнями [йа], [йу], [йе], [йі]).</p> <p>2. Слово (31 год і протягом року) Спостереження за лексичним значенням слова. Розвиток уявлень про те, що слово служить для назви предмета, якості, дії.</p> <p>Тематичні групи слів. Розподіл слів на тематичні групи за такими ознаками, як колір, матеріал, форма та ін. Складання рядів слів за певною змістовою ознакою (видовою або родовою). Добір слів для доповнення речення, складання речень зазначеного змісту (скласти речення, яке можна було б використати під час обговорення письмової роботи однокласника, використати слова, потрібні для визначення позитивного в роботі). Слова, близькі за значенням. Слова, протилежні за значенням.</p> <p>Формування початкових уявлень про частини мови; про те, що слова поділяються на групи залежно від того, на яке питання вони відповідають. Слова, які відповідають на питання <i>хто? що?</i> (іменники). Постановка до слова одного з цих питань (використовуються слова з предметним і абстрактним значенням: <i>книжка, зима, радість</i>). Складання груп слів із пропонованим лексичним значенням (слова, що позначають осіб, які працюють у школі; предмети, що знаходяться у класі; почуття учня, який добре виконав роботу і т. ін.). Знаходження серед слів тих, що подібні чи протилежні за лексичним значенням. Змінювання слів, які відповідають на питання <i>хто? що?</i>, за числами (один – багато). Утворення множини іменників (у простих випадках, без уживання терміна).</p>	<p>(самостійно або з допомогою вчителя); <i>правильно вимовляє</i> слова з дзвінкими приголосними звуками в кінці слова і складу перед глухим;</p> <p><i>правильно вимовляє, читає і списує</i> слова з апострофом у процесі виконання навчальних вправ під керівництвом учителя.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> слова, що називають предмети, ознаки, дії; <i>добирає</i> самостійно 4-6 слів, які відповідають на різні питання (<i>хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять?</i> та ін.);</p> <p><i>розподіляє</i> ряд слів на 2 групи за смисловою ознакою; доповнює кожную групу 2-3 словами;</p> <p><i>доповнює</i> речення одним-двома словами за змістом;</p> <p><i>розпізнає</i> слова, близькі і протилежні за значенням; <i>виявляє</i> в ряду слів ті, що є близькими або протилежними за значенням;</p> <p><i>розподіляє</i> слова на групи за значенням та питаннями (за частинами мови);</p> <p><i>розрізняє</i> іменники, які відповідають на питання <i>хто? і що?</i>;</p>
---	--

<p>Правильне вживання іменника у множині чи одиниці у складеному реченні. Слова, що відповідають на питання <i>який? яка? яке? які?</i> (прикметники). Зв'язок прикметників з іменниками. Практичне змінювання цих слів за числами. Складання груп слів цієї категорії, які мають різне лексичне значення: назви кольорів, розміри предметів, ознаки за відношенням до пори року, матеріалу, з якого виготовлено предмет, інші ознаки. Виявлення серед прикметників слів, подібних чи протилежних за значенням.</p> <p>Утворення сполучень слів, які відповідають на питання <i>хто? що?</i> та <i>який? яка?...</i> Добір слів, які відповідають реальним ознакам того чи іншого предмета. Слова, які відповідають на питання <i>що робити? що зробити? що робив? що буде робити?</i> (дієслова). Складання груп дієслів з певним лексичним значенням дії: слова, що позначають говоріння, навчальні дії, виявлення почуттів та ін. Знаходження серед дієслів тих, які подібні чи протилежні за значенням.</p> <p>Службові слова, до яких не ставлять питань, але без яких майже неможливо побудувати речення: <i>на, в, із, по, до, у, над, під, а, але, і, чи, тому що</i>.</p> <p>Практичне ознайомлення з прийменниками, їх роллю в реченні.</p> <p>3. Корінь слова. Спільнокореневі слова (5 год) Спостереження за значенням спільнокореневих слів. Виділення кореня в поданих словах. Добір спільнокореневих слів з найуживанішими в мовленні школярів коренями. Складання речень зі спільнокореневими словами з метою усвідомлення значення кореня. Спостереження за словами з омонімічними коренями.</p> <p>4. Речення (12 год і протягом року) Зміст та завершене інтонаційне оформлення речення. Речення, у яких є повідомлення, запитання, прохання або наказ, спонування до дії. Спостереження за інтонацією таких речень.</p> <p>Розділові знаки у кінці речення (. ? !), велика літера у першому слові речення.</p>	<p><i>змінює</i> (за зразком) іменники за числами (один – багато);</p> <p><i>впізнає</i> слова, які відповідають на питання <i>який? яка? яке? які?</i>, окремо та в реченнях, у тексті;</p> <p><i>правильно ставить</i> питання до прикметників різного роду й числа;</p> <p><i>знаходить</i> серед прикметників слова з подібним і протилежним значенням; <i>добирає</i> такі слова з допомогою вчителя та самостійно; <i>утворює</i> словосполучення іменників з прикметниками; <i>добирає</i> до відомого предмета відповідні ознаки;</p> <p><i>впізнає</i> слова-назви дій самостійно або з допомогою вчителя; <i>ставить</i> до них питання;</p> <p><i>виявляє</i> і <i>добирає</i> синоніми й антоніми (без уживання термінів) зі значенням дії; <i>впізнає</i> в реченні, тексті службові слова, пише їх окремо від інших слів; <i>пов'язує</i> між собою слова, частини складного речення за допомогою службових слів; <i>впізнає</i> в реченні, тексті загальнонавчальні прийменники, використовує їх у мовленні.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>виділяє</i> корінь у поданих спільнокореневих словах; <i>знаходить</i> серед поданих слів спільнокореневі; <i>добирає</i> 1-3 широко вживаних у дитячому мовленні слів із заданим коренем.</p> <p>Учень (учениця):</p>
---	--

<p>Інтонація речень, різних за метою висловлювання.</p> <p>Поширення речення за питаннями, поданими вчителем.</p> <p>Об'єднання двох простих речень в одне складне – за зразком, без використання термінів. Використання безсполучникових зв'язків, а також сполучників <i>а, і</i>. (<i>Дме вітер, іде дощ. Батько читає газету, а я готую уроки</i> і т. ін.).</p> <p>Розуміння змісту речення. Встановлення різниці у змісті подібних речень, які розрізняються одним – двома словами.</p> <p>5. Текст (5 год і протягом року)</p> <p>Заголовок тексту. Удосконалення вміння добирати заголовок відповідно до змісту тексту.</p> <p>Спостереження за побудовою тексту: речення-зачин, у якому повідомляється, про що йтиметься в тексті; основна частина, в якій викладено зміст висловлювання; речення-кінцівка, яке свідчить про те, що висловлювання завершено.</p> <p>Спостереження за роллю абзаців у тексті.</p> <p>Дотримування абзаців, які відповідають трьом основним частинам висловлювання (зачин – основна частина – кінцівка).</p> <p>Спостереження за використанням слів (<i>він, вона, вони, цей, ця, це, ці, тоді, після того</i>) для зв'язку речень у тексті.</p> <p>Удосконалення текстів шляхом заміни в них окремих слів, що повторюються, на близькі за значенням та ті, що були вжиті раніше.</p> <p>6. Мова і мовлення (4 год і протягом року)</p> <p>Уявлення про мову як засіб людського спілкування. Ознайомлення з мовними і немовними знаками.</p> <p>Українська мова і споріднені з нею мови. Спостереження за звучанням, написанням і значенням слів у споріднених мовах.</p> <p>Старі і нові слова в мові. Поповнення мови новими словами.</p> <p>Усне і писемне мовлення (говоріння і письмо). Культура мовлення і культура спілкування. Практичне ознайомлення зі словами-звертаннями. Слова ввічливості.</p> <p>Сила голосу і темп мовлення в процесі читання, говоріння, діалогічного спілкування.</p>	<p><i>характеризує</i> речення за його основними ознаками;</p> <p><i>розрізняє</i> на слух завершене і незавершене речення;</p> <p><i>виділяє</i> на слух окремі речення у висловлюванні; <i>визначає</i> кількість речень у тексті з 4-5 речень;</p> <p><i>дотримується</i> розстановки розділових знаків у кінці речень у процесі списування, самостійного складання тексту, у диктанті;</p> <p><i>правильно відтворює</i> інтонацію розповідних, питальних і спонукальних речень; речень, у яких виражено сильні почуття (з додатковою окличною інтонацією);</p> <p><i>поширює</i> речення словами за поданими питаннями;</p> <p><i>об'єднує з допомогою вчителя</i> або в колективній роботі два прості речення в одне складне;</p> <p><i>розрізняє</i> зміст двох подібних, але не тотожних між собою речень.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>добирає</i> або <i>вибирає</i> з-поміж запропонованих учителем заголовки до навчального тексту, відповідний його темі або меті;</p> <p><i>визначає</i> в тексті <i>зачин, основну частину, кінцівку;</i></p> <p><i>пояснює</i> самостійно та з допомогою вчителя наявність абзаців у навчальних текстах;</p> <p><i>дотримується</i> абзаців у процесі списування текстів;</p> <p><i>використовує</i> займенники, прислівники, контекстні синоніми (без уживання термінів) для зв'язку речень у тексті;</p> <p><i>удосконалює</i> навчальні і власні тексти, усуваючи лексичні повтори.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>пояснює</i>, для чого людині потрібна мова;</p>
--	---

<p>7. Повторення вивченого за рік (4 год)</p> <p>8. Правопис (протягом року) Позначення звуків буквами у тих випадках, коли написання відповідає вимові. Використання знака м'якшення (<i>ь</i>) та букв <i>я, ю, є, і</i> для позначення м'якості приголосних звуків.</p> <p>Зіставлення вимови (читання) і написання слів (використовуються слова з ненаголошеними голосними, з апострофом перед <i>я, ю, є, і</i>). Вживання слів в усному і писемному мовленні відповідно до правил вимови і написання. «Орфографічне» промовляння (самодиктування) слів за правилами написання у процесі контрольованого письма.</p> <p>Вживання великої букви на початку речення, в іменах людей, кличках тварин, назвах міст, сіл.</p> <p>Вживання розділових знаків (крапка, знак питання, знак оклику) у відповідних за метою висловлювання та інтонацією реченнях, сприйнятих на слух.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів з дотриманням правил оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо під диктування: навчальні диктанти, матеріалом для яких є слова, речення, тексти. Контрольний диктант.</p> <p>Слова, значення, вимову і написання яких учні повинні засвоїти: <i>алфавіт, Батьківщина, ведмідь, вересень, вулиця, герої, диктант, диван, дитина, духмя'ний, дя'тел, жайворонки, завдання, заць, календар, килим, медаль, метр, неділя, ознака, помилка, понеділок, портфель, предмет, середя, театр, учитель, читання, червоний, черговий, червіки, четвер, шофер, я'сен</i> (34).</p> <p>9. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт (протягом року) Закріплення графічних, гігієнічних навичок письма.</p> <p>Вільні розчерки.</p> <p>Письмо великих, рядкових букв та їх поєднань у розчерках і окремо.</p>	<p><i>розрізняє</i> мовні і немовні знаки;</p> <p><i>розрізняє</i> на слух та під час читання висловлювання українською мовою та висловлювання іншими, у т.ч. спорідненими, мовами;</p> <p><i>пояснює</i>, коли використовується усне/писемне мовлення;</p> <p><i>користується</i> в своєму мовленні і спілкуванні словами ввічливості, словами-звертаннями;</p> <p><i>володіє</i> у процесі читання монологічних і діалогічних текстів силою голосу і темпом мовлення, наближеними до природного говоріння і спілкування.</p> <p>Учень (учениця): <i>використовує</i> здобуті протягом навчального року мовні знання і мовленнєві вміння у процесі виконання навчальних і контрольних завдань</p> <p>Учень (учениця): <i>правильно записує</i> сприйняті на слух слова підручничкової лексики, вимова і написання яких не розходяться; <i>правильно позначає</i> на письмі м'якість приголосних звуків; <i>пояснює</i> різницю між вимовою і написанням слів, що пишуться за вивченими правилами; <i>коментує</i> правильне написання слова відповідно до опрацьованого орфографічного правила;</p> <p><i>знає і дотримується</i> правил вживання великої літери на початку речення та у власних назвах;</p> <p><i>правильно вживає</i> розділові знаки під час списування та запису на слух речень, різних за метою висловлювання та інтонацією;</p> <p><i>стискує</i> текст (30-50 слів) з друкованого шрифту, дотримуючись правил каліграфії; <i>перевіряє</i> написане, <i>виправляє</i> допущені помилки;</p> <p><i>пише</i> диктант обсягом 30-50 слів, написання яких здійснюється за фонетичним принципом та за вивченими правилами (інші складні для написання слова записуються вчителем на дошці);</p> <p><i>правильно вимовляє, наголошує і записує</i> слова, передбачені програмою.</p>
--	--

<p>Безвідривне поєднання 2-3 букв. Поступове прискорення письма в міру індивідуальних можливостей учнів. Оформлення письмової роботи.</p> <p>Запис слів, віршів у стовпчик.</p> <p>Зображення таблиці і вписування в неї слів. Підкреслення слів лініями заданої форми. Зображення форми умовного позначення під час виділення частин слова. Письмо на дошці</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>дотримується</i> гігієнічних і технічних правил письма;</p> <p><i>каліграфічно пише</i> великі і малі літери алфавіту, дотримуючись відповідних поєднань їх у словах; <i>пише</i> безвідривно (в міру можливості швидко) буквосполучення типу: <i>ди, ви, вм, ту, ем, цу, ли</i> і под; <i>розташовує</i> самостійно заголовок у рядку; <i>дотримується</i> поля правого краю сторінки, вертикальності лівого її краю, абзаців; <i>робить</i> акуратні виправлення; <i>розташовує</i> слова і віршові строфи у стовпчик; <i>вписує</i> слова у накреслену самостійно таблицю; <i>підкреслює</i> від руки чи під лінійку слова під час розбору речення; <i>зображує</i> умовні позначки під час виділення частин слова;</p> <p><i>виконує</i> письмові завдання на дошці, зберігаючи пропорційність літер</p>
--	--

III. Соціокультурна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Тематичні групи слів, що називають державу, її столицю, державну символіку, реалії життя народу (протягом року) Закріплення і розширення знань про державу Україну, її столицю. Характерні особливості державних символів України. Мала батьківщина.</p> <p>Національні символи України – <i>верба, калина,</i></p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає і записує</i> назву рідної держави і її столиці; <i>розпізнає</i> державні символи України (прапор, герб, гімн, мова); <i>розрізняє</i> велику і малу батьківщини; <i>знає і записує назву</i> рідного міста чи села, вулиці, на якій мешкає; <i>знає</i> свою домашню адресу; <i>має уявлення</i> про українські національні символи (<i>верба, калина, вишитий рушник</i> та ін.); <i>знає</i> найвідоміші народні і релігійні свята (Новий</p>

<p><i>вишитий рушник</i> та ін. Народні і релігійні свята, обрядові дійства під час цих свят.</p> <p>2. Фольклорні твори великої і малої форм (протягом року) Читання в особах уривків з українських народних казок, визначення позитивних і негативних персонажів. Відтворення діалогічного мовлення персонажів. Відгадування і вивчення загадок.</p> <p>Вивчення закличок, лічилок, мирилок, дитячих пісень, колядок, щедрівок, ознайомлення з особливостями їх вживання.</p> <p>3. Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування (протягом року) Вивчення різних варіантів українських формул мовленнєвого етикету вітання, прощання, прохання, вибачення. Добір формул мовленнєвого етикету залежно від віку і статусу особи, з якою відбувається спілкування.</p> <p>4. Соціальні ролі (протягом року) Родинні стосунки.</p> <p>Виконання соціальної ролі учня.</p> <p>Правила етикетної поведінки в громадських місцях (бібліотеці, на ігровому майданчику, на днях народження, під час відвідування хворого).</p> <p>Правила поведінки на природі. Ставлення до природи. Формування вмінь спостерігати за природними явищами з метою словесного опису їх</p>	<p>рік, Різдво, Великдень, Трійця, свято Миколая та ін.), обрядові дійства, якими вони супроводжуються.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>виразно читає і розповідає</i> українські народні казки; <i>аналізує</i> вчинки персонажів; <i>відтворює</i> діалог персонажів, передаючи голосом і мімікою їхній характер; <i>відгадує</i> доступні загадки, <i>знає напам'ять</i> найпростіші з них; <i>знає напам'ять</i> заклички, лічилки, мирилки, дитячі пісні, колядки, щедрівки і <i>використовує</i> заклички, лічилки, мирилки й пісні в години дозвілля, а колядки та щедрівки під час різдвяних свят;</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає і вживає</i> українські формули мовленнєвого етикету вітання, прощання, прохання, вибачення;</p> <p><i>свідомо обирає</i> відповідні формули мовленнєвого етикету у спілкуванні з різними людьми, залежно від їхнього віку, статусу, родинних стосунків тощо;</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>дотримується</i> правил етикету в стосунках з членами родини (батьками, бабусями-дідусями, братами-сестрами); <i>підтримує дружні стосунки</i> з однокласниками; <i>поважає</i> вчителів; <i>встановлює</i> елементарні комунікативні контакти зі старшими школярами, технічним персоналом школи; <i>належним чином поводить</i>ся в бібліотеці, на ігровому майданчику, днях народження, під час відвідування хворого; <i>доцільно вживає</i> формули мовленнєвого етикету; <i>цікавиться</i> природою рідного краю; <i>бережливо ставиться</i> до неї; <i>словесно описує</i> результати своїх спостережень у природі</p>
--	--

IV. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року) Організація робочого місця.</p>	<p>Учень (учениця):</p>

<p>Організація навчальної діяльності.</p> <p>Взаємодія з іншими учасниками навчального процесу.</p> <p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року) Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування в процесі навчання.</p> <p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року) Виконання мисленневих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових ситуаціях.</p>	<p><i>своєчасно готується до уроку; самостійно добирає необхідне навчальне приладдя; підтримує порядок на робочому місці; дбайливо ставиться до своїх і чужих навчальних речей; розуміє визначену вчителем мету навчальної діяльності; дотримується певної послідовності виконання завдання під керівництвом учителя (з чого почну, що зроблю потім, чим закінчу); переключається з одного виду роботи на інший; орієнтується в часі, відведеному на виконання поставленого завдання; дотримується режиму розумової праці під час виконання домашніх завдань;</i></p> <p><i>уважно слухає і виконує всі настанови вчителя; слухає і доповнює відповіді однокласників; співпрацює з однокласниками в парі.</i></p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>самостійно користується підручником; орієнтується в умовних позначеннях; знаходить потрібний за змістом матеріал; працює з дидактичним, роздатковим матеріалом; користується навчальними словниками; працює в зошитах з друкованою основою; говорить не поспішаючи, чітко і послідовно в процесі діалогічного і монологічного мовлення; уважно слухає вчителя і однокласників; відповідає зв'язно на поставлені запитання; відтворює послідовність подій і явищ у прослуханому тексті; ставить запитання за змістом речень, до уривків тексту.</i></p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>виділяє в предметах, мовних одиницях головні і другорядні ознаки; встановлює тотожність, схожість і відмінність між кількома предметами, мовними одиницями чи явищами; виконує логічне групування предметів, мовних об'єктів (за видовими і родовими ознаками, вилучає «зайвий» серед чотирьох-п'яти однорідних); встановлює логічну послідовність викладу подій; переносить знання і способи діяльності в нову ситуацію.</i></p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>уважно стежить за усними відповідями однокласників; вказує на помилки; перевіряє власні письмові роботи; знаходить і виправляє помилки на вивчені правила; оцінює результати навчання свої й однокласників за орієнтирами, даними вчителем</i></p>
--	--

<p>4. Формування контрольньо-оцінювальних умінь і навичок (протягом року) Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання</p>	
---	--

3 клас (121 година)

I семестр – 4 години на тиждень (64 години)

II семестр – 3 години на тиждень (57 годин)

3 клас є особливим щодо змісту й організації навчальної діяльності молодших школярів на уроках української мови. Саме тут відбувається активне становлення графічної навички письма: учні починають писати в зошиті в одну лінію, набувають умінь скоропису, що є необхідним для виконання ними об'єктивно більшої кількості письмових вправ; у них удосконалюються знання і вміння щодо опанування важливого для початкової мовної освіти розділу «Звуки і букви»; третьокласники засвоюють найважливіші правила української літературної вимови і грамотного письма; на дещо вищому рівні узагальнення знань і вмінь, порівняно з 2 класом, опановують розділи «Мова і мовлення», «Текст», а також відповідно до нової мети шкільного мовного курсу – формування комунікативного мовлення – вивчають розділи «Речення», «Лексичне значення слова», «Частини мови».

I. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року) Сприймання на слух текстів художнього, розмовного або науково-популярного стилів, різних жанрів (казка, оповідання, вірш) і типів (розповідь, опис, міркування).</p> <p>Робота над усвідомленням елементів фактичного змісту (дійові особи, місце і час дії, тема і мета) висловлювань. Запам'ятовування послідовності подій. Відтворення змісту прослуханого «своїми словами». Вираження власної думки щодо змісту прослуханого, персонажів, фактів чи подій. Слухання, сприймання і розуміння навчальних інструкцій і настанов з боку вчителя.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>слухає і розуміє</i> після одного прослуховування усне висловлювання (художній чи науково-популярний текст) – час звучання якого триває 2-3 хвилини (220-300 слів); <i>фіксує</i> початок і кінець висловлювання (тексту); <i>розрізняє</i> типи висловлювань – розповідь, опис, міркування; <i>запам'ятовує</i> персонажів; <i>передає</i> зміст почутого «своїми словами» з відтворенням послідовності подій; <i>визначає</i> тему і мету почутого (тексту); <i>виявляє</i> своє ставлення до дійових осіб, їхніх вчинків;</p> <p><i>розуміє</i> й <i>адекватно виконує</i> навчальні дії відповідно до прослуханої інструкції, настанови вчителя.</p>

<p>2. Говоріння (протягом року) Регулювання дихання, сили голосу, темпу мовлення.</p> <p>Читання напам'ять віршів та прозових текстів.</p> <p>Відтворення, розігрування діалогів за прослуханим або прочитаним твором; складання діалогу за малюнком, описаною ситуацією – з опорою на допоміжні матеріали і без них.</p> <p>Розширення уявлень про культуру мовлення і культуру спілкування: етичні норми мовлення, правила культури спілкування.</p> <p>Переказування тексту з опорою на поданий план або опорне сполучення слів. Переказування епізоду із переглянутого фільму, розповіді, почутої в позакласний час від близьких, знайомих. Висловлення своєї думки про певні предмети, явища, події.</p> <p>Повторення зразка зв'язного висловлювання, поданого вчителем, внесення деяких доповнень, змін у текст.</p> <p>Складання усних зв'язних висловлювань (розповідь, опис, міркування) самостійно та за поданою вчителем дидактичною опорою: даним початком, основною частиною та кінцівкою з орієнтацією на ситуацію мовлення, за даним або колективно складеним планом.</p> <p>Використання виражальних засобів мови (епітетів, порівнянь тощо).</p> <p>Орієнтування мовлення на слухача (співрозмовника), врахування ситуації, теми і мети повідомлення (повідомити про щось нове, поділитися радістю, звернутися з проханням, висловити співчуття, підтримати в складних ситуаціях).</p> <p>Оцінювання складеного діалогу або зв'язного висловлювання, відзначення в ньому достоїнств, виявлення того, що вимагає доопрацювання.</p> <p>Удосконалення тексту.</p> <p>3. Читання (протягом року) Удосконалення навичок миттєвого впізнавання добре відомих частотних слів та словосполучень. Розвиток навичок плавного (вільного) читання зв'язних текстів.</p> <p>Розпізнавання в тексті речень, з'ясування мети їх висловлювання за змістом та кінцевими розділовими знаками, використання під час їх озвучування відповідної інтонації. Правильне інтонуювання речень зі звертаннями, однорідними членами.</p> <p>Виділення силою голосу (логічним наголосом) слів,</p>	<p>Учень (учениця): <i>свідомо регулює</i> дихання, силу голосу та темп мовлення у процесі навчального говоріння; <i>виразно читає</i> напам'ять вірші, прозові уривки, вивчені протягом навчального року; <i>бере участь у відтворенні і складанні діалогу</i> обсягом 4–5 реплік для двох учасників, без урахування етикетних формул початку і кінця розмови, (одним із учасників діалогу може бути вчитель); <i>дотримується</i> етичних норм мовлення, культури спілкування: <i>вживає правильні форми звертань</i> (за зразком), слів, що виражають прохання, пропозицію, побажання, вибачення у процесі спілкування; <i>не перебиває</i> співрозмовника; <i>усно переказує</i> текст (докладно і вибірково) – обсяг початкового матеріалу 50–70 слів;</p> <p><i>висловлює</i> власну думку про предмети, явища, події (почуті, прочитані, сприйняті у фільмі тощо); <i>повторює</i> зразок короткого висловлювання (3–4 речення), поданого вчителем; <i>вносить</i> свої доповнення, міркування; <i>будує</i> усне зв'язне висловлювання (усний твір типу розповіді, опису або міркування – орієнтовний час звучання 1–2 хв) за малюнком, ситуацією та з опорою на допоміжні матеріали (частиною тексту, планом, опорними словами, словосполученнями); <i>використовує</i> виражальні засоби мови; <i>висловлює</i> своє ставлення до предмета, явища, ситуації;</p> <p><i>дає загальну оцінку</i> діалогу, в якому взяв участь, та сприйнятому на слух; <i>зазначає</i> моменти, які потребують удосконалення; <i>бере участь у колективному вдосконаленні</i> тексту.</p> <p>Учень (учениця): <i>миттєво впізнає</i> добре відомі частотні слова з 3–5 букв та сполучення з 2–3 коротких слів; <i>поступово переходить</i> до плавного (вільного) читання зв'язних текстів; <i>розпізнає</i> мету висловлювання в реченнях за розділовими знаками та їх загальним змістом і <i>правильно інтонує</i> їх у процесі читання;</p> <p><i>добирає правильну інтонацію</i> для речень зі звертаннями та однорідними членами; <i>доречно використовує</i> логічний наголос у процесі читання окремих речень та знайомого тексту; <i>дотримується</i> орфоепічних норм під час читання слів, вимова яких не збігається з написанням (слова з ненаголошеними [е], [и], дзвінками</p>
---	--

<p>найважливіших для висловлення думки. Орфоепічні норми під час читання слів, написання яких не збігається з вимовою: чітке вимовляння дзвінких приголосних у кінці слів і в кінці складів перед наступними глухими; нормативне вимовляння африкат [дж], [дз], [дз'] та [г].</p> <p>Читання текстів, різних за комунікативним призначенням: роз'яснень (інструкцій) до навчальних та ігрових завдань, листів (особистих і колективних), повідомлень (у т.ч. у дитячих газетах, журналах), телеграм, оголошень, запрошень, привітань тощо.</p> <p>Читання тексту з діалогом, знаходження слів автора і персонажів.</p> <p>Виразне читання навчальних текстів підручника, сформульованих у ньому завдань, читання і запам'ятовування правил та користування ними в усному і писемному мовленні. Читання вголос і мовчки.</p> <p>Обговорення змісту прочитаного.</p> <p>4. Писемне мовлення (17 год і протягом року) Складання і записування 1 або 2-3 зв'язаних між собою речень за певними орієнтирами, поданими вчителем або в підручнику, робочому зошиті.</p> <p>Складання і записування запитань за змістом прочитаного, на задану тему та відповідей на запитання.</p> <p>Робота з деформованим текстом – упорядкування частин тексту, окремих речень, добір заголовка тощо.</p> <p>Написання переказів (розповідний текст) за колективно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали (ключові слова та сполучення слів тощо), дотримуючись тричастинної структури висловлювання.</p> <p>Письмове висловлювання про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, ситуації з життя класу або сім'ї та ін.</p> <p>Використання виразальних засобів мови в писемному мовленні. Висловлення власної думки у письмовій формі.</p> <p>Складання записки, яка містить пояснення певного факту; привітання, запрошення; написання листа другові. Обговорення письмових робіт у парах, невеликих групах.</p>	<p>приголосними в кінці слова і складу перед глухими, слів з африкатами [дж], [дз], [дз'], проривним [г]); <i>усвідомлено читає</i> тексти-інструкції, листи, повідомлення, оголошення, запрошення тощо;</p> <p><i>бере участь</i> у читанні діалогічних текстів; <i>орієнтується</i> в графічному оформленні слів персонажів та автора; <i>виразно читає</i> навчальні тексти різних типів і жанрів; <i>розуміє</i> і <i>запам'ятовує</i> правила, інструктивні завдання до навчальних вправ і виконує їх; <i>читає</i> вголос у темпі, не нижчому 80 слів за хвилину; <i>відповідає</i> на запитання за змістом прочитаного, <i>бере участь</i> в обговоренні змісту.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>самостійно складає</i> речення (окремі та зв'язані між собою) за поданими ілюстраціями, за спостереженнями, опорними словами, на зазначену вчителем тему; <i>будує</i> і <i>записує</i> 2-3 запитання за змістом прочитаного тексту, на задану тему; <i>формулює</i> письмові відповіді на запитання, поставлені однокласниками, вчителем; <i>самостійно впорядковує</i> деформований текст: переставляє частини відповідно до логіки загального змісту, <i>вилучає</i> зайві речення, що не відповідають темі, <i>добирає</i> заголовок, <i>додає</i> власну кінцівку тощо; <i>письмово переказує</i> текст розповідного змісту (початковий обсяг 50-70 слів), відтворюючи використані автором виразальні засоби мови;</p> <p><i>складає</i> письмове висловлювання (близько 60 слів) на основі вражень від прочитаного твору, переглянутого фільму, ситуації з життя класу, сім'ї та ін.; <i>використовує</i> виразальні засоби мови; <i>висловлює</i> своє ставлення до того, про що пише; <i>складає</i> записки, привітання, запрошення, листа другові;</p> <p><i>помічає</i> в роботі товариша позитивні сторони та <i>дає поради</i> щодо вдосконалення роботи, орієнтуючись на пам'ятку, підготовлену вчителем; <i>знаходить</i> і <i>виправляє</i> у власному тексті помилки (орфографічні, граматичні і стилістичні), орієнтуючись на пам'ятку, підготовлену вчителем</p>
--	--

Удосконалення змісту і форми написаного тексту (відповідність темі; наявність у тексті складових частин; логічність і послідовність викладу думок; усунення одноманітних конструкцій речень, не виправданих лексичних повторів)	
---	--

II. Мовна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Текст (9 год і протягом року) Розширення уявлень про текст та його будову. Уявлення про змістовий зв'язок між частинами тексту.</p> <p>Спостереження за найголовнішими ознаками художніх, науково-популярних та ділових текстів.</p> <p>Тема і мета висловлювання у текстах різних типів – розповідях, описах, міркуваннях. Заголовок тексту.</p> <p>План тексту. Поділ тексту на логічно завершені частини за планом і без нього. Складання плану прочитаного тексту.</p> <p>Абзац. Роль абзаців у тексті. Необхідність дотримання абзаців при оформленні творчих завдань, переказів.</p> <p>Засоби змістового зв'язку між реченнями в тексті (слова <i>він, вона, воно, цей, ця, це, той, та, те</i>; лексичні повтори, близькі за значенням слова), вироблення уміння використовувати їх у власних висловлюваннях.</p> <p>Складання текстів-описів, художніх та науково-популярних (без уживання термінів), за поданими зразками, з урахуванням ситуації мовлення.</p> <p>Побудова тексту-міркування.</p> <p>Складання текстів-інструкцій.</p> <p>2. Речення (7 год і протягом року) Закріплення й узагальнення вивченого про речення в 1-2 класах. Речення, різні за метою висловлювання та інтонацією (розповідні, питальні, спонукальні; окличні та неокличні).</p> <p>Інтонування речень під час голосного читання, зв'язних висловлювань та усного діалогу.</p> <p>Використання різних типів речень у висловлюваннях, створених на основі навчальних ситуацій.</p>	<p>Учень (учениця): <i>визначає</i> в тексті його основні складові – <i>зачин, основну частину, кінцівку</i>; <i>відновлює</i> деформований текст з переміщеними частинами; <i>впізнає</i> за характерними ознаками художні, наукові (правила, визначення), науково-популярні та ділові тексти; <i>визначає</i> тему (про що цей текст) та мету (чого він вчить, для чого створений) в текстах різних типів; <i>добирає</i> заголовок, відповідно до теми тексту; <i>бере участь</i> у колективному (під керівництвом учителя) складанні плану прочитаного тексту; <i>впізнає і визначає</i> кількість абзаців у тексті; <i>дотримується</i> абзаців при списуванні тексту, в оформленні творчих робіт, переказів; <i>пояснює</i> зв'язок між абзацами та планом тексту; <i>зв'язує</i> два сусідні речення в тексті за допомогою слів <i>він, вона, воно, вони, цей, ця, ці, потім, тоді</i> та ін. <i>використовує синоніми</i> для зв'язку речень у тексті;</p> <p><i>складає і записує</i> художні і науково-популярні описи за поданим зразком;</p> <p><i>будує</i> текст-міркування за зразком та поданим зачином (про вчинки людей, події з життя сім'ї, стосунки між однолітками тощо); <i>складає</i> тексти-інструкції щодо виготовлення окремих предметів, проведення рухливих рольових ігор, догляду за домашніми тваринами, кімнатними рослинами тощо.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> на слух і на письмі розповідні, питальні і спонукальні речення; <i>впізнає</i> окличні речення на слух та на письмі за розділовим знаком у кінці;</p> <p><i>правильно інтонує</i> речення, різні за метою висловлювання та вираженням експресії (почуттів); <i>складає усно і записує</i> речення, різні за метою висловлювання та вираженням почуттів; <i>правильно вживає</i> розділові знаки в кінці різних</p>

<p>Розділові знаки в кінці речень.</p> <p>Звертання, розділові знаки при них.</p> <p>Виділення звертань в усному мовленні паузами, а на письмі – розділовими знаками (практично).</p> <p>Використання у ролі звертань форм кличного відмінка: <i>друже, Ольго, Василю, Наталко, Наталю, Маріє Петрівно.</i></p> <p>Головні члени речення (підмет і присудок). Зв'язок слів у реченні. Поняття про словосполучення. Головне і залежне слово у словосполученні. Різні способи вираження підмета і присудка (лише практично).</p> <p>Встановлення смислових і граматичних зв'язків між словами в реченнях.</p> <p>Побудова речень (простих і складних, зі звертанням та однорідними членами) за зразком та схемами. Поширення речень за питанням і схемами. Перебудова речень: об'єднання двох простих речень в одне просте з однорідними членами; об'єднання двох простих речень в одне складне (за зразком).</p> <p>3. Слово. Значення слова (8 год і протягом року)</p> <p>Значення слів, пряме і переносне значення, випадки багатозначності, найуживаніші омоніми (без терміна).</p> <p>Синоніми та антоніми, добір синонімів з метою увиразнення висловленої думки та уникнення невинуватих повторів одного і того самого слова. Роль синонімів у тексті. Ознайомлення з деякими найпоширенішими фразеологізмами.</p> <p>Розвиток умінь помічати в тексті незнайомі слова, з'ясувати їх значення.</p>	<p>за метою висловлювання речень; <i>виділяє</i> звертання в усній формі інтонацією, а на письмі розділовими знаками – комами, знаком оклику; <i>використовує</i> форми кличного відмінка (до вчителя, товаришів по класу, працівників школи, членів родини); <i>визначає</i> в реченні головні члени (підмет і присудок – його основу); <i>виділяє</i> словосполучення у групі підмета і групі присудка; <i>визначає</i> другорядні члени речення (без поділу їх на види);</p> <p><i>встановлює</i> з допомогою і під керівництвом учителя смислові і граматичні зв'язки між словами в простому неускладненому реченні з підметом-іменником і присудком-дієсловом за допомогою питань від головного слова до залежного (практично, без термінів): <i>росте</i> (на чому? де?) <i>на грядці</i>; <i>поспішає</i> (до чого? куди?) <i>до класу</i>; <i>складає</i> і <i>поширює</i> прості речення за поданими схемами; <i>перебудовує</i> за зразком два прості речення в одне просте з однорідними членами (<i>Діти вчать писати. Діти вчать малювати. – Діти вчать писати і малювати.</i>); <i>об'єднує</i> за зразком два прості речення в одне складне (<i>Сьогодні брат працює на фермі. Тато готує ґрунт під посіви. – Сьогодні брат працює на фермі, а тато готує ґрунт під посіви.</i>).</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>виявляє</i> в тексті слова з прямим і переносним значенням, багатозначні слова, найуживаніші омоніми (омофони – <i>коса</i> (дівчини і знаряддя праці); омоформи – <i>моя мати – мати</i> книжку; омографи (<i>книжкі</i> і <i>кніжки</i>)) – практично, в процесі навчальної роботи, без уживання термінів; <i>добирає</i> синоніми й антоніми до загальноживаних слів; <i>використовує</i> їх в усному і писемному мовленні (навчальних творчих роботах); <i>пояснює</i> і <i>вживає</i> у власному мовленні опрацьовані за підручниками фразеологізми, зокрема, прислів'я; <i>пояснює</i> значення слів, опрацьованих у попередній навчальній діяльності; <i>користується</i> прийомами тлумачення слів (добір синонімів, опора на морфемну будову тощо) та тлумачним словником; <i>добирає</i> слова для точного вираження думки в усному і писемному мовленні; <i>виявляє</i> в навчальних текстах, у мовленні товаришів по класу, у власному мовленні нелітературні слова; <i>замінює</i> їх літературними, нормативними.</p>
---	---

<p>Добір слів для якнайточнішого вираження думки як під час усного, так і писемного мовлення.</p> <p>Культура мовленого слова: розрізнення літературної лексичної норми та ненормативної лексики (вulgаризмів, суржику, русизмів тощо) на прикладах спостережень за мовленням учнів.</p> <p>4. Будова слова (32 год і протягом року)</p> <p>Поняття про закінчення й основу слова. Роль закінчення як частини слова, за допомогою якої змінюється форма слова (на прикладах з різних частин мови). Закінчення як засіб зв'язку слів у реченні. Визначення закінчення способом змінювання слів за питаннями.</p> <p>Частини основи: корінь, префікс, суфікс.</p> <p>Корінь. Спільнокореневі слова і форми слова. Аналіз будови слова.</p> <p>Чергування голосних [o], [e] з [i] та приголосних [г], [к], [х] → [ж], [ч], [ш] → [з'], [ц'], [с'] у коренях слів.</p> <p>Вимова і правопис слів з ненаголошеними [e], [и] в корені слова, які перевіряються наголосом.</p> <p>Поняття «орфограма».</p> <p>Вимова і правопис слів з ненаголошеними [e], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом.</p> <p>Робота з орфографічним словником.</p> <p>Поглиблення знань про дзвінки й глухі приголосні (парні й непарні). Вимова і правопис слів з дзвінками приголосними в кінці та середині слів перед глухими. Правило перевірки правопису слів типу <i>просьба, боротьба, кігті, нігті</i>.</p> <p>Префікс. Словотворча роль префіксів. Творення слів з найуживанішими префіксами, складання з ними словосполучень і речень. З'ясування значення слів з різними префіксами.</p> <p>Префікси, співзвучні з прийменниками (спостереження за звучанням і написанням).</p> <p>Правопис префіксів <i>роз-, без-</i>. Спостереження за збігом однакових приголосних звуків на межі префікса і кореня (<i>беззубий, беззвучний, беззмістовний, роззолочений, роззуватись, роззиратись</i>). Практичне ознайомлення з написанням префіксів <i>з- (с-)</i>.</p> <p>Спостереження за значенням слів з різними префіксами (у словосполученнях, реченнях, текстах). Апостроф після префіксів перед <i>я, ю, є, ї</i>.</p> <p>Перенос слів з префіксами.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>змінює</i> слова за питаннями; <i>виділяє</i> змінну частину, <i>визначає</i> основу; <i>знаходить, визначає</i> закінчення в слові, поданому в кількох формах; <i>пояснює</i> роль закінчення у зв'язках слів у реченні;</p> <p><i>знаходить, визначає</i> корінь у ряді спільнокореневих слів; <i>визначає</i> префікс, суфікс у ряді слів з одним і тим самим префіксом, суфіксом; <i>розрізняє</i> під керівництвом учителя спільнокореневі слова і форми того самого слова; <i>аналізує</i> в навчальній роботі, під керівництвом учителя слова за будовою; <i>правильно вимовляє</i> слова з ненаголошеними голосними звуками [e], [и]; <i>знає</i>, що таке «орфограма»; <i>знаходить</i> слова з орфограмами, <i>перевіряє</i> їх; <i>користується</i> орфографічним словником для перевірки написання слів з ненаголошеними [e], [и], що не перевіряються наголосом; <i>знає правило</i> вимовляння дзвінких приголосних звуків у кінці слова і складу перед глухим і <i>дотримується</i> його в мовленні; <i>користується</i> правилом перевірки написання слів із сумнівними приголосними, що піддаються асиміляції (<i>про[зь]ба, моло[дь]ба, кі[х]ті, ні[х]ті</i>. <i>утворює</i> нові слова від заданої основи за допомогою префіксів; <i>пояснює</i> значення префіксів у словах з опорою на введення їх у словосполучення, речення;</p> <p><i>розрізняє</i> в процесі навчальної роботи співзвучні префікси і прийменники (типу <i>без сорому – безсоромний, на письмі – написаний</i>) на слух і на письмі. <i>знає і дотримується</i> в навчальній роботі правила вимовляння і правопису префіксів <i>роз-, без-, з-, с-</i>;</p> <p><i>дотримується</i> правил правопису слів з апострофом після префіксів, переносу слів з префіксами у процесі виконання навчальних вправ; <i>утворює</i> нові слова, що належать до тієї самої частини мови за допомогою поданих суфіксів (<i>ручка, рученька, ручище; чорний, чорнявий, чорненький, чорнющий</i>);</p>
--	---

Суфікс. Спостереження за роллю суфіксів на прикладі спільнокореневих слів, які належать до однієї і тієї самої частини мови. Творення слів з найуживанішими суфіксами, введення їх у речення, текст. Спостереження за збігом однакових приголосних на межі кореня і суфікса (*сонний, денний, осінній*). Поділ таких слів для переносу. Спостереження за значенням слів із суфіксами (у реченнях, текстах).

5. Частини мови. Загальне поняття (4 год)

Спостереження за словами, що відповідають на питання *хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять? скільки? котрій? котра? котре? котрі? де? коли? як?*, а також за службовими словами, до яких не можна поставити питання (*і, та, на, від, до, але* тощо). Розпізнавання таких слів.

Логічні вправи на розрізнення слів за родовими та видовими ознаками та за смисловими групами у межах кожної частини мови.

Спостереження і добір спільнокореневих слів, які належать до різних частин мови, розрізнення їх за питаннями, значенням, роллю в реченні та за граматичним і смисловим зв'язком з іншими словами (в межах словосполучень і речень).

Іменник (12 год)

Загальне поняття (питання, значення, роль та зв'язок з іншими словами в реченні за допомогою закінчень та прийменників).

Іменники, що означають назви істот (*хто?*), та іменники, які означають назви неістот (*що?*).

Власні і загальні іменники. Велика буква у власних іменниках.

Формування поняття предметності на прикладах іменників, які означають опредмечені якості, дії.

Вживання іменників у прямому і переносному значеннях.

Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Віднесення слова до одного з родів. Змінювання іменників за числами (однина і множина).

пояснює в навчальній роботі значення, якого надають словам найуживаніші суфікси, зокрема суфікси зменшення, здрибнілості, пестливості.

Учень (учениця):

ділить на групи слова, які відповідають на питання різних частин мови (серед них числівників, прислівників без уживання терміна), які розрізняються за родом, числом (іменники, прикметники), стоять у формі того чи іншого часу (дієслова);

будує сполучення зі слів, що є різними частинами мови, використовуючи службові слова: *пішли до лісу; космічна ракета; хлопчики і дівчатка;*

розрізняє слова за родовими і видовими ознаками: **птахи:** *лелеки, зозулі, синиці, горобці;*

дерева: *дуб, клен, яблуня, вишня;* **кольори:** *червоний, фіолетовий, зелений* тощо;

добирає групи спільнокореневих слів, що належать до різних частин мови, вводить їх у словосполучення і речення (*дуб, дубовий, задубіти; сміх, смішний, усміхатися*).

Учень (учениця):

має уявлення про іменник як частину мови; *впізнає* в тексті і *самостійно добирає* іменники; *ставить питання* до іменників, що належать до різних родів; *будує сполучення* іменників з іншими словами, використовуючи для зв'язку закінчення і прийменники;

розрізняє іменники-назви істот і неістот, правильно *ставить* до них питання;

розрізняє власні і загальні іменники, *добирає* відповідні приклади; *вживає* в письмових текстах власні іменники з великою буквою;

відносить до іменників за поставленим питанням *що?* опредмечені якості, дії (*зелень, добро, плавання, напис*).

розрізняє і *пояснює* в процесі навчальної роботи іменники в прямому і переносному значеннях;

визначає рід іменників, *ставить* питання і *відносить* іменник до одного з родів;

змінює іменники за числами; *визначає* число іменників;

знає назви відмінків і відмінкові питання; *змінює* іменники різних родів за відмінками з орієнтуванням на зразок, навчальну таблицю;

добирає найуживаніші (1-3) синоніми та антонім до заданих іменників;

вживає синоніми й антоніми в усних і письмових висловлюваннях; *бере участь* в удосконаленні навчальних і власних текстів за допомогою синонімів.

Учень (учениця):

має уявлення про прикметник як частину мови; *впізнає* прикметники в реченні і тексті; *пояснює*

<p>Практичне ознайомлення з відмінками іменника (назви відмінків, відмінкові питання). Спостереження за змінуванням іменників за відмінками. Спостереження за влучним уживанням іменників-синонімів, іменників-антонімів у тексті, розмірковування про їх роль. Вибір з даних слів тих, що найбільше відповідають меті й типу висловлювання. Вправи на заміну в тексті недоречних лексичних повторів.</p> <p>Прикметник (12 год) Загальне поняття (питання, значення, роль у реченні).</p> <p>Встановлення зв'язку прикметників з іменниками за допомогою питань від іменника до прикметника.</p> <p>Вживання прикметників у прямому і переносному значеннях.</p> <p>Прикметники-синоніми, прикметники-антоніми. Використання їх у зв'язних висловлюваннях. Спостереження за влучним уживанням прикметників у тексті, зокрема в описах, розмірковування над тим, з якою метою вони дібрані автором.</p> <p>Спостереження за вживанням прикметників у загадках. Вибір з-поміж поданих прикметників тих, що найточніше характеризують персонажів, події, явища. Змінювання прикметників за родами у сполученні з іменниками. Родові закінчення прикметників: <i>-ий, -ій, -а, -я, -е, -с</i>. Розпізнавання форм прикметників за родовими закінченнями та іменниками, від яких залежать прикметники. Змінювання прикметників за числами у сполученні з іменниками.</p> <p>Дієслово (16 год) Загальне поняття (питання, роль у реченні). Зв'язок дієслова з іменником у реченні.</p> <p>Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми. Вживання дієслів у переносному значенні. Спостереження за влучним доббором дієслів автором тексту для змалювання подій, явищ. Вибір із даних дієслів тих, що найвиразніше передають думку, відповідають меті й типу висловлювання. Удосконалення висловлювань шляхом добору дієслівних синонімів. Час дієслова.</p>	<p>роль прикметників у мові і мовленні; <i>будує</i> сполучення прикметників з іменниками; <i>встановлює</i> між ними граматичний зв'язок за допомогою питань (<i>нове пальто – пальто (яке?) нове; у новому пальті – у пальті (якому?) новому</i>); <i>пояснює</i> пряме і переносне значення прикметників у процесі виконання навчальних вправ; <i>добирає</i> до поданих прикметників 1-3 синоніми та антонім; <i>використовує</i> їх в усному і писемному мовленні, зокрема в описах; <i>бере участь</i> у колективних навчальних вправах з удосконалення речень, текстів шляхом додавання (добору) прикметників до іменників; <i>складає</i> прості загадки про предмети за допомогою прикметників, що характеризують предмети-відгадки;</p> <p><i>змінює</i> прикметники за родами; <i>визначає</i> рід прикметників за закінченням, поставленим питанням; за родом іменників, з якими вони зв'язані;</p> <p><i>змінює</i> прикметники за числами у сполученні з іменниками; <i>вводить</i> їх у речення.</p> <p>Учень (учениця): <i>має уявлення</i> про дієслово як частину мови; <i>впізнає</i> дієслова в реченні, тексті, <i>ставить</i> до них питання; <i>пояснює</i> їх значення в мові і мовленні; <i>зв'язує</i> з іменниками; <i>добирає</i> до поданого дієслова 1-3 синоніми, антонім; <i>пояснює</i> в навчальній роботі дієслова, вжиті в переносному значенні; <i>бере участь</i> у колективних навчальних вправах з удосконалення текстів шляхом добору дієслів-синонімів;</p> <p><i>розрізняє</i> часові форми дієслова; <i>ставить питання</i> до дієслів різних часових форм; <i>змінює</i> дієслова за часами у формах доконаного і недоконаного виду (без уживання термінів) за допомогою питань: <i>що робить? що зробить? що робив? що зробив?;</i> <i>розпізнає</i> часові форми дієслів у тексті; <i>вживає</i> дієслова з <i>не</i> в усному і писемному мовленні, в різних ситуаціях спілкування (в суперечках, дискусіях, застереженнях, виправдовуваннях, порадах, повчаннях).</p> <p>Учень (учениця): <i>використовує</i> здобуті протягом навчального року мовні знання і мовленнєві вміння у процесі виконання навчальних і контрольних завдань.</p> <p>Учень (учениця):</p>
--	--

<p>Змінювання дієслів за часами. Розпізнавання часових форм дієслів у тексті. Використання їх у власних висловлюваннях.</p> <p>Правило написання <i>не</i> з дієсловами. Використання дієслів з <i>не</i> в монологічному та діалогічному мовленні.</p> <p>6. Повторення вивченого за рік (4 год)</p> <p>7. Фонетика і графіка. Правопис (протягом навчального року)</p> <p>Український алфавіт. Букви на позначення голосних і приголосних звуків. Способи позначення м'якості приголосних на письмі.</p> <p>Робота з орфографічним та іншими навчальними словниками.</p> <p>Правопис слів з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені слова, що перевіряються наголосом.</p> <p>Правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені слова, що не перевіряються наголосом.</p> <p>Правопис слів із дзвінками приголосними в кінці слова та в кінці складу перед глухими.</p> <p>Правопис слів із дзвінками і глухими приголосними, що піддаються уподібненню за дзвінкністю-глухістю.</p> <p>Правопис префіксів <i>роз-, без-, з- (с-)</i>. Вживання апострофа після префіксів на приголосний перед буквами <i>я, ю, є, ї</i>. Правила переносу слів з префіксами та з апострофом після префіксів. Подвоєння приголосних на межі префікса і кореня, кореня і суфікса. Правило переносу слів з подвоєними буквами. Велика буква у власних іменниках.</p> <p>Правило написання <i>не</i> з дієсловами.</p>	<p><i>відтворює</i> усно український алфавіт; <i>називає</i> букви на позначення голосних і приголосних звуків, парних дзвінких і глухих приголосних; <i>правильно називає</i> всі літери; <i>розташовує</i> слова за алфавітом, орієнтуючись на другу літеру; <i>користується</i> орфографічним та іншими навчальними словниками (тлумачним, перекладним та ін.); <i>застосовує</i> правила перевірки написання слів з ненаголошеними голосними [е], [и] в корені, що перевіряються наголосом; <i>користується</i> орфографічним словником для перевірки написання слів з ненаголошеними [е], [и], що не перевіряються наголосом; <i>пише</i> слова з дзвінками приголосними в кінці слова і в кінці складу перед глухими відповідно до літературної вимови; <i>застосовує</i> правило перевірки букв на позначення дзвінких і глухих звуків, що піддаються уподібненню (<i>молотьба, просьба, легко, нігті</i>); <i>дотримується</i> правил правопису префіксів <i>роз-, без-, з- (с-)</i>, вживання апострофа після префіксів на приголосний звук, переносу слів з префіксами, з апострофом після префіксів; <i>правильно записує</i> слова зі збігом однакових приголосних звуків на межі морфем (<i>беззахисний, осінній</i>) та <i>переносить</i> їх з рядка в рядок; <i>записує</i> власні іменники з великої букви; <i>пише</i> окремо <i>не</i> з дієсловами; <i>дотримується</i> правил вживання розділових знаків в кінці речень, різних за метою висловлювання та інтонацією; <i>виділяє</i> на письмі звертання розділовими знаками – комою, знаком оклику; <i>списує</i> текст з підручника, робочого зошита обсягом 50-70 слів з дотриманням правил правопису і каліграфії; <i>звіряє</i> записане із зразком; <i>виправляє</i> допущені помилки; <i>записує</i> під диктування текст (50-70 слів), складений зі слів, що пишуться за фонетичним принципом, за правилами, вивченими в 1-3 класах і визначеними програмою для самостійного застосування, а також слів, визначених програмою для запам'ятання.</p> <p>Учень (учениця):</p>
---	--

<p>Розділові знаки в кінці речень.</p> <p>Звертання. Розділові знаки при них.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів з дотриманням правил оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо під диктування: навчальні диктанти, матеріалом для яких є слова, речення, тексти. Контрольний диктант. Слова, значення, вимову і написання яких учні мають запам'ятати: <i>абрикós, адрéса, айстра, автомобіль, агроном, акваріум, апельсін, апетит, асфальт, банкір, бензін, бетон, бібліотека, велосипéd, верблюд, вогнище, вокзал, горизонт, гриміти, грім, депутат, дециметр, директор, електрика, кипіти, кишéня, колектів, комбайн, комбайнер і комбайнёр, комп' ютер, коридор, космонавт, криниця, кукурудза, метал, минулий, очерет, пиріг, президент, пишеніця, радіо, сантиметр, секунда, спасібі, тривога, фэрмер, хвиліна, черémха, черéшня (49).</i></p> <p>8. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт (протягом року) Технічні навички.</p> <p>Графічні навички. Поступовий перехід до письма в графічній сітці зошита в одну лінію. Підготовчі графічні вправи. Виконання окремих елементів та розчерків висотою в 1/3 рядка, в піврядка та в півтора рядка. Закріплення письма великих і малих букв та пунктуаційних знаків. Письмо букв за групами: у порядку ускладнення їх форми (<i>i, u, ш, щ...I, Ї, И, Ш...</i>), за початком написання букв (<i>с, о, а, д...С, О, Є, Е...</i>) Удосконалення письма букв.</p> <p>Розвиток швидкості письма.</p> <p>Оформлення письмових робіт.</p>	<p><i>самостійно контролює</i> виконання гігієнічних та технічних правил письма; <i>виконує</i> підготовчі вправи-розчерки, зберігаючи однакову висоту, ширину, однаковий нахил елементів букв; <i>дотримується</i> належної висоти, ширини, нахилу великих і малих букв та пунктуаційних знаків (.?!) у зошиті в одну лінійку;</p> <p><i>безвідривно поєднує</i> складові елементи букв <i>н, р, ф</i>; <i>виконує розчерки</i> у зростаючому темпі; <i>безвідривно поєднує</i> до 4 графем (<i>рин, лин, дре; мили, ориз, трив</i> тощо) у словах вправ підручника; <i>самостійно контролює</i> рухові дії у процесі такого письма; <i>прискорює</i> письмо в міру своїх можливостей, не змінюючи при цьому форми букв та їх поєднань; <i>правильно, охайно оформлює</i> письмову роботу у зошиті в одну лінію: <i>записує</i> слова в стовпчик; <i>підкреслює</i> умовними лініями слова – різні частини мови; <i>умовно позначає</i> морфеми; <i>будує</i> графічні схеми синтаксичної структури речення; <i>дотримується правил</i> письма на дошці: <i>учень, який пише</i> правою рукою, у процесі письма <i>стоїть</i> зліва від написаного, <i>учень, який пише</i> лівою рукою, у процесі письма <i>стоїть</i> справа від написаного; <i>тримає</i> крейду трьома пальцями; <i>зберігає</i> пропорційність букв за всіма параметрами</p>
---	---

Письмо на дошці

III. Соціокультурна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Тематичні групи слів, що називають державу, її столицю, державну символіку, реалії життя народу (протягом року) Держава Україна, її столиця.</p> <p>Характерні особливості державних символів України. Рідний край: місце розташування на території України (Закарпаття, Буковина, Крим та ін.), природа, вулиці і майдани, пам'ятні місця.</p> <p>Національні символи України – <i>верба, калина, вишитий рушник, вишиванка, писанка</i> та ін.</p> <p>Історичне минуле України доби Київської Русі.</p> <p>Відомі люди України минулого і сьогодення.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає і розповідає</i> про походження назви держави і її столиці; <i>описує усно</i> прапор і герб України; <i>знає напам'ять</i> державний гімн; <i>розповідає усно</i> про рідний край, його природу; <i>записує власні назви</i> рідного міста чи села (назви вулиць, майдану, річки тощо); <i>записує</i> свою домашню адресу; <i>розповідає</i> про українські національні символи (<i>верба, калина, вишитий рушник, вишиванка, писанка</i> та ін.); <i>знає і розповідає</i> про Київську Русь, найвідоміших її князів (Ярослава Мудрого, Володимира Великого, княгиню Ольгу та ін.); <i>знає</i> імена окремих найвідоміших українських письменників, поетів, художників тощо.</p>
<p>2. Фольклорні твори великої і малої форм (протягом року) Читання й інсценування уривків з українських народних казок, визначення позитивних і негативних персонажів, головної думки казки.</p> <p>Відгадування, вивчення і складання загадок.</p> <p>Вивчення дитячих пісень, колискових, колядок, щедрівок, посівалок, ознайомлення з особливостями їх уживання. Ознайомлення з народними прикметами. Читання й аналіз доступних народних приказок.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>виразно читає, розповідає і бере участь в інсценуванні</i> українських народних казок; <i>визначає</i> позитивних і негативних персонажів, головну думку казки; <i>відгадує</i> доступні загадки, <i>знає напам'ять</i> окремі з них; <i>робить спроби самостійно складати</i> найпростіші загадки про конкретні предмети, називаючи їх ознаки; <i>знає напам'ять</i> дитячі пісні, колискові, колядки, щедрівки, посівалки і <i>використовує</i> їх під час дозвілля, ігор, свят; <i>знає і пояснює</i> найпоширеніші народні прикмети; <i>пояснює значення</i> найпрозоріших народних приказок, <i>використовує</i> їх у власному мовленні.</p>
<p>3. Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування (протягом року) Ознайомлення з українськими формулами мовленнєвого етикету розмовного стилю. Використання українських формул мовленнєвого етикету з урахуванням віку і статусу особи, з якою відбувається спілкування.</p> <p>Ознайомлення з дотриманням правил етикету в громадських місцях.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає і доцільно вживає</i> українські формули мовленнєвого етикету розмовного стилю; <i>знає, свідомо вживає і правильно записує</i> відповідні українські формули мовленнєвого етикету вітання, прощання, прохання, вибачення, запрошення у спілкуванні з людьми різного віку, статусу, родинних стосунків тощо; <i>знає і дотримується</i> правил етикету в громадських місцях;</p>

<p>4. Соціальні ролі (протягом року) Ставлення до членів сім'ї.</p> <p>Стосунки в школі.</p> <p>Правила етикетної поведінки в громадських місцях (кінотеатрі, музеї, поліклініці, на шкільному святі).</p> <p>Правила поведінки на природі. Ставлення до природи</p>	<p>Учень (учениця): уникає конфліктних ситуацій зі старшими і молодшими членами родини; прагне допомагати своїм рідним; радіє успіхам і співпереживає з невдач однокласників; бере участь у класних і шкільних заходах; ставиться з повагою до вчителів, технічного персоналу школи; дотримується правил етикетної поведінки в кінотеатрі, музеї, поліклініці, на шкільному святі; використовує відповідні формули мовленнєвого етикету; цікавиться рослинним і тваринним світом; турбується про природу рідного краю (допомагає птахам узимку тощо); поводить на природі так, щоб не завдати їй шкоди</p>
---	---

IV. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року) Організація робочого місця.</p> <p>Організація навчальної діяльності.</p> <p>Взаємодія з іншими учасниками навчального процесу.</p> <p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року) Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування в процесі навчання.</p>	<p>Учень (учениця): <i>самостійно і своєчасно готується до уроку; підтримує порядок на робочому місці; визначає під керівництвом учителя мету навчальної діяльності; орієнтується в тривалості часу, відведеному на виконання різних видів завдань; планує послідовність виконання завдання; дотримується встановленого порядку під час виконання самостійних завдань; виконує всі настанови вчителя; слухає й аналізує відповіді однокласників; співпрацює з однокласниками в парі, невеликій групі.</i></p> <p>Учень (учениця): <i>орієнтується в методичному апараті підручника (у змістовому навантаженні основних позначень); знаходить потрібний за змістом матеріал; працює з дидактичним, роздатковим матеріалом, у зошитах з друкованою основою; користується навчальними словниками; говорить у належному темпі, з відповідною інтонацією; виділяє нові факти, розпізнає невідоме, відтворює послідовність подій, встановлює причинно-наслідкові зв'язки у змісті прослуханого чи прочитаного тексту; ставить запитання до тексту, пояснення вчителя, однокласникам під час опитування; переказує прочитане; зв'язно й послідовно описує побачене, почуте; висловлює власні міркування на доступні теми.</i></p> <p>Учень (учениця):</p>

<p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року) Виконання мисленневих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових ситуаціях.</p> <p>4. Формування контрольньо-оцінювальних умінь і навичок (протягом року) Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання</p>	<p><i>виділяє</i> в предметах, мовних одиницях істотні ознаки, <i>розрізняє</i> серед них головні і другорядні; <i>порівнює</i> предмети, мовні одиниці за різними ознаками; <i>робить</i> висновок-узагальнення з допомогою вчителя; <i>добирає</i> факти, які підтверджують висловлену думку або суперечать їй;</p> <p><i>застосовує</i> мисленнєві операції, мовні знання і мовленнєві вміння в творчих завданнях.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>контролює</i> послідовність виконання завдання та його проміжні результати; <i>використовує</i> засвоєні способи перевірки орфограм; <i>знаходить</i> і <i>виправляє</i> орфографічні і пунктуаційні помилки; <i>перевіряє</i> результати навчання, застосовуючи алгоритми й пам'ятки;</p> <p><i>висловлює</i> оцінні судження щодо якості усної відповіді, письмової роботи власної та однокласників</p>
--	--

4 клас (121 година)

I семестр – 4 години на тиждень (64 години)

II семестр – 3 години на тиждень (57 годин)

У 4 класі завершується вивчення початкового курсу української мови. Учні мають не тільки здобути нові знання, уміння і навички в роботі над текстом, з граматики, фонетики і правопису та розвитку мовлення, а й систематизувати відомості з різних розділів мови, узагальнити і закріпити опрацьоване в 1—3 класах. Адже знання і мовленнєві вміння, набуті молодшими школярами в початкових класах, стануть основою для вивчення систематичного курсу рідної мови в основній і старшій структурних ланках загальноосвітньої школи.

Структурування курсу здійснено за принципом змістового узагальнення.

I. Мовленнєва змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення (протягом року) Сприймання на слух текстів різних стилів, жанрів і типів, які містять не тільки прості речення, а й ускладнені однорідними членами, порівняльними зворотами, та складні. Робота над усвідомленням фактичного змісту тексту. Запам'ятовування послідовності подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення виражальних засобів мови у прослуханому висловлюванні. Висловлювання власних думок з приводу почутого.</p> <p>Опрацювання навчальних інструкцій.</p> <p>2. Говоріння (протягом року) Регулювання дихання, силу голосу, темп мовлення.</p> <p>Читання напам'ять віршових і прозових текстів.</p> <p>Відтворення, розігрування діалогу з прослуханого або прочитаного твору. Складання діалогу за малюнком, описаною ситуацією — з опорою на допоміжні матеріали і без них. Дотримання правил мовленнєвого етикету, культури спілкування.</p> <p>Переказ (детальний або вибіркового) тексту з опорою на даний або колективно складений план, опорні сполучення слів, а також без опори на допоміжні матеріали. Переказ епізоду із переглянутого фільму, розповіді, почутої в позаурочний час від близьких, знайомих. Висловлення своєї думки про предмет почутого, обґрунтування її, доповнення тексту на основі особистого життєвого досвіду (використовуються тексти — розповіді, описи, міркування). Повторення зразка зв'язного висловлювання, даного вчителем, внесення деяких доповнень, змін до тексту. Складання зв'язного висловлювання (розповідь, опис, міркування) за малюнком, описаною ситуацією, з опорою на допоміжні матеріали (поданий зачин або кінцівку, опорні сполучення слів, даний або колективно складений план та ін.). Вираження свого ставлення до предмета висловлювання.</p> <p>Оцінювання (з допомогою вчителя) сприйнятого діалогу або зв'язного висловлювання, відзначення в ньому достоїнств, пропозиції щодо доопрацювання,</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>розуміє</i> з одного прослуховування художній чи науково-популярний текст, час звучання якого триває 3-4 хвилини (320-400 слів);</p> <p><i>висловлюється</i> з приводу змісту прослуханого; <i>виявляє</i> у сприйнятих на слух текстах образні і влучні вирази, коментує їх; <i>визначає</i> тему й основну думку почутого висловлювання, причинно-наслідкові зв'язки; <i>виявляє</i> своє ставлення до дійових осіб, їхніх вчинків; <i>пов'язує, зіставляє</i> почуте із власними спостереженнями, життєвим досвідом; <i>виконує</i> усні інструкції і настанови вчителя щодо навчальних завдань.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>регулює</i> дихання, силу голосу, темп мовлення залежно від ситуації мовлення і спілкування;</p> <p><i>читає напам'ять</i> вірші, прозові твори, вивчені протягом навчального року; <i>бере участь</i> у відтворенні, розігруванні навчального діалогу, створенні діалогу на задану тему, за ілюстрацією (з 5–6 реплік для двох учасників без урахування етикетних реплік початку і завершення діалогу) – одним із учасників діалогу може бути вчитель; <i>дотримується</i> правил етикету, культури спілкування;</p> <p><i>усно переказує</i> текст (детально або вибірково), що відноситься до художнього або науково-популярного стилю і одного з типів мовлення (розповідь, опис, міркування) — обсяг початкового матеріалу 70–100 слів;</p> <p><i>висловлює</i> власну думку про предмети, події, явища, почуті в розповіді, з переглянутого фільму, з приводу почутого; <i>доповнює</i> почуте власними спостереженнями; <i>повторює</i> зразок короткого висловлювання (до 5 речень), поданого вчителем, вносить свої доповнення, продовження; <i>будує</i> самостійне зв'язне висловлювання (усний твір типу розповіді, опису або міркування) – за спостереженнями в навколишньому, ілюстрацією, поданим зачином або кінцівкою, за опорними словами, за поданим або колективно складеним планом (час звучання до 3 хвилини); <i>використовує</i> виражальні засоби мови; <i>виражає</i> своє ставлення до висловлюваного; <i>дає загальну оцінку</i> почутому діалогу або розповіді, опису чи міркуванню; <i>пропонує</i>, як можна його удосконалити або доповнити.</p>

удосконалення.

3. Читання (протягом року)

Удосконалення навички миттєвого впізнавання найбільш уживаних слів з 4–7 букв, і сполучень коротких слів, складених з такої самої кількості знаків.

Розпізнавання окремих характерних ознак друкованого матеріалу: розрізнення очима в тексті з діалогом слів дійових осіб, виділених з допомогою тире або лапок, а також слів автора; розпізнавання з одного погляду кількості слів у реченні, складеному з 4–5 слів, зміни порядку слів у двох схожих реченнях невеликої довжини.

Знаходження в книзі потрібних сторінок, параграфа, окремого оповідання тощо за змістом у кінці.

Вправління в орієнтуванні у змісті опрацьованого тексту.

Виявлення елементів опису, міркування у тексті розповідного типу.

Читання вголос з дотриманням правильного вимовляння слів з тими особливостями вимови, над якими на уроках велась робота.

Інтонаційно правильне читання речень, різних за метою висловлювання, окличних речень.

Інтонування речень зі звертаннями, що стоять на початку, в середині, у кінці речення; речень з однорідними членами, в яких є узагальнювальні слова (за зразком, без уживання термінів).

Читання мовчки речень (коротких абзаців), що відрізняються 1–2 словами. Усвідомлення різниці в значенні схожих, але не однакових речень. Вправління у виявленні з-поміж 2–3 речень того, що відповідає зазначеному вчителем змісту.

Самостійне читання мовчки матеріалів, що мають комунікативне навантаження: більш поширені (порівняно з попереднім класом) інструкції до ігрових і навчальних завдань.

Самостійне читання мовчки тексту, що міститься у вправі підручника.

4. Писемне мовлення (17 год і протягом року)

Складання і записування зв'язаних між собою речень, які описують зміст малюнка, частину інтер'єру класу, навчальну ситуацію на уроці тощо.

Складання і записування запитань на задану тему та відповідей на запитання, поставлені однокласником (вчителем).

Робота з деформованим текстом: виділення відсутніх абзаців, переставлення частин тексту,

Учень (учениця):

миттєво впізнає в тексті добре знайомі слова, словосполучення (*у нашій школі; уяви собі; кілька років; раптом хлопчик; українська мова* тощо); *розпізнає* в тексті з побіжного погляду його окремі особливості: наявність діалогів, віршованих вставок, кількість абзаців на сторінці, кількість слів у невеликому (з 4–5 слів) реченні;

орієнтується в змісті книжки: легко відшукує за змістом потрібний розділ, параграф, твір тощо; *орієнтується* в попередньо опрацьованому тексті;

знаходить протягом 0,5–1 секунди у тексті зазначені вчителем елементи змісту під час виконання завдань з вибіркового читання (місце, час, причину дії, вчинки дійових осіб тощо); елемент опису, міркування у розповідному тексті;

читає вголос невідомий текст у темпі, не нижчому 95 слів за хвилину;

виразно, інтонаційно правильно читає речення, різні за метою висловлювання, зі звертаннями, з однорідними членами з орієнтацією на загальний зміст та розділові знаки в середині і в кінці;

робить у процесі читання усвідомлені паузи, виділяє в тексті логічно значущі слова; використовує міміку, жести під час читання текстів, вивчених напам'ять;

помічає і пояснює різницю в змісті прочитаних коротких абзаців, 2–3 речень, що відрізняються між собою кількома словами (використовуються речення довші і порівняно важчі, ніж у 3 класі);

читає і розуміє інструктивні матеріали до виконання навчальних та ігрових завдань;

виконує адекватні дії за навчальним текстом підручника.

Учень (учениця):

складає і записує 3–4 зв'язані між собою речення за змістом ілюстрації, навчальної ситуації, запропонованої вчителем; 3–4 запитання на задану тему, відповіді на запитання, поставлені однокласником;

відновлює деформований з навчальною метою текст, удосконалює його за настановами вчителя;

<p>вилучення речень, які не відповідають темі, додавання кінцівки (заключного речення), заміна недоречно повторюваних слів, забезпечення зв'язку між реченнями та абзацами тексту.</p> <p>Детальний та вибірковий переказ (розповідний текст з елементами опису або міркування), за колективно і самостійно складеним планом, з опорою на допоміжні матеріали, дотримуючись тричастинної структури висловлювання.</p> <p>Самостійне складання письмового висловлювання типу розповіді, опису, міркування на добре знайомі учням теми: про прочитаний твір, епізод переглянутого фільму, ситуації з життя класу або сім'ї та ін., використання виражальних засобів мови, виявлення свого ставлення до предмета висловлювання.</p> <p>Складання записки, яка містить пояснення якогось факту; привітання, запрошення, а також загадки, лічилки, казки.</p> <p>Обговорення своїх письмових робіт у парах, невеликих групах; відзначення позитивних сторін роботи, висловлення порад щодо їх доопрацювання. Удосконалення написаного</p>	<p><i>пише</i> переказ розповідного тексту з елементами опису або міркування (обсяг початкового тексту 70-100 слів) за колективно або самостійно складеним планом з опорою на допоміжні матеріали (подані зачин або кінцівку, ключові словосполучення та ін.) з дотриманням тричастинної структури висловлювання, використанням виражальних засобів мови; <i>складає</i> самостійне письмове висловлювання (60-80 слів) типу розповіді, опису, міркування на добре знайомі учням теми: за прочитаним твором, епізодом з переглянутого фільму, ситуацією з життя класу, родини і т. ін.; <i>використовує</i> виражальні засоби мови; <i>записує</i> свою думку про предмет висловлювання; <i>складає</i> записку з поясненням певного факту, привітання, запрошення, загадку, лічилку, коротку казку тощо з орієнтацією на читача; <i>бере участь</i> в обговоренні письмових робіт (навчальних або учнівських) у парах, групах, <i>відзначає</i> позитивні сторони; <i>висловлює</i> поради щодо можливого удосконалення тексту, спираючись на пам'ятку, підготовлену вчителем; <i>удосконалює</i> письмовий текст</p>
--	--

II. Мовна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Текст (9 год і протягом року)</p> <p>Закріплення поняття про будову текстів різних типів. Тема і мета висловлювання. Заголовок.</p> <p>Визначення теми висловлювання у текстах-розповідях, описах, міркуваннях, формулювання основної думки.</p> <p>Знаходження та інтонаційне виділення у реченнях тексту (монологічного і діалогічного) слів, найважливіших для висловлення думки.</p> <p>Спостереження над засобами зв'язку речень у тексті. Лексичні засоби для зв'язку речень у тексті. Поділ тексту на частини, складання плану з допомогою вчителя та самостійно.</p> <p>Спостереження за роллю абзаців.</p> <p>Спостереження за особливостями змісту та побудови тексту-міркування: наявність певного <i>твердження, доказів та висновків</i>.</p> <p>Побудова тексту-міркування, добір переконливих доказів, формулювання висновку.</p> <p>Опис найпростіших трудових процесів, у яких можуть брати участь самі учні. Складання</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знаходить</i> у тексті зачин, основну частину, кінцівку;</p> <p><i>самостійно формулює</i> тему і мету (основну думку) тексту; <i>добирає заголовок</i>, який відповідає темі або основній думці тексту;</p> <p><i>виявляє</i> в тексті слова, які несуть на собі важливі відомості тексту;</p> <p><i>зв'язує</i> два речення за допомогою особових займенників (<i>він, цей, такий</i> у різних родах і числах), слів <i>тоді, спочатку, потім, по-перше, по-друге, нарешті</i> тощо;</p> <p><i>ділить</i> текст на частини за поданим планом і самостійно у процесі навчальної роботи;</p> <p><i>записує</i> кожен частину тексту з абзацу;</p> <p><i>аналізує</i> в навчальній роботі тексти-міркування; <i>виявляє</i> в текстах-міркуваннях <i>твердження, доказ та висновок</i>; <i>будує</i> в навчальній роботі тексти-міркування; <i>бере участь</i> в їх удосконаленні; <i>аналізує</i> в навчальній роботі тексти-описи;</p>

художніх та науково-популярних описів. Вправи на порівняння художнього і науково-популярного описів.

Вправління у написанні замітки до стінгазети, листів (колективних та індивідуальних).

Оформлення записів спостережень на екскурсії, у природі.

2. Речення (8 год і протягом року)

Повторення й узагальнення вивченого про види речень за метою висловлювання, про головні і другорядні члени речення. Встановлення зв'язку слів у реченнях: виділення головних і другорядних членів. Визначення, за допомогою чого зв'язуються слова (за допомогою закінчень і прийменників, тільки закінчень).

Поширення речень словами та словосполученнями. Складання речень за зразком, за схемою. Відновлення змісту деформованих речень.

Поняття про однорідні члени речення. Головні і другорядні однорідні члени речення. Спостереження за вживанням речень з однорідними членами в тексті. Кома при однорідних членах речення.

Поєднання однорідних членів за допомогою інтонації, сполучників. Інтонація перелічування та протиставлення.

Складання речень з однорідними членами, поширення їх залежними словами; використання речень з однорідними членами у побудові текстів. Граматичні питання до однорідних членів речення.

Уявлення про складне речення. Вправління в аналізі складних речень та в складанні їх за зразком, схемою, малюнками, створеними ситуаціями.

3. Слово. Значення слова. Частини мови (3 год)

Повторення й узагальнення знань і вмінь учнів про: лексичне значення слова; морфемну будову слова; розрізнення слів, що належать до гнізда спільнокореневих, і форм одного з таких слів.

Спостереження за словами, що відповідають на питання *хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять? скільки? котрий? котра? котре? котрі? де? коли? як?*, а також за службовими словами, до яких не можна поставити питання (*і, та, на, від, але* тощо).

виявляє слова, які характеризують істотні ознаки описуваних предметів, явищ; *бере участь* у порівнянні однотемних текстів-описів художнього і науково-популярного стилів; *робить спробу написати* замітку до класної (шкільної) стінгазети; *бере участь* у написанні колективного листа; *пише* особистий лист, адресований близькій людині, ровеснику тощо; *веде* письмові спостереження за природними явищами.

Учень (учениця):

дає визначення речень за метою висловлювання; *розрізняє* на слух і на письмі розповідні, питальні і спонукальні речення; *розрізняє* серед них окличні і неокличні;

знаходить головні і другорядні члени речення у найпростіших випадках; *встановлює* логіко-граматичні зв'язки між членами речення за допомогою питань; *поширює* речення словами і словосполученнями;

складає речення за поданими графічними схемами; *відновлює* зміст деформованих речень; *виявляє* в реченні однорідні члени (головні і другорядні); *виконує* навчальні вправи з реченнями з однорідними членами; *вживає* кому при однорідних членах речення в навчальних вправліннях;

поєднує однорідні члени речення сполучниками *і, та, а, але* (без повторення);

складає речення з однорідними членами, *поширює* їх залежними словами (добирає прикметники, що характеризують однорідні слова-іменники тощо);

правильно інтонує речення з перелічуванням та протиставленням;

будує речення з однорідними членами за зразком, за поданими схемами;

має уявлення про складне речення; *співвідносить* частини складного речення з простими реченнями; *об'єднує* два простих речення в одне.

Учень (учениця):

знає значущі частини слова: *основу, закінчення, частини основи – корінь, суфікс, префікс;*

знаходить основу та закінчення в слові, поданому в кількох граматичних формах, корінь у ряду поданих спільнокореневих слів, суфікс, префікс у ряду слів з тими самим суфіксом, префіксом;

розрізняє спільнокореневі слова та форми того самого слова;

ділить на групи слова, що відповідають на питання різних частин мови (серед них числівники, прислівники – без уживання термінів).

Іменник (19 год)

Розширення уявлень про лексичне значення іменника (слова з абстрактним значенням: *радість, сум, сміливість* тощо).

Іменники-синоніми, іменники-антоніми, багатозначність окремих іменників. Вживання іменників у прямому і переносному значеннях. Спостереження за точним і влучним вживанням з ряду синонімів тих слів, які найбільше відповідають змістові.

Рід іменників. Віднесення іменника до одного з родів. Змінювання іменників за числами і відмінками. Формування умінь ставити іменники в початкову форму.

Спостереження за закінченнями іменників, що належать до різних відмін (без уживання терміна) у тому самому відмінку.

Зміна приголосних [г], [к], [х] на [з'], [ц'], [с'] перед закінченням **-і** в іменниках різного роду.

Спостереження за явищами чергування кореневих [і] з [е], [о] в окремих іменниках жіночого роду з основою на приголосний.

Закінчення іменників жіночого роду на **-а** в родовому відмінку однини з основою на твердий і м'який приголосний та на [ж, ч, ш].

Закінчення іменників в орудному відмінку однини: закінчення **-ею** в іменниках жіночого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення **-ею** в іменниках на **-ія**; закінчення **-ем** в іменниках чоловічого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі); закінчення **-ем** в іменниках з основою на [й].

Практичне засвоєння правопису закінчень найуживаніших іменників чоловічого роду на **-ар, -яр**.

Спостереження над паралельними закінченнями іменників чоловічого роду – назв істот у давальному та місцевому відмінках однини.

Форми іменників жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини.

Учень (учениця):

відносить до іменників слова з абстрактним значенням, які відповідають на питання *що?*;

добирає до поданого іменника 2-3 синоніми, антонім; *розкриває значення* (2-3) багатозначного іменника; *вводить* його в словосполучення, речення (у процесі виконання навчальних вправ);

визначає рід і число іменників; *змінює* іменники за числами і відмінками; *визначає* початкову форму іменника (називний відмінок однини), відмінок іменника в реченні у формі колективної навчальної роботи під керівництвом учителя;

змінює в процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] перед **-і** на м'які [з'], [ц'], [с']; голосний [і] на [о], [е];

відображає ці звукові явища на письмі (*нога – нозі, яблуко – в яблуці, рух – у русі*); (*ніч – нечі, ніч – ночі, ночей*);

вживає у процесі виконання навчальних вправ: у родовому відмінку іменників жіночого роду на **-а** закінчення **-и, -і** (*стіни, пісні, межі, кручі, груші*); в орудному відмінку однини в іменниках чоловічого та жіночого роду з основою на м'який приголосний та [ж, ч, ш] закінчення **-ею** (*землею, межею, кручею, тишею*); **-ем** (*конем, ножем, мечем, споришем*);

закінчення **-ею** в іменниках жіночого роду на **-ія** (*лінія – лінією*); закінчення **-ем** в іменниках чоловічого роду на [й] (*гай – гаєм*); *перевіряє за словником* закінчення в родовому й орудному відмінках іменників на **-ар, -яр** (*вівчарем, слюсарем, школярем, але малярю, столярю*);

використовує в мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду – назв істот у давальному і місцевому відмінках однини (*братові і брату, батькові і батьку, Василеві і Василю*).

вживає: подвоєні букви на позначення м'яких приголосних перед закінченням **-ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду з основою на приголосний (*тінню, молоддю*); апостроф перед закінченням **-ю** в іменниках з основою на [б], [п], [в], [м], [ф] (*любов'ю, Об'ю, верф'ю*); в іменнику *мати* (*матір'ю*); *не вживає* подвоєння в іменниках зі збігом приголосних в основі (*якістю, повістю*);

користується навчальною таблицею відмінювання іменників у множині у процесі виконання вправ на практичне засвоєння відмінкових закінчень іменників; *правильно вживає* прийменники з іменниками в окремих відмінках;

уживає літературні форми закінчень **-ах (-ях)** іменників у місцевому відмінку множини (*по*

<p>Спостереження за закінченнями іменників у множині (таблиця відмінювання). Вправи на вживання правильних відмінкових закінчень іменників у множині.</p> <p>Розвиток умінь правильно використовувати прийменники з іменниками в різних відмінках.</p> <p>Засвоєння літературних форм іменників у місцевому відмінку множини з прийменником <i>по</i>.</p> <p>Прикметник (21 год) Розвиток умінь впізнавати прикметники в тексті, спостереження за їх роллю в мовленні.</p> <p>Прикметники-синоніми та прикметники-антоніми.</p> <p>Вживання прикметників у прямому та переносному значеннях. Спостереження за вживанням прикметників у текстах різних стилів: художньому і науковому (без термінів).</p> <p>Змінювання прикметників за родами та числами у сполученні з іменниками. Родові закінчення прикметників. Розрізнення роду і числа прикметників у сполученнях з іменниками.</p> <p>Відмінювання прикметників у сполученні з іменниками (таблиця відмінювання) в однині та множині. Граматичне питання до прикметника у сполученні з іменником.</p> <p>Зіставлення закінчень прикметників з основою на твердий та м'який приголосний в однині і множині.</p> <p>Побудова сполучень слів і речень з прикметниками в різних відмінкових формах, введення їх у текст.</p> <p>Визначення відмінків прикметників за відмінками іменників.</p> <p>Побудова речень з однорідними членами, вираженими прикметниками, складних речень за зразком, за схемами з поданими сполучниками, введення їх у тексти.</p> <p>Вимова і написання найуживаніших прикметників на <i>-ський, -цький, -зький</i>.</p> <p>Вживання ь перед закінченнями прикметників у родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках однини.</p> <p>Вимова і написання закінчень (<i>-ій</i>) у прикметниках жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини.</p> <p>Вживання відмінкових форм прикметників у множині. Закінчення <i>-і</i> у називному відмінку множини (вимова та правопис).</p> <p>Числівник (4 год) Загальне уявлення про числівник як частину мови.</p>	<p><i>вікнах, по полях, на морях, по нобах, на горах).</i></p> <p>Учень (учениця): <i>відносить</i> до прикметників слова, що означають різні ознаки предметів;</p> <p><i>добирає</i> до поданого прикметника 2-3 синоніми, антонім;</p> <p><i>пояснює і вживає</i> в мовленні прикметники в прямому і переносному значеннях у художніх і науково-популярних текстах;</p> <p><i>змінює</i> прикметники за числами і в однині за родами;</p> <p><i>визначає</i> рід і число прикметника за родом зв'язаного з ним іменника та за характерним закінченням;</p> <p><i>користується</i> таблицею відмінювання прикметників, поданою в підручнику, у процесі виконання навчальних вправ на практичне засвоєння відмінкових закінчень прикметників;</p> <p><i>зіставляє і розрізняє</i> відмінкові закінчення прикметників з орієнтацією на твердий і м'який приголосний основи;</p> <p><i>визначає</i> в процесі виконання навчальних вправ відмінки прикметників за відмінками іменників (на основі встановлення зв'язку слів у реченні);</p> <p><i>будує, поширює</i> прості речення однорідними членами речення, вираженими прикметниками;</p> <p><i>дотримується</i> правил вимови і написання прикметників на <i>-ський, -цький, -зький</i>;</p> <p><i>вживає</i> букву ь для позначення м'якості кінцевого приголосного основи у відмінкових формах прикметників (<i>синьої, давнього, братньою, літньому, у могутньому</i>);</p> <p><i>правильно вимовляє і позначає на письмі</i> форми прикметників жіночого роду у давальному і місцевому відмінках (<i>зимовій, холодній, хорошій</i>);</p> <p><i>дотримується</i> м'якої і пом'якшеної вимови кінцевих приголосних основи прикметників у називному відмінку множини (<i>хороші, далекі</i>).</p> <p>Учень (учениця): <i>впізнає</i> серед слів числівники, <i>ставить</i> до них питання <i>скільки? який? котрій? котра? котре? котрі?</i></p> <p><i>правильно вимовляє і пише</i> числівники, передбачені програмою для 1-4 класів, форми родового відмінка числівників 50-80 (<i>п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти, вісімдесяти</i>);</p> <p><i>ставить питання</i> до кількісних і порядкових (без уживання термінів) числівників;</p> <p><i>уживає</i> правильні форми (за зразком у підручнику, поданим учителем) на означення</p>
--	--

<p>Вимова і правопис найуживаніших числівників, вживання їх у мовленні.</p> <p>Практичне засвоєння вимовляння і письма та відмінкових форм окремих числівників (11, 14, 16, 50, 60, 70, 80, 1000).</p> <p>Питання до кількісних і порядкових числівників.</p> <p>Словесні формули на означення показників часу протягом доби.</p> <p>Займенник (8 год) Поняття про займенник як частину мови. Спостереження за роллю різних займенників у тексті.</p> <p>Особові займенники. Займенники 1-3-ої особи однини і множини. Їх значення, синтаксична роль.</p> <p>Відмінювання особових займенників.</p> <p>Вживання займенників з прийменниками. Побудова сполучень слів і речень із займенниками в різних формах. Вправи на використання займенників для зв'язку речень у текстах. Удосконалення текстів, шляхом використання займенників замість лексичних повторів.</p> <p>Дієслово (19 год) Повторення вивченого про дієслово (питання, значення, роль у реченні, зв'язок з іменниками).</p> <p>Узагальнення і розширення уявлень про лексичне значення дієслів. Спостереження за дієсловами різних семантичних груп.</p> <p>Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми, багатозначні дієслова. Вживання дієслів у прямому і переносному значеннях. Побудова сполучень слів зі спільнокореновими та синонімічними дієсловами різних семантичних груп, введення їх у речення, текст. Побудова речень з однорідними членами-присудками.</p> <p>Спостереження за роллю дієслів у текстах розповідного та описового характеру. Розвиток умінь вибирати з ряду дієслів те дієслово, яке найбільш відповідає мовній ситуації, уникати одноманітності у використанні дієслів в усних і письмових навчальних висловлюваннях різних типів.</p> <p>Неозначена форма дієслова (початкова форма).</p>	<p>часу протягом доби; <i>будує</i> словосполучення з числівниками за зразком, підстановочною таблицею.</p> <p>Учень (учениця): <i>упізнає</i> серед слів займенники, які вказують на предмети, їх ознаки, кількість, але не називають їх; <i>ставить</i> питання до займенників; <i>упізнає</i> на слух і в текстах особові займенники; <i>пояснює</i> їх лексичне значення, роль у реченні; <i>відмінює</i> особові займенники за зразком; <i>користується</i> навчальною таблицею для визначення відмінків займенників у реченні; <i>дотримується</i> правила вживання займенників з прийменниками; <i>будує</i> словосполучення і речення з особовими займенниками; <i>використовує</i> займенники для зв'язку речень у тексті, з метою уникнення лексичних повторів.</p> <p>Учень (учениця): <i>відносить</i> до дієслів слова, що означають різні дії;</p> <p><i>пояснює</i> лексичні значення дієслів; <i>добирає</i> дієслова до груп різного лексичними значеннями (<i>руху, праці, спілкування, сприймання, явищ природи</i> тощо); <i>добирає</i> до поданого дієслова 2-3 синоніми, антонім; <i>пояснює</i> пряме і переносне значення дієслів, 2-3 значення багатозначного дієслова, вводячи їх у словосполучення, речення, зв'язні висловлювання;</p> <p><i>будує</i> речення з однорідними присудками, вираженими дієсловами, за ілюстраціями, мовленнєвими ситуаціями, графічними моделями; <i>використовує</i> дієслова в навчальних вправах, у текстах розповідного та описового типу; <i>добирає</i> з-поміж поданих дієслів те, що найбільш відповідає мовленнєвій ситуації; <i>уникає</i> одноманітності у використанні дієслів із значенням руху, мовлення та ін.;</p> <p><i>впізнає</i> на слух та в письмових текстах неозначену форму дієслова; <i>добирає</i> неозначену форму до дієслів, поданих в інших формах; <i>використовує</i> неозначену форму у побудові навчальних текстів-інструкцій, порад; <i>визначає</i> час дієслова у реченнях, тексті; <i>змінює</i> дієслова за особами і числами в теперішньому і майбутньому часі за зразком (таблицею); <i>вживає</i> ці дієслівні форми в реченнях і зв'язних висловлюваннях; <i>переконструює</i> навчальні тексти шляхом заміни дієслівних форм одну одною відповідно</p>
---	---

<p>Спостереження за вживанням дієслів неозначеної форми у приказах і прислів'ях, порадах, інструкціях. Побудова порад, інструкцій.</p> <p>Часи дієслова. Змінювання дієслів за часами і числами. Змінювання дієслів за особами і числами у теперішньому і в майбутньому часі. Побудова речень з дієсловами різних особових форм теперішнього і майбутнього часу.</p> <p>Переконструювання тексту зі зміною граматичної форми (із заміною однієї часової форми іншою, неозначеної форми дієслова часовою і навпаки). І і II дієвідміни дієслова. Особові закінчення дієслів I і II дієвідмін (без уживання терміна).</p> <p>Дієслова минулого часу. Змінювання дієслів у минулому часі за родами (в однині) і числами.</p> <p>Дієслова на <i>-ся</i> (літературна вимова і правопис). Спостереження за значенням дієслів на <i>-ся</i> у тексті. Утворення (за зразком) різних форм дієслів на <i>-ся</i> і вживання їх у реченнях, мовленні.</p> <p>Прислівник (9 год) Поняття про прислівник як частину мови (значення, питання, роль у реченні, зв'язок з дієсловами). Незмінюваність – основна граматична ознака прислівників.</p> <p>Прислівники, близькі і протилежні за значенням. Поширення речень (тексту) прислівниками. Побудова речень з однорідними членами, вираженими прислівниками.</p> <p>Спостереження за роллю прислівників у тексті. Вибір з поданих прислівників тих, які найбільше відповідають меті та типу висловлювання. Вживання прислівників під час побудови текстів.</p> <p>4. Повторення вивченого у початкових класах (4 год)</p>	<p>до поставленого завдання;</p> <p><i>визначає</i> дієслова, які належать до I і II дієвідміни з опорою на закінчення в 3-ій особі множини; <i>використовує</i> навчальну таблицю для визначення особи дієслів теперішнього і майбутнього часу, їх закінчень у різних особових формах; <i>змінює</i> дієслова минулого часу за родами з опорою на навчальну таблицю та за зразком; <i>ставить</i> дієслова минулого часу в потрібну родову форму за питанням (<i>що робив? (-ла, -ло), що зробив? (-ла, -ло)</i>); <i>дотримується</i> літературної вимови і правопису дієслів на <i>-ся</i>; <i>утворює</i> і <i>пояснює</i> (за зразком) значення дієслів на <i>-ся</i>; <i>вживає</i> їх у побудові речень, у зв'язному мовленні.</p> <p>Учень (учениця): <i>розрізняє</i> серед поданих слів прислівники; <i>знає</i> їх основну граматичну ознаку – незмінюваність; <i>ставить</i> до них питання; <i>зв'язує</i> їх з дієсловами в словосполучення, <i>вводить</i> у речення; <i>поширює</i> речення найуживанішими прислівниками; <i>добирає</i> до поданого прислівника синоніми й антонім; <i>будує</i> речення з однорідними прислівниками;</p> <p><i>пояснює</i> значення прислівників у тексті; <i>вибирає</i> з-поміж поданих прислівник, який найбільше відповідає змісту речення, тексту.</p> <p>Учень (учениця): <i>застосовує</i> здобуті протягом навчання в початкових класах мовні знання і мовленнєві вміння у процесі виконання навчальних і контрольних завдань</p> <p>Учень (учениця): <i>знає</i> напам'ять український алфавіт; <i>називає</i> букви на позначення голосних і приголосних звуків, парних дзвінких і глухих приголосних; <i>розташовує</i> 10-12 слів у списку за алфавітом, орієнтуючись на другу і третю літери в слові; <i>знаходить</i> потрібне слово в навчальному словнику; <i>користується</i> орфографічним словником для перевірки закінчення іменників чоловічого роду на приголосний у родовому відмінку (<i>будинку</i>, а не <i>будинка</i>, <i>кетяга</i>, а не <i>кетягу</i>); <i>відображає</i> на письмі явища чергування приголосних [г], [к], [х] із [з'], [ц'], с' та голосного [і] з [е], [о] (<i>нога – на нозі, яблуко – в яблуці, рух – у русі</i>) (<i>ніч – нечі, ніч – ночі, ночей</i>); <i>вживає</i> у процесі виконання навчальних вправ: у родовому відмінку іменників жіночого роду на <i>-а</i> закінчення <i>-и -і</i> (<i>стіни, пісні, межі, кручі, груші</i>); в орудному відмінку однини в іменниках чоловічого та жіночого роду з основою на м'який приголосний та [ж], [ч], [ш] закінчення <i>-єю</i></p>
---	---

5. Правопис (протягом року)

Український алфавіт.

Робота з орфографічним та іншими навчальними словниками.

Використання орфографічного словника для перевірки закінчення іменників чоловічого роду з основою на приголосний у родовому відмінку.

Правопис іменників, у яких при змінюванні кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням **-і** змінюються на [з'], [ц'], [с']; кореневий [і] в окремих іменниках жіночого роду змінюється на [є], [о].

Правопис закінчень іменників жіночого роду на **-а** в родовому відмінку однини з основою на твердий і м'який приголосний та на [ж], [ч], [ш].

Правопис закінчень іменників в орудному відмінку однини: закінчення **-ею** в іменниках жіночого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення **-єю** в іменниках на **-ія**; закінчення **-ем** в іменниках чоловічого роду з основою на м'який приголосний та на шиплячі; закінчення **-єм** в іменниках з основою на [й].

Практичне засвоєння правопису закінчень найуживаніших іменників чоловічого роду на **-ар**, **-яр**.

Подвоєння букв на позначення м'яких приголосних, вживання апострофа після кінцевих основи [б], [п], [в], [м], [ф] перед закінченням **-ю** в іменниках жіночого роду з основою на приголосний в орудному відмінку однини; відсутність подвоєння при збігу приголосних основи.

Правопис відмінкових закінчень іменників у множині.

Закінчення іменників у місцевому відмінку множини.

Уживання **ь** перед закінченнями прикметників у родовому, давальному, орудному та місцевому відмінках однини.

Написання закінчення **(-іі)** у прикметниках

(землею, межею, кручею, тишею); **-ем** (конем, ножем, мечем, споришем); закінчення **-єю** в іменниках жіночого роду на **-ія** (лінія – лінією); закінчення **-єм** в іменниках чоловічого роду на [й] (гай – гаєм);

перевіряє за словником закінчення в родовому й орудному відмінках іменників на **-ар**, **-яр** (вівчарем, слюсарем, школярем, але малярю, столярю);

вживає: подвоєні букви на позначення м'яких приголосних перед закінченням **-ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду з основою на приголосний (тінню, молоддю); апостроф перед закінченням **-ю** в іменниках з основою на [б, п, в, м, ф] (любов'ю, Об'ю, верф'ю); в іменнику *мати* (матір'ю); не вживає подвоєння в іменниках зі збігом приголосних в основі (якістю, повістю);

користується навчальною таблицею відмінювання іменників у множині у процесі виконання вправ на практичне засвоєння відмінкових закінчень іменників;

вживає закінчення **-ах** (**-ях**) в іменниках місцевого відмінка множини (по вікнах, по полях, на морях, по нбчлах, на горах);

уживає букву **ь** для позначення м'якості кінцевого приголосного основи у відмінкових формах прикметників (синьої, давнього, братньою, літньому, у могутньому);

правильно позначає на письмі закінчення прикметників жіночого роду у давальному і місцевому відмінках (зимовій, холодній, у хорошій);

дотримується правила написання прикметників у називному відмінку множини (із закінченням **-і**);

правильно записує числівники 11, 14, 16, 50, 60, 70, 80, 1000; форми родового відмінка числівників 50-80 (п'ятдесяти, шістдесяти, сімдесяти, вісімдесяти);

пише займенники окремо від прийменників;

уживає приставку літеру **н** після прийменників у займенниках 3-ї особи (біля нього, з нею, при них та ін.);

знає і дотримується правила окремого написання **не** з дієсловами;

використовує форми 3-ї особи множини та опорні форми дієслів з наголошеним закінченням для перевірки ненаголошених особових закінчень дієслів теперішнього і майбутнього часу (ходить, бо кричить);

дотримується правила правопису дієслів на **-ся**; дотримується правил правопису найуживаніших прислівників, зокрема, передбачених програмою для запам'ятання;

використовує орфографічний словник для перевірки правильного написання прислівників у процесі виконання навчальних вправ і творчих робіт;

правильно вживає розділові знаки в кінці речень; уживає кому при однорідних членах речення, у складних реченнях (у навчальних вправляннях);

<p>жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини.</p> <p>Правопис закінчення <i>-і</i> у прикметниках називного відмінка множини.</p> <p>Правопис найуживаніших числівників.</p> <p>Роздільне написання прийменників із займенниками.</p> <p>Вживання приставної букви <i>н</i> у займенниках 3-ї особи після прийменників.</p> <p>Закріплення правопису <i>не</i> з дієсловами.</p> <p>Правопис ненаголошених особових закінчень дієслів теперішнього і майбутнього часу (опора на наголошені форми та на форму 3-ї особи множини).</p> <p>Правопис дієслів на <i>-ся</i>.</p> <p>Практичне ознайомлення з правописом найуживаніших прислівників.</p> <p>Використання орфографічного словника для перевірки правильного написання прислівників.</p> <p>Розділові знаки в кінці речень.</p> <p>Кома при однорідних членах речення.</p> <p>Кома перед сполучниками <i>а, але</i> в реченнях з однорідними членами та в складних реченнях.</p> <p>Списування навчальних друкованих і рукописних текстів з дотриманням правил оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо під диктування слів, речень, текстів за орфографічними правилами, вивченими в 2-4 класах.</p> <p>Контрольний диктант.</p> <p>Слова, значення, вимову і написання яких учні протягом навчального року мають запам'ятати: <i>аеродрóm, будь ласка, ввечері, вдень, взімку, вісімдесяті, влітку, восені, вперед, вранці, вчора, гардерóб, гектáр, гвинтівка, до побáчення, держáва, дисципліна, ззáду, інженér, кілометр, лівóруч, мехáнік, мізінець, мільйóн, назáд, напáм'ять, океáн, попереду, посере́дині, портрét,</i></p>	<p><i>списує</i> текст з рукописного і друкованого текстів обсягом 70-90 слів; <i>дотримується</i> правил оформлення письмової роботи, правил правопису і каліграфії; <i>зіставляє</i> написане зі зразком, <i>виправляє</i> допущені помилки; <i>записує</i> під диктування текст обсягом 70-90 слів, який складається зі слів, що пишуться за фонетичним принципом та за правилами, вивченими в 2-4 класах і визначеними програмою для самостійного застосування учнями, а також за правилами, які були опрацьовані на уроках з допомогою вчителя; слова, передбачені програмою 1-4 класів для запам'ятання; <i>правильно тлумачить, вимовляє і пише</i> слова, передбачені програмою для 1-3 та для 4 класу.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>дотримується</i> гігієнічних та технічних правил письма; <i>вільно відтворює</i> рухи пальцями і передпліччям під час письма у рядку; <i>пише правильно</i> букви, їх поєднання, пунктуаційні знаки; <i>акуратно виправляє</i> нерозбірливі форми графем та їх поєднання; <i>безвідривно поєднує</i> елементи букв <i>х, ж, ю</i>; <i>змінює</i> форми букв, їх поєднань, пунктуаційних знаків, зберігаючи розбірливість письма; <i>безвідривно поєднує</i> до 6 графем (<i>сир, вуж, день, глум; злива, земля; очерет, апетит</i> тощо) у словах вправ підручника та інших посібників; <i>прискорює</i> письмо у межах своїх фізіологічних можливостей, зберігаючи його розбірливість та дотримуючись гігієнічних і технічних правил; <i>оформлює</i> письмову роботу відповідно до вимог, зазначених у методичних рекомендаціях «Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи»; <i>контролює</i> своє письмо на дошці без сітки; <i>дотримується</i> лінійності письма на дошці без сітки, <i>зберігає</i> пропорційність букв</p>
---	---

<p><i>праворуч, п'ятдесят, п'ятдесяти, п'ятсот, революція, республіка, сигнал, сімдесяти, телеграма, телефон, температура, тепер, терпуг, трамвай, тролейбус, фанера, фартух, футбол, цемент, чернетка, шеренга, шістнадцять, шістдесят, шістдесяти, шістсот, щогодінни, щоденно, щотіжня, юннат, яринá (60).</i></p> <p>6. Графічні навички письма. Техніка письма. Культура оформлення письмових робіт (протягом року) Технічні навички. Графічні навички.</p> <p>Закріплення й удосконалення письма великих, малих букв та пунктуаційних знаків. Індивідуальні особливості письма.</p> <p>Розвиток швидкості письма.</p> <p>Оформлення письмових робіт.</p> <p>Письмо на дошці без графічної сітки</p>	
--	--

III. Соціокультурна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Тематичні групи слів, що називають державу, її столицю, державну символіку, реалії життя народу (протягом року) Історичне минуле держави Україна, її столиці.</p> <p>Розташування України в Європі.</p> <p>Характерні особливості державних символів України. Українська мова як державний символ</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає і розповідає</i> про утворення української держави, засновників її столиці; <i>знає</i> про те, що Україна є європейською державою, про розташування на українській території географічного центру Європи; <i>знає і пояснює</i>, що символізують кольори на прапорі України, герб–тризуб; <i>знає напам'ять</i> державний гімн і <i>пояснює</i> його зміст; <i>усвідомлює</i></p>

<p>України. Державні свята.</p> <p>Минуле і сьогодення рідного краю, його природа, люди, що прославили рідне місто чи село.</p> <p>Українські народні звичаї, традиції, обереди.</p> <p>Історичне минуле України часів Запорізької Січі.</p> <p>Відомі люди України минулого і сьогодення.</p>	<p>і <i>пояснює</i>, чому українська мова є державним символом нашої держави; <i>знає</i> державні свята (День Незалежності, День Конституції, День Соборності України); <i>складає письмову розповідь</i> про походження назви рідного міста чи села, вулиці, на якій мешкає, майдану, річки тощо, про природу, відомих людей рідного краю; <i>знає і розповідає</i> про найпоширеніші народні звичаї і традиції (зустрічати гостей з хлібом–сіллю, дарувати вишитий рушник тощо); <i>знає і розповідає</i> про українські обереди (вишиванка, вишитий рушник, підкова, часник, пучечки зілля тощо); <i>знає і розповідає</i> про утворення і значення в історії України Запорізької Січі, найвідоміших гетьманів (Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького та ін.); <i>знає</i> імена окремих найвідоміших українських винахідників, учених, акторів, музикантів тощо.</p>
<p>2. Фольклорні твори великої і малої форм (протягом року)</p> <p>Читання і переказування уривків з українських народних казок, характеристика персонажів, визначення головної думки казки.</p> <p>Відгадування, вивчення і складання загадок.</p> <p>Вивчення веснянок, колискових, колядок, щедрівок, посівалок, ознайомлення з особливостями їх використання.</p> <p>Вивчення народних прикмет.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>читає і розповідає</i> українські народні казки; <i>дає</i> характеристику персонажам, <i>визначає</i> головну думку казки, <i>пояснює</i> її повчальний характер; <i>відгадує</i> загадки, <i>знає напам'ять</i> окремі з них; <i>самостійно складає</i> найпростіші загадки про конкретні предмети, явища, називаючи їх ознаки; <i>знає напам'ять</i> веснянки, колискові, колядки, щедрівки, посівалки і <i>використовує</i> їх під час дозвілля, ігор, обрядів; <i>знає, пояснює і перевіряє</i> народні прикмети; <i>пояснює</i> значення найпрозоріших народних приказок і доступних прислів'їв, <i>використовує</i> їх у власному мовленні;</p>
<p>Читання й аналіз доступних народних приказок і прислів'їв.</p> <p>3. Особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування (протягом року)</p> <p>Ознайомлення з етимологією найпростіших українських формул мовленнєвого етикету.</p> <p>Ознайомлення з особливостями національного етикету в українській родині.</p> <p>Вживання українських формул мовленнєвого етикету в громадських місцях з урахуванням віку і статусу людей, з якими відбувається спілкування.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>пояснює</i> етимологію найпростіших формул мовленнєвого етикету (<i>добрий день, до побачення, спасибі, на добраніч</i>); <i>знає</i> про національні традиції звертання дітей до батьків в українській родині, <i>прагне</i> підтримувати ці традиції в своїй сім'ї; <i>знає і правильно записує</i> українські формули мовленнєвого етикету; <i>свідомо вживає</i> їх у спілкуванні з людьми різного віку, статусу; <i>дотримується</i> правил етикету в громадських місцях;</p>
<p>4. Соціальні ролі (протягом року)</p> <p>Стосунки в сім'ї.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>поважає</i> старших членів родини, <i>допомагає</i> їм; <i>підтримує</i> про молодших членів сім'ї; <i>радіє</i> успіхам і <i>співпереживає</i> за невдачі і прикрощі своїх рідних; <i>підтримує</i> дружні стосунки з однокласниками, завжди <i>готовий допомогти</i> їм; <i>вболіває</i> за честь класу і школи; <i>поважає</i> вчителів, <i>толерантно ставиться</i> до старшокласників і учнів молодшого віку, технічного персоналу школи;</p>

<p>Ставлення до учнів, учителів і технічного персоналу школи.</p> <p>Правила етикетної поведінки в громадських місцях (театрі, на екскурсії, виставці, концерті).</p> <p>Культура поведінки на природі. Ставлення до природи</p>	<p><i>знає і виконує</i> правил етикетної поведінки в театрі, на екскурсії, виставці, концерті; <i>вживає</i> відповідні формули мовленнєвого етикету; <i>цікавиться</i> природними явищами, рослинним і тваринним світом; <i>турбується</i> про природу рідного краю, <i>прагне збагатити</i> її (садить і доглядає рослини, підгодовує птахів тощо); <i>поводиться</i> на природі належним чином</p>
--	--

IV. Діяльнісна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
<p>1. Формування навчально-організаційних умінь і навичок (протягом року) Організація робочого місяця.</p> <p>Організація навчальної діяльності.</p> <p>Взаємодія з іншими учасниками навчального процесу.</p> <p>2. Формування навчально-інформаційних умінь і навичок (протягом року) Робота з підручником.</p> <p>Користування додатковими навчальними посібниками.</p> <p>Спілкування в процесі навчання.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>своєчасно</i> готується до уроку; <i>тримає в порядку</i> своє робоче місце та навчальне приладдя; <i>визначає</i> під керівництвом учителя мету навчання; <i>дотримується</i> режиму навчальної діяльності; <i>працює</i> швидко і зосереджено; <i>приступає</i> до виконання самостійної роботи після її обдумування; <i>раціонально розподіляє</i> час для виконання певної роботи; <i>цінує</i> час – власний та інших людей;</p> <p><i>виконує</i> всі настанови вчителя; <i>слухає і коментує</i> відповіді однокласників; <i>взаємодіє</i> з іншими учасниками навчальної діяльності (у парі, малій групі).</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>орієнтується</i> в методичному апараті підручника (<i>розуміє</i> значення всіх символів, кольорових шрифтових позначень); <i>швидко знаходить</i> потрібний матеріал;</p> <p><i>працює</i> з навчальними посібниками, роздатковим матеріалом; <i>користується</i> довідниковою літературою (навчальними словниками, довідниками тощо); <i>шукає</i> нову інформацію в різних джерелах;</p> <p><i>розповідає</i> чітко, послідовно; <i>міркує</i> взаємопов'язаними судженнями в ході монологічного повідомлення; <i>відтворює інформацію</i> з елементами логічної обробки матеріалу (виділення основної думки, встановлення зв'язку між відомим і невідомим матеріалом тощо); <i>спілкується</i> належним чином під час виконання групових і колективних</p>

<p>3. Формування навчально-інтелектуальних і творчих умінь та навичок (протягом року) Виконання мисленневих операцій.</p> <p>Творче застосування знань, умінь, способів діяльності в нових ситуаціях.</p> <p>4. Формування контрольньо-оцінювальних умінь і навичок (протягом року) Перевірка і самоперевірка усних висловлювань і письмових робіт.</p> <p>Оцінювання результатів навчання</p>	<p>завдань.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>визначає</i> головне; <i>самостійно робить</i> висновок з пояснення вчителя; <i>користується</i> порівнянням та аналогією як засобами встановлення нових ознак і якостей; <i>класифікує і групує</i> вивчений матеріал; <i>знаходить і пояснює</i> причинно-наслідкові зв'язки; <i>користується</i> прийомами осмисленого запам'ятовування (план, опорні слова); <i>висловлює</i> аргументовані критичні судження; <i>доводить</i> правильність певного судження та власної думки;</p> <p><i>виконує</i> творчі завдання; <i>застосовує</i> мисленневі операції, мовні знання і мовленневі вміння в життєвих ситуаціях для вирішення важливих проблем.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>використовує</i> засвоєні способи перевірки орфограм; <i>знаходить і виправляє</i> граматичні і стилістичні помилки; <i>контролює</i> послідовність виконання роботи за самостійно складеним планом; <i>здійснює</i> взаємоперевірку;</p> <p><i>оцінює</i> усні відповіді, письмові роботи – власні та однокласників; <i>висловлює</i> оцінні судження</p>
--	---

Упорядники:

Гавриш І.В., доктор педагогічних наук, професор;

Сергієнко І.Є., учитель вищої категорії, учитель-методист, учитель 1-4 класів Харківської ЗОШ 1-3 ст. № 142.